

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Bakalářská práce

*Životní příběhy pracovně úspěšných single žen žijících
v Praze. Rodina nebo pracovní kariéra?*

Autorka práce: Martina Koláčková

Vedoucí práce: doc. PhDr. Blanka Soukupová, CSc.

Praha 2015

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 11.05.2015

.....

Martina Kolářková

Poděkování:

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucí mé práce doc. PhDr. Blance Soukupové, CSc. za cenné odborné rady, vstřícný přístup, trpělivost a čas, který mi při vedení mé práce věnovala.

Dále bych také ráda poděkovala všem mým respondentkám za jejich ochotu podělit se se mnou o své životní příběhy a za jejich drahocenný čas, který mi věnovaly.

OBSAH

1.1. Cíl výzkumu	6
1.2. Metodologie	7
1.2.1. Výzkumná strategie; techniky sběru dat	7
1.2.2. Analytické postupy; hodnocení kvality výzkumu	11
1.2.3. Etické otázky společenskovedního výzkumu	12
1.3. Výběr vzorku; profily respondentek	13

TEORETICKÁ ČÁST

2. Demografický vývoj v České republice po roce 1989 na základě vybraných titulů odborné literatury	23
2.1. Druhý demografický přechod	24
2.2. Sňatečnost	25
2.3. Rozvodovost; opakovaná manželství	26
2.4. Porodnost	27
2.5. Narůstající celoživotní bezdětnost	29
2.6. Proměna rodinného života; alternativy k manželství a rodině	31
2.7. Fenomén Singles	32
2.8. Individualizace a její možné společenské důsledky.....	33

EMPIRICKÁ ČÁST

3. Subjektivní reflexe respondentek k vlastním životním osudům	34
3.1. Dětství	34
3.1.1. Subjektivní hodnocení dětství; vztahy v rodině a rodinné zázemí	34
3.1.2. Vztahy se sourozenci: „dvojí metr“	36
3.1.3. Vymezení rolí rodičů	37
3.1.4. Výchovný styl	39
3.1.5. Rodinné hodnoty výchozích rodin	41

3.1.6. Studijní předpoklady	42
3.1.7. Volnočasové aktivity	43
3.1.8. Shrnutí	45
3.2. Dospívání	45
3.2.1. Obecná charakteristika	45
3.2.2. Studijní předpoklady	47
3.2.3. První kroky k finanční nezávislosti	48
3.2.4. První lásky	48
3.2.5. Tehdejší představy a sny o budoucnosti	49
3.2.6. Shrnutí	51
3.3. Pracovní kariéra	51
3.3.1. Vysoká škola versus „škola života“	51
3.3.2. Kariérní růst	54
3.3.3. Význam kariéry v životech žen	57
3.3.4. Shrnutí	60
3.4. Osobní a intimní život	61
3.4.1. Volný čas	61
3.4.2. Intimní život	63
3.4.3. Manželství očima respondentek	66
3.4.4. Mateřství očima respondentek	67
3.4.5. Reflexe společenských norem: konfrontace s většinovou společností	70
3.4.6. Shrnutí	72
3.5. Celková deklarovaná životní spokojenost; představy a sny o budoucnosti	73
3.5.1. Výhody a nevýhody života úspěšných single žen očima respondentek	73
3.5.2. Celková deklarovaná životní spokojenost respondentek	74
3.5.3. Představy a sny o budoucnosti	76
3.5.4. Shrnutí	78

4. Deklarované hodnoty pracovně úspěšných single žen	79
4.1. Rodina; spokojené partnerství; spokojené manželství; vlastní děti	79
4.2. Vzdělání; úspěšná kariéra; prestižní pracovní pozice	80
4.3. Přátelství; bohatý společenský život	81
4.4. Volný čas pro své koníčky; cestování; zdraví	82
4.5. Finanční nezávislost; vlastní byt/dům; luxusní statky/služby; reprezentativní vůz.	83
4.6. Pocit uznání; společenský status	84
4.7. Tolerance	84
4.8. Shrnutí	85
5. Úroveň bydlení respondentek	86
5.1. Shrnutí	88
6. Závěr: Životní příběhy pracovně úspěšných single žen žijících v Praze. Rodina nebo pracovní kariéra?	89
7. Seznam použité literatury	94

Příloha

1.1. Cíl výzkumu

Cílem mého výzkumu bylo ze subjektivní reflexe životních osudů pracovně úspěšných, single žen žijících v Praze, které překročily věkovou hranici 30 let a doposud se nestaly matkami¹, zjistit důvody a motivace, které tyto ženy vedly k jejich současnému životnímu stylu. Prostřednictvím narativních rozhovorů zachycujících jednotlivá životní období od dětství až do současnosti jsem se snažila nalézt podobnosti a zachytit faktory, jež je mohly v minulosti předurčit k současnému způsobu života.

Zajímalo mě, jaký je postoj těchto profesně úspěšných, bezdětných, single žen k manželství a mateřství. Na mém výzkumném vzorku jsem se snažila ověřit platnost tvrzení, které uvádí, že pro profesně úspěšné, a tedy ekonomicky zajištěné ženy, ztrácí manželství hodnotu, poněvadž jeho prostřednictvím již neusilují o socioekonomický vzestup a materiální zabezpečení. Nebo je spíše pravděpodobné, jak upozornil český sociolog Ivo Možný, že manželství jen odsouvají do vyššího věku kvůli realizaci svých kariérních ambicí (1999, s. 107)? Stalo se mateřství pro dnešní vzdělanou, ekonomicky nezávislou ženu volbou, které však silně konkurují jiné životní příležitosti a hodnoty, jak tvrdí český sociolog Ladislav Rabušic (2001, s. 222)?

Také jsem se snažila nalézt odpověď na otázku, kterou si položil při svých výzkumech týkajících se fenoménu singles český sociolog Marcel Tomášek, a to zda tyto ženy svůj svobodný stav a bezdětnost chápou jako plánovanou životní strategii, nebo jako nezáměrnou a dočasnou situaci způsobenou vnějšími okolnostmi, kterou by byly připraveny změnit, jakmile by se naskytla vhodná příležitost (2003, s. 228).

¹ Jedná se o ženy, které překročily průměrný věk české ženy při prvním sňatku (29,8 let) a průměrný věk ženy při porodu prvního dítěte (28,1 let). Tyto údaje jsou platné pro rok 2013. ČSÚ, 2014. *Vybrané demografické údaje v České republice (1989 – 2013)*. [online]. [vid. 2015-04-18]. Dostupné z: www.czso.cz/csu/czso/ceska-republika-v-cislech-od-roku-1989-wau52m1y38#01

1.2. Metodologie

1.2.1. Výzkumná strategie; techniky sběru dat

Poněvadž cílem mého výzkumu bylo porozumět konkrétní sociální skutečnosti v její komplexnosti, použila jsem metodu kvalitativní výzkumné strategie (Hendl 2009, s. 50). Původním záměrem bylo získat potřebné informace prostřednictvím narativních rozhovorů (s. 176). V průběhu jejich realizace však vyšlo najevo, že pro některé respondentky není snadné zachytit dané téma formou narativního vyprávění. Vysvětlovaly to tím, že se jim jejich osobní příběh nezdá být ničím zajímavý či výjimečný. Pravděpodobně k tomu přispěla i skutečnost, že se pro mnohé z nich jednalo o osobně citlivé téma. Bylo tedy potřeba vytyčit určitý seznam témat a otázek, který ženám poskytl v průběhu rozhovoru důležité záchytné body (s. 174). Použila jsem tedy metodu rozhovoru pomocí návodu, která stále ponechávala respondentkám dostatečný prostor vyjádřit své zkušenosti, názory a postoje, zatímco mě umožnila získat vhlad do zkoumané problematiky. Zároveň mi pomohla udržet zaměření rozhovorů v potřebných mezích (s. 174).

Rozhovory byly tedy provedeny dle seznamu témat, která byla rozdělena do pěti hlavních okruhů:

1. Dětství: První okruh otázek byl zaměřen na charakteristiku výchozích rodin respondentek. Jeho cílem bylo zjistit, zda se ve výchozích rodinách objevily nějaké předpoklady, které by předurčily respondentky k současnému způsobu života, a zda jsou tyto jevy společné výchozím rodinám zkoumaných žen. Současně jsem zjišťovala, jak jednotlivé ženy subjektivně hodnotí kvalitu svého prožitého dětství.

2. Dospívání: Druhý okruh otázek byl zaměřen na bližší prozkoumání období dospívání těchto žen, na jejich osobní reflexi tohoto období a hledání společných znaků, jež mohly jejich životní dráhy nasměrovat k budoucímu životu bez partnera a bez dětí. Zajímalo mě, jak si v té době představovaly svou budoucnost, zda se u nich již objevily kariérní aspirace, nebo zda vůbec uvažovaly o založení vlastní rodiny.

3. Pracovní kariéra: Další zkoumanou oblastí byla profesní sféra života jednotlivých respondentek. Cílem bylo zjistit, jaké cesty dovedly tyto ženy na současné pracovní

pozice, zda již při výběru vysoké školy měly jasnou představu, jakého pracovního postu chtějí v budoucnu dosáhnout, nebo zda se jednalo o předem nepromyšlený, postupný vývoj v čase, ovlivněný zejména vnějšími faktory. Zajímalo mě, co pro jednotlivé respondentky pracovní kariéra znamená a jak důležitou pozici v jejich životech zaujímá, a také zda by byly ochotny se své kariéry vzdát a za jakých podmínek. Také jsem se snažila odhalit, kolik času tyto ženy obecně věnují práci, zda jí podřizují svůj osobní život, nebo se naopak snaží vyplnit volný čas prací v důsledku absence vlastní rodiny.

4. Osobní a intimní život: Čtvrtá oblast otázek byla zaměřena na bližší prozkoumání osobního a intimního života respondentek. Cílem bylo zjistit, jak a s kým tráví volný čas. Zajímalo mě, jaké kvality očekávají od potenciálního partnera (manžela), a jak samy zdůvodňují jeho absenci ve svém životě. Dále jsem chtěla poznat jejich názor na manželství a mateřství, a také zjistit, jakou hodnotu těmto pojmům připisují. V neposlední řadě mě zajímalo, jak tyto ženy reflektují svůj životní styl v konfrontaci se společenskými normami, zda a jakým způsobem jsou tyto ženy vystaveny společenským tlakům kvůli svému svobodnému, bezdětnému stavu.

5. Celková životní spokojenost a představy o budoucnosti: Cílem posledního okruhu otázek bylo zjistit celkovou životní spokojenost respondentek, jak reflektují výhody a nevýhody svého životního stylu, jaké jsou jejich představy o budoucnosti a sny, které by si přály realizovat. Zajímalo mě, zda zkoumané ženy vnímají svůj svobodný, bezdětný stav jako přechodnou životní etapu nebo záměrnou životní strategii, kterou v budoucnu nechtějí měnit.

Tyto tématické okruhy nebyly vždy diskutovány v pořadí, v němž jsou uvedeny výše. Také formulace jednotlivých otázek nebyla neměnná a byla vždy přizpůsobena konkrétnímu rozhovoru. K navození uvolněné a důvěrné atmosféry během rozhovorů se osvědčil postup, při němž jsem na začátek rozhovorů zařadila méně osobní, nekonfliktní otázky vztahující se k současnosti a postupně jsem přecházela k citlivějším tématům.

Další výzkumnou metodou, kterou jsem pro tento výzkum použila, byla metoda komparativní, přičemž z časového hlediska se jednalo o komparaci synchronní (Hroch 1985, s.

234 – 238). Objektem komparace byly subjektivní reflexe osudů jednotlivých respondentek a jejich deklarované postoje k diskutovaným tématům. Jejich prostřednictvím jsem se snažila odhalit podobnosti, jež by tyto respondentky spojovaly. Touto metodou jsem například porovnávala údaje o výchozích rodinách jednotlivých respondentek. Zaměřila jsem se na jejich socioekonomický status, velikost výchozí rodiny, vzájemné vztahy mezi jednotlivými členy rodiny, vztahy s širším příbuzenstvím, styl výchovy, rozdělení rolí v domácnosti a dále hodnotové orientace výchozí rodiny.

Skutečnosti deklarované v průběhu rozhovorů jsem se následně snažila ověřit využitím metody sémantického diferenciálu (Hayes 1998, s. 112). Předložila jsem respondentkám seznam dvaceti hodnot (například *rodina*, *vzdělání*, *spokojené partnerství*) a požádala je, aby každé hodnotě přiřadily číslo jedna až pět, podle toho, jakou váhu jednotlivým hodnotám připisují, přičemž číslo pět indikovalo nejvyšší stupeň důležitosti. Seznam hodnot je součástí přílohy této práce.

Poslední výzkumnou metodou, kterou jsem pro tento výzkum použila, bylo zúčastněné pozorování, které probíhalo při osobním setkání s respondentkami. Tato metoda měla spíše doplňkový charakter, poněvadž všechny rozhovory neprobíhaly ve stejném prostředí, jak bude specifikováno níže. Bylo jí možné použít pouze u rozhovorů, které se uskutečnily v místě bydliště respondentky. Mým cílem bylo zjistit úroveň a styl bydlení jednotlivých respondentek.

Většinu žen, které byly za účelem participace na mém výzkumu osloveny, jsem si vybrala z okruhy svých přátel, známých, pracovních kolegů či obchodních partnerů. Poněvadž sama pracuji již několik let v zahraniční korporátní firmě, bylo pro mě jednodušší tyto ženy identifikovat a získat k nim přístup. Devět žen jsem si tedy vybrala přímo ze svého okolí a tři ženy jsem získala metodou nabalování. Celkem jsem tedy oslovila dvanáct žen, z čehož dvě účast na výzkumu odmítly a jedna byla z výzkumu vyloučena, protože v průběhu rozhovoru vyšlo najevo, že již nesplňuje vytyčená kritéria (právě se sestěhovala s přítelem do společné domácnosti). Rozhovor jsem tedy uskutečnila s 10 ženami, do výzkumu jich však nakonec bylo zařazeno 9.

Respondentky jsem oslovila osobně nebo telefonicky. Ženy, jejichž kontakt jsem získala metodou nabalování, byly vždy předem upozorněny osobou, jež mi kontakt poskytla, o tom, jaký provádím výzkum, a že budou kontaktovány s žádostí o participaci. Osloveným ženám jsem při prvním kontaktu poskytla základní informace o výzkumu a jeho cílech. Sedm žen s účastí na výzkumu okamžitě souhlasilo. Dvě ženy si vzaly krátký čas na rozmyšlenou, obě účast nakonec přijaly (Zoe, 32 let a Bára, 38 let). Tři ženy účast odmítly, z čehož jedna svůj zamítavý postoj po několika dnech přehodnotila (Eva, 43 let) a s účastí nakonec souhlasila. Ženy, jež s účastí na výzkumu souhlasily, reagovaly na mou nabídku zprvu rozpačitě a požadovaly podrobnější informace. Ženy, které účast odmítly (39, 42 a 43 let), reagovaly mírně podrážděně a z jejich reakcí a odůvodnění jejich neúčasti bylo patrné, že svůj status svobodné a bezdětné ženy vnímají jako svůj společenský handicap a není jim příjemné o tomto tématu se mnou hovořit. Tuto mou domněnku později potvrdila Eva (43 let), která také účast na výzkumu zprvu odmítla, po několika dnech mě však sama kontaktovala a s účastí souhlasila. Ženy svou neochotu k účasti vysvětlovaly tím, že o tomto tématu nechtějí hovořit, poněvadž k němu nemají co říct.

Všechny rozhovory se uskutečnily v průběhu září až prosince roku 2014. Čtyři rozhovory proběhly v místě bydliště respondentky, jeden rozhovor se odehrál v místě bydliště tazatelky, dva rozhovory se uskutečnily v místě pracoviště respondentky a dva rozhovory proběhly v restauračním zařízení. Konečné rozhodnutí o místě a čase konání rozhovoru bylo ponecháno vždy na respondentce. Všechny rozhovory se uskutečnily v pozdních odpoledních či večerních hodinách. Kvůli náročnému časovému vytížení těchto žen bylo nutné s některými respondentkami čas a místo schůzky několikrát měnit.

S každou respondentkou jsem strávila dvě až dvě a půl hodiny času, z čehož samotné nahrávané rozhovory trvaly 50 až 80 minut. Respondentky, s nimiž se rozhovor uskutečnil v jejich domácnosti, dokonce přichystaly malé občerstvení a samy mi nabídly prohlídku jejich bytů. Respondentky hovořily plynule a uvolněně. U respondentek, s nimiž se setkání odehrálo v místě jejich pracoviště či v restauračním zařízení, bylo patrné mírné počáteční napětí, které však zcela odeznělo pár minut po zahájení rozhovorů. Ze všech rozhovorů byl pořízen audio záznam, což bylo žádoucí vzhledem k velkému množství sdílených informací a k délkám rozhovorů. Respondentky tak mohly hovořit plynule a spontánně bez přerušení. Ihned po

skončení nahrávaného rozhovoru jsem každou respondentku požádala, aby vyplnila hodnotový dotazník. Většina respondentek měla potřebu po ukončení nahrávání a vyplnění dotazníku upřesnit nebo dále rozvést, co bylo řečeno v nahrávané části rozhovoru, popřípadě doplnit informace, které v průběhu rozhovoru zapoměly zmínit a pokládaly za důležité je doplnit. Tyto informace jsem si vždy ihned na místě zaznamenala.

1.2.2. Analytické postupy; hodnocení kvality výzkumu

Bezprostředně po skončení každé schůzky jsem si poznamenala datum a čas konání rozhovoru a dále všechny zajímavé postřehy, které jsem v průběhu rozhovoru zaznamenala. U všech nahraných rozhovorů byla provedena doslovná transkripce, kromě rozhovoru s respondentkou Bárrou, která si nepřála publikovat pasáž, v níž hovořila o korupčních praktikách, se kterými se osobně setkala při své podnikatelské činnosti (Hendl 2005, s. 208). V prepisech rozhovorů byla také pozměněna všechna osobní jména. Přepisy všech rozhovorů jsou obsaženy v příloze této práce. Původní audio nahrávky spolu s citlivými osobními daty respondentek jsou uloženy v mém osobním archivu.

Analýza a interpretace získaných dat byla prováděna v průběhu celého výzkumného procesu. Získané informace byly analyzovány formou segmentace a kódováním (Hendl 2005, s. 228). Poněvadž jsem v průběhu výzkumu sesbírala velké množství nestandardizovaných dat, bylo potřeba je postupně roztřídit a zredukovat. Relevantní, zredukováná data pak byla rozdělena do tématických okruhů. Pomocí otevřeného a následně selektivního kódování jsem pak byla schopna odhalit společné jevy a struktury, a ty pak dále podrobit komparativní analýze (s. 251). Data získaná prostřednictvím narativních rozhovorů (či rozhovorů s návodem) jsem poté doplnila a porovnála s deklaroványi hodnotami, které jsem analyzovala pomocí sémantického diferenciálu, a s poznatky, které jsem získala zúčastněným pozorováním.

Hodnověrnost výzkumu jsem se snažila zajistit využitím systému triangulace, a to kombinací různých metodologií (Hendl, 2005, s. 339).

1.2.3. Etické otázky společenskovoědního výzkumu

Respondentky výzkumu byly vždy před samotným zahájením rozhovoru znovu seznámeny s důvody, s cíli a s postupy výzkumu. Byly poučeny o tom, že jejich účast na výzkumu je dobrovolná, proto mají právo na otázky neodpovídat a v krajním případě mohou rozhovor přerušit nebo ukončit. Toho žádná respondentka nevyužila. V průběhu výzkumu jsem dbala na to, aby byla zachována práva a důstojnost mých respondentek, a aby za žádných okolností nedošlo k jejich manipulaci z mé strany.²

Respondentky byly ujištěny, že bude zachována jejich anonymita a že s jejich osobními údaji, daty a informacemi bude zacházeno diskrétně a v souladu se zákonem o ochraně osobních údajů. V úvodu našeho setkání jsem vždy respondentku požádala, aby si sama zvolila pseudonym, pod kterým bude ve výzkumu vystupovat. V prepisech rozhovorů byla také změněna všechna osobní jména, názvy institucí a další údaje po domluvě s respondentkou, které by mohly vést k identifikaci její osoby. Při tomto opatření jsem však dbala na to, aby nedošlo ke zkreslení údajů, jež byly předmětem výzkumu. Respondentky byly požádány o souhlas s pořízením zvukového záznamu rozhovoru na diktafon. Byly jim vysvětleny důvody a účel tohoto opatření. Žádná z respondentek neprojevila pochybnost či námitku s tímto postupem. Před zahájením výzkumu jsem vždy získala od respondentky informovaný souhlas, a to buď v ústní nebo písemné podobě. Některé respondentky s ohledem na zachování úplné anonymity preferovaly informovaný souhlas ústní, jiné naopak trvaly na souhlasu písemném.

K respondentkám jsem zachovávala vždy citlivý a empatický přístup. Snažila jsem se vytvořit přátelskou atmosféru, aby nedošlo k poškození jejich osoby a aby nebyla narušena vzájemná důvěra, kterou bylo nutné vzhledem k diskutovaným tématům získat. Rozhodujícím okamžikem pro získání důvěry potenciálních respondentek v mnou osobu byl moment, kdy jsem jim sdělila, že i já jsem bezdětná a fakticky svobodná žena, a i přesto, že mám dlouholetého přítele, se mě toto téma částečně osobně dotýká a vzbuzuje ve mně zájem poznat

² Česká národopisná společnost, 2014. *Etický kodex České národopisné společnosti*. [online].[vid. 2015-05-03]. Dostupné z: <http://www.narodopisnaspolecnost.cz/index.php/o-nas/eticky-kodex-cns>

pohledy a názory ostatních žen na tento novodobý společenský fenomén. To významně podpořilo jejich zájem se výzkumu zúčastnit a o své názory a zkušenosti se se mnou podělit.

Značná část respondentek po skončení rozhovoru konstatovala, že jim tento rozhovor napomohl utřídit si myšlenky a postoje k diskutovaným tématům, a že pro ně bylo přínosné svůj příběh s někým sdílet. Dvě respondentky mě dokonce telefonicky kontaktovaly pár dnů po našem setkání, aby se ujistily, že jejich účast na výzkumu byla přínosná a sdělily mi, že pokud budu potřebovat jakékoliv dodatečné informace, mohu se na ně kdykoliv obrátit. Také mi poděkovaly za to, že se mohly výzkumu zúčastnit a přiznaly, že je tento výzkum přiměl o jistých tématech hlouběji přemýšlet. V závěru každého setkání jsem respondentku odměnila malým hmotným dárkem jako poděkování za její účast.

V průběhu celého výzkumu jsem dbala na to, aby byla zachována pravdivost a správnost všech uvedených informací, aby z mé strany nedošlo k opomenutí důležitých skutečností, či naopak, aby žádná data nebyla smyšlená. Respondentky byly informovány o tom, jakým způsobem budou data archivována a výsledky výzkumu publikovány.

1.3. Výběr vzorku; profily respondentek

Pro tento výzkum jsem si sestavila homogenní, účelový vzorek devíti žen, kterých se zkoumaný fenomén bezprostředně týká (Hendl 2005, s. 154). Do výzkumu byly zařazeny profesně úspěšné ženy ve věku 32 až 43 let, které nikdy nevstoupily do manželství, jsou bezdětné a žijí ve vlastní samostatné domácnosti v Praze, kterou nesdílí s životním partnerem. Jedná se o ženy, které žijí minimálně deset let na území hlavního města Prahy a budují zde úspěšnou pracovní kariéru. Tyto ženy disponují značným kulturním, sociálním i finančním kapitálem. Převážná část těchto žen dosáhla vysokoškolského vzdělání a jejich hrubý měsíční příjem často dosahuje několikrát násobku průměrné hrubé měsíční mzdy v České republice, která ve 3. čtvrtletí roku 2014 činila 25 219 Kč.³

³ ČSÚ, 2014. *Průměrné mzdy – 3. čtvrtletí 2014*. [online]. [vid. 2015-05-03]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cr/prumerne-mzdy-3-ctvrtleti-2014-eckeqbgnpo>

Praha, jakožto hlavní město, je kulturním, ekonomickým i politickým centrem České republiky. Ve srovnání s ostatními kraji proto vykazuje jistá specifika ve všech výše zmíněných oblastech. Sídli zde pobočky zahraničních korporátních firem a finančních institucí a dále hlavní orgány státní správy. Ekonomika Prahy stabilně produkuje čtvrtinu celostátního hrubého domácího produktu (HDP)^{4,5}. Praha tak nabízí svým obyvatelům velmi atraktivní pracovní trh. V hlavním městě pracuje vyšší podíl osob zaměstnaných v terciárním sektoru, a to 79,7% oproti 59,5% v celé České republice.⁶ Tomu odpovídá i vyšší průměrná hrubá měsíční mzda, která se v Praze dlouhodobě drží nad celorepublikovým průměrem. V roce 2013 byla průměrná hrubá měsíční mzda v Praze 32 879 Kč, zatímco průměrná hrubá měsíční mzda v celé zemi činila 25 128.⁷

Praha se také vyznačuje hustou koncentrací kulturních a společenských zařízení a obecně nabízí svým obyvatelům bohaté možnosti, jak trávit volný čas. Všechny tyto ekonomické a kulturní aspekty ovlivňují i demografické chování obyvatel Prahy. Pražané obecně kopírují celorepublikový trend v oblasti demografického chování. I zde meziročně klesá počet uzavřených sňatků a dlouhodobě roste průměrný věk snoubenců při prvním sňatku. V mnoha ohledech se však Praha vymyká celorepublikovým průměrným hodnotám. Ženy zde vstupují do manželství v pozdějším věku, v roce 2013 uzavíraly ženy v Praze první sňatek v průměru

⁴ HDP je peněžním vyjádřením celkové hodnoty statků a služeb nově vytvořených v daném období na určitém území; používá se pro stanovení výkonnosti ekonomiky.

⁵ ČSÚ, 2014. *Charakteristika hl. Města Prahy*. [online].[vid. 2015-03-06]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/katalog-produktu?p_p_id=3&p_p_lifecycle=0&p_p_state=maximized&p_p_mode=view&_3_struts_action=%2Fsearch%2Fsearch&_3_redirect=%2Fweb%2Fczso%2Fkatalog-produktu-vydavame&_3_keywords=charakteristika+hl.m.praha+&_3_groupId=0

⁶ ČSÚ, 2014. *Základní tendence demografického, sociálního a ekonomického vývoje v hl. městě Prahy 2013*. [online].[vid. 2015-03-06]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/zakladni-tendence-demografickeho-socialniho-a-ekonomickeho-vyvoje-hl-m-prahy-2013-ntv3a4x4fb>

⁷ ČSÚ, 2014. *Charakteristika hl. Města Prahy*. [online].[vid. 2015-03-06]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/katalog-produktu?p_p_id=3&p_p_lifecycle=0&p_p_state=maximized&p_p_mode=view&_3_struts_action=%2Fsearch%2Fsearch&_3_redirect=%2Fweb%2Fczso%2Fkatalog-produktu-vydavame&_3_keywords=charakteristika+hl.m.praha+&_3_groupId=0

ve 30,3 letech. Také průměrný věk matek při porodu je zde vyšší (32,2 let) než je celorepublikový průměr (30,5 let). Úroveň úhrnné plodnosti v Praze se drží dlouhodobě pod celostátním průměrem.⁸

Praha je také charakteristická nejvyšším počtem domácností jednotlivců v celé ČR. Zatímco v roce 2010 se procento samostatně hospodařících domácností v Praze přiblížilo 40, celorepublikový průměr činil 27,8%. Významně roste podíl domácností samostatně žijících osob v mladém a středním produktivním věku.⁹ Ve věkové skupině 20 až 39 let žilo v celé ČR v roce 2011 9% osob v samostatné domácnosti, zatímco ve velkých městech s více než 100 tisíci obyvateli tvořily domácnosti jednotlivců 14% v této věkové skupině.¹⁰

Pět účastnic tohoto výzkumu pochází z Prahy, dvě respondentky pocházejí ze Středočeského kraje, jedna respondentka z Ústeckého kraje a jedna ze Zlínského kraje. Jedna respondentka ukončila oficiální vzdělání maturitou na střední odborné škole, tři získaly bakalářský titul, z nichž jedna se momentálně připravuje na obhajobu magisterské diplomové práce a jedna je rovněž držitelkou titulu MBA¹¹. Pět respondentek úspěšně dokončilo magisterské studium, z nichž tři jsou držitelkami titulu Ing. a dvě držitelkami titulu Mgr.. Jedna z nich navíc úspěšně absolvovala postgraduální studium a získala titul Ph.D.. Čtyři respondentky z osmi, které získaly vysokoškolský titul, absolvovaly vysokoškolské vzdělání při zaměstnání.

⁸ ČSÚ, 2014. *Základní tendence demografického, sociálního a ekonomického vývoje v hl. městě Prahy 2013*. [online].[vid. 2015-03-06]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/zakladni-tendence-demografickeho-socialniho-a-ekonomickeho-vyvoje-hl-m-prahy-2013-ntv3a4x4fb>

⁹ ČSÚ, 2012. *Rychle roste počet domácností jednotlivců*. [online].[vid. 2015-03-07]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/domacnosti-jednotlivcu-2011-fnqh82opjt?p_p_id=3&p_p_lifecycle=0&p_p_state=maximized&p_p_mode=view&_3_struts_action=%2Fsearch%2Fsearch&_3_redirect=%2Fc%2Fportal%2Flayout%3Fp_l_id%3D20137706%26p_v_l_s_g_id%3D0&_3_key-words=czam080511&_3_groupId=0

¹⁰ ČSÚ, 2014. *Domácnosti jednotlivců*. [online].[vid. 2015-03-08]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/domacnosti-jednotlivcu-2011-fnqh82opjt>

¹¹ Master of Business Administration: vysokoškolský studijní program, který není dle zákona o vysokých školách zahrnutý do systému vysokoškolského studia v České republice; je zaměřen na získání znalostí v oboru managementu.

Šest respondentek v době výzkumu pracovalo v zaměstnaneckém pracovním poměru a tři respondentky samostatně podnikaly. Z šesti respondentek v zaměstnaneckém poměru pracovaly čtyři v nadnárodní finanční instituci, jedna v nadnárodní farmaceutické firmě a jedna působila jako pedagogický pracovník na vysoké škole. Ženy, jež se věnovaly samostatné výdělečné činnosti, podnikaly v oboru finančních služeb, produkčních služeb a v reklamní a propagační činnosti.

Pět respondentek vyrůstalo v úplné rodině s vlastními rodiči. Rodiče tří respondentek se rozvedli, tyto respondentky poté žily v domácnosti s matkou, z nichž dvě vstoupily znovu do manželství. Jedna respondentka žila do smrti svého otce v úplné rodině, poté zůstala sama s matkou, která již neuzavřela další manželství.

Čtyři respondentky pochází z rodiny, v níž oba rodiče získali vysokoškolský titul. Další dvě ženy pochází z rodiny, v níž alespoň jeden rodič absolvoval vysokoškolské vzdělání, v obou případech se jedná o vysokoškolsky vzdělaného otce. Tři respondentky pocházejí z rodin, v nichž jeden rodič získal výuční list a jeden rodič dosáhl středoškolského vzdělání s maturitou.

Pouze dvě respondentky, obě z rozvedených rodin, byly vychovávány jako jedináčci. Obě však mají mladší nevlastní sourozence. Šest respondentek vyrůstalo s jedním vlastním sourozencem, z čehož tři se starším bratrem (věkový rozdíl 1,5 až 3 let), jedna s mladším bratrem (věkový rozdíl 4 roky) a dvě s mladšími sestrami (obě věkový rozdíl 3,5 let). Pouze jedna respondentka má dva vlastní sourozence, starší sestru a bratra (věkový rozdíl 10 a 7 let).

Níže uvádím stručné profily všech respondentek, které jsou řazeny dle časové posloupnosti konání jednotlivých rozhovorů:

Romana – věk 35 let, je svobodná, bezdětná a v době konání rozhovoru neudržovala žádnou formu partnerského vztahu. Narodila se a vyrůstala v Praze 6, v činžovním domě, v úplné rodině spolu s bratrem, který je o dva a půl roku starší. Její starší bratr je rovněž svobodný a bezdětný. Její otec vystudoval vysokou školu, matka vystudovala střední odbornou školu ekonomického směru. Po ukončení studia na střední ekonomické škole pokračovala Romana ve studiu na vyšší odborné škole, po jejímž ukončení strávila rok na jazykové škole.

V průběhu studia na vyšší odborné škole získala Romana práci na částečný úvazek v mezinárodní bankovní instituci. Po ukončení studia zde dostala nabídku na plný pracovní úvazek v oddělení péče o nadnárodní korporátní klientelu. Později v průběhu tohoto zaměstnání vystudovala Fakultu tělesné výchovy a sportu na Univerzitě Karlově, kde získala nejdříve bakalářský, poté magisterský titul. V rámci studijního programu Erasmus strávila půl roku studia na univerzitě ve Švédsku, dále pak půl roku v Jihoafrické republice. Momentálně vyučuje na částečný úvazek na Fakultě tělesné výchovy a sportu na Univerzitě Karlově a dále pracuje jako trenérka mládeže ve sportovním klubu Dukla. V září, kdy se rozhovor odehrál, čekala Romana na obhajobu své dizertační práce na Univerzitě Karlově, která v listopadu téhož roku úspěšně proběhla, a Romana tak získala titul Ph.D. Respondentka rovněž působí jako dobrovolnice v mezinárodní humanitární organizaci. Je majitelkou zrekonstruovaného panelového bytu 3kk, ve kterém momentálně žije sama. Ve volných chvílích ráda čte a dále se vzdělává. V posledních měsících se věnuje studiu buddhismu. Rozhovor s touto respondentkou se konal v jejím bytě.

Báthory – věk 34 let, je svobodná a bezdětná. V době konání rozhovoru neudržovala žádnou formu partnerského vztahu. Respondentka vyrůstala do svých dvanácti let spolu se dvěma staršími sourozenci v úplné rodině, převážně v zahraničí, kde její otec působil jako diplomat. Ve dvanácti letech, po smrti otce, se respondentka přestěhovala s matkou do Prahy, kde žije dodnes. Otec vystudoval vysokou školu. Matka, původem ze Slovenska, získala výuční list. Po maturitě na gymnáziu pokračovala Báthory ve studiu na vyšší odborné škole ekonomické. Později při zaměstnání vystudovala ekonomicko-právní obor na vysoké škole, kde získala bakalářský titul. Po ukončení vyšší odborné školy opustila domácnost matky a začala pracovat v nadnárodní bankovní instituci, kde působí dodnes. Vystřídala zde několik pracovních pozic, většinou na úrovni středního managementu. Několik měsíců strávila na pracovní stáži v Indii a dále v Jihoafrické republice. Momentálně se zabývá správou korporátního clientského portfolia. Báthory má dva starší sourozence. Nejstarší sestře je čtyřicet čtyři let, je vdaná a má jednoho již dospělého syna. Bratrovi je čtyřicet jedna let, je ženatý a bezdětný. Respondentka žije sama v pronajatém dvoupokojovém bytě v centru Prahy. Je milovnicí zvířat, doma chová jednoho kocoura. Ve svém volném čase se věnuje olejomalbě. Uspořádala již dvě veřejné

výstavy. Ráda si pořizuje luxusní značkové kabelky. Rozhovor s touto respondentkou se odehrál v místě jejího pracoviště.

Emma – věk 35 let, je svobodná a bezdětná. V době konání rozhovoru neudržovala žádnou formu partnerského vztahu. Respondentka se narodila v Praze, kde žije dodnes. Do čtyř let věku žila v úplné rodině v rodinném domě ve Stodůlkách, poté se přestěhovala s matkou a starším bratrem do bytu v panelovém domě, zatímco otec zůstal v původním bydlišti. Rodiče se rozvedli, když bylo respondentce deset let. Otec vystudoval vysokou školu zemědělskou. Matka vystudovala vysokou školu právní. Po studiu na gymnáziu, strávila Emma rok na jazykové škole. Poté vystudovala vysokou školu ekonomického směru, kde získala bakalářský titul. Později získala titul MBA. Po ukončení vysokoškolského studia pracovala Emma v bankovním sektoru. Prošla třemi mezinárodními bankovními institucemi, kde působila jako firemní bankéřka. Po odchodu z poslední bankovní instituce pracovala krátkou dobu na pozici Store Managera v české pobočce nadnárodního řetězce s módou. Od října minulého roku opět pracuje v nadnárodní finanční instituci, kde působí v oblasti korporátního pojišťovnictví. Bratr, který je o jeden a půl roku starší, vystudoval vysokou školu elektrotechnického zaměření. Je ženatý a má dvě děti. Emma opustila domácnost matky ve dvaceti pěti letech. Poté žila pár měsíců v domácnosti otce. Následně se přestěhovala do bytu 2kk, který si pořídila do osobního vlastnictví v širším centru Prahy. Zde momentálně žije sama. Je majitelkou osobního automobilu vyšší třídy. Ráda tráví čas s přáteli u dobrého jídla a pití v oblíbených pražských restauracích a barech v centru města. V letní sezoně hraje golf. Rozhovor s touto respondentkou se uskutečnil v restauraci na Andělu v Praze 5.

Anděla – 38 let, je svobodná a bezdětná. V době konání rozhovoru neudržovala žádnou formu partnerského vztahu. Respondentka se narodila a vyrůstala v Praze. Její rodiče se rozvedli, když jí byly tři roky. Poté žila v domácnosti s matkou, která později uzavřela, stejně jako její otec, druhé manželství. Otec vystudoval střední průmyslovou školu s maturitou. Matka získala výuční list. Anděla vystudovala střední hotelovou školu, kterou ukončila maturitou. Anděla je osobou samostatně výdělečně činnou v oblasti poskytování reklamních a propagačních služeb.

Podnikatelské činnosti se věnuje již osm let. V minulosti pracovala deset let v české pobočce zahraniční reklamní agentury. Anděla má o 9 let mladší nevlastní sestru z otčova druhého manželství. Sestra žije se svým přítelem, se kterým má dvouleté dítě, ve společné domácnosti. Anděla nemá se svou mladší sestrou blízký vztah. Domácnost matky opustila v osmnácti letech. Momentálně žije sama v rekonstruovaném panelovém bytě 3+1, který si pořídila do osobního vlastnictví na sídlišti, kde vyrůstala, v blízkosti bytu její matky, která se podruhé rozvedla. Je majitelkou osobního automobilu Mazda. Anděla ráda a často cestuje nejen do evropských metropolí, ale i do vzdálených exotických zemí. Rovněž ráda tráví čas s přáteli. Rozhovor se uskutečnil v jejím bytě.

Zoe – 32 let, je svobodná a bezdětná. V době konání rozhovoru udržovala již devět měsíců vztah, který definovala jako „partnerský“. Se svým partnerem však nesdílí společnou domácnost. Zoe pochází ze Středočeského kraje. Vyrůstala spolu s mladším bratrem v úplné rodině, v panelovém domě, ve městě s přibližně patnácti tisíci obyvateli. Kvůli konfliktnímu vztahu s rodiči, zejména otcem, opustila Zoe domácnost rodičů již v šestnácti letech. Až do odchodu na vysokou školu bydlela ve stejném panelovém domě jako její rodiče, kde vedla svou vlastní domácnost. Oba rodiče vystudovali vysokou školu. I když se její rodiče nerozvedli, jejich vztah označila respondentka za nefunkční. Po maturitě na gymnáziu vystudovala Přírodovědeckou fakultu Univerzity Karlovy v Praze. Je majitelkou a spolumajitelkou několika firem zabývajících se zejména finančním poradenstvím a makléřskou činností. Dále vlastní a provozuje internetový obchod. Její o čtyři roky mladší bratr vystudoval vysokou školu ČVUT, je svobodný a bezdětný. Od studia na vysoké škole žije Zoe v Praze. Zde si pořídila do osobního vlastnictví byt 4kk v centru Prahy, který si zrekonstruovala dle svých představ. Momentálně v něm bydlí sama. V minulosti byla již jednou zasnoubena. Je majitelkou několika osobních automobilů vyšší třídy. Zoe miluje sport, zejména golf. Také ráda často cestuje do různých světových destinací, zajímá se především o architekturu velkých evropských měst. Rozhovor se uskutečnil v pracovně jejího bytu.

Yvonne – 39 let, je svobodná a bezdětná. V době konání rozhovoru neudržovala žádnou formu partnerského vztahu. Narodila se a vyrůstala spolu se starším bratrem v úplné rodině v Ústeckém kraji, v malé vesnici se zhruba sto obyvateli. Oba rodiče vystudovali Vysokou školu chemicko-technologickou v Praze, otec je navíc držitelem titulu CSc.. Po maturitě na gymnáziu Yvonne vystudovala Vysokou školu ekonomickou, kde získala inženýrský titul. V průběhu studia na VŠE strávila semestr studia v zahraničí. V době rozhovoru působila na seniorní pozici korporátní bankéřky v nadnárodní bankovní instituci, kde již byla tou dobou ve výpovědní lhůtě. Následující měsíc měla přestoupit do jiné bankovní instituce, která jí nabídla lukrativnější pracovní podmínky. Respondentka již od studia na vysoké škole pracuje v bankovním sektoru. Její o tři roky starší bratr vystudoval České vysoké učení technické v Praze. Je ženatý, má dvě děti, osmiletou dívku a pětiletého chlapce. Od studií na vysoké škole žije Yvonne v Praze. Momentálně bydlí v bytě 4kk, který si pořídila do osobního vlastnictví v širším centru Prahy. Je majitelkou osobního vozu značky Volvo. Je milovnicí golfu, kterému v letní sezóně věnuje většinu svého volného času. Yvonne sport nejen aktivně provozuje, ale je i nadšenou fanynkou hokeje a fotbalu. Ráda investuje do značkové módy a luxusních kabelek. Rozhovor proběhl v restauraci Volcano Health Club Complex v Praze Stodůlkách, kde respondentka navštěvuje pravidelně fitness centrum a využívá služeb osobního trenéra.

Bára – 38 let, je svobodná a bezdětná. V době konání rozhovoru neudržovala žádnou formu partnerského vztahu. Narodila se v Praze, kde žije dodnes. Když jí byly dva roky, rodiče se rozvedli. Od té doby žila v domácnosti s matkou. S otcem se stýkala pouze o víkendech. Oba rodiče uzavřeli druhé manželství. V sedmnácti letech se přestěhovala do domácnosti otce, který se podruhé rozvedl. Oba rodiče získali inženýrský titul. Respondentka se označila za jedináčka, nicméně má dva mladší nevlastní bratry, jednoho z druhého manželství matky, druhého z druhého manželství otce. Po studiu na gymnáziu opustila Bára domácnost otce a nastoupila do pracovního procesu. Vystřídala různá zaměstnání. Zpočátku pracovala jako administrativní pracovnice. Později podnikala v oblasti evropských fondů, dále pak v produkční činnosti. Mimo jiné, v rámci své podnikatelské činnosti také spolupracovala na budování a otevření galerie a divadelní kavárny. V průběhu práce s evropskými fondy

vystudovala Bára Vysokou školu finanční a správní, kde získala bakalářský titul. Momentálně pracuje na dokončení diplomové práce v oboru kreativního managementu, po jejíž obhajobě by měla získat titul magistra umění. V tomto oboru v současnosti rovněž podniká. Pořídila si vlastní dům v širším centru Prahy, kde žije sama. Chová psa, kterého získala do péče po smrti otce. Je majitelkou osobního automobilu značky Honda CR-V. Ve volném čase se věnuje sportu a ráda tráví čas s přáteli. Rozhovor se uskutečnil v bytě tazatelky.

Eva – 43 let, je svobodná a bezdětná. V době konání rozhovoru neudržovala žádnou formu partnerského vztahu. Narodila se ve Středočeském kraji. Spolu s mladší sestrou vyrůstala v úplné rodině ve městě s šedesáti pěti tisíci obyvateli. Matka vystudovala střední odbornou školu s maturitou, otec získal výuční list. Po maturitě na jazykovém gymnáziu vystudovala Eva Vysokou školu ekonomickou v Praze, kde získala inženýrský titul. Svou pracovní kariéru zahájila v nadnárodní makléřské společnosti jako treasury dealer. Poté působila v nadnárodní auditorské společnosti, kde měla možnost strávit 9 měsíců na pracovní stáži ve Švýcarsku. Momentálně pracuje v nadnárodní bankovní instituci na pozici Senior Compliance Analyst. Eva se při zaměstnání pustila do studia Právnické fakulty Univerzity Karlovy, kde studovala čtyři roky. Nicméně školu nedokončila, poněvadž se její náročný pracovní rozvrh již nedal nadále skloubit s časovými požadavky studia. Její o tři a půl roku mladší sestra, která vystudovala střední odbornou školu s maturitou, je rovněž svobodná a bezdětná. Domácnost rodičů opustila Eva ihned po maturitě. Nyní žije ve vlastním bytě 2+1, který si pořídila na okraji Prahy, poněvadž dává přednost klidnému bydlení v blízkosti přírody před ruchem velkoměsta. Je majitelkou osobní vozu vyšší třídy. Ráda sportuje. V létě i v zimě tráví čas nejraději na horách. Také ráda cestuje a čte. Rozhovor se uskutečnil v místě pracoviště respondentky.

Valerie – 35 let, je svobodná a bezdětná. Momentálně neudržuje žádnou formu partnerského vztahu. Valerie se narodila a vyrůstala spolu s mladší sestrou v úplné rodině ve Zlínském kraji, v malém městě s šesti tisíci obyvateli. Matka vystudovala střední odbornou školu s maturitou, otec vystudoval střední odborné učiliště. Po maturitě na Obchodní akademii pracovala rok na

pozici účetní. Poté strávila čtyři roky ve Spojených státech amerických, ve státě New York, kde pracovala i studovala. Po návratu ze Států se respondentka přestěhovala do Prahy, kde žije již deset let. Momentálně pracuje jako vedoucí prodeje a marketingu v nadnárodní farmaceutické společnosti. Před čtyřmi lety dokončila studium na Vysoké škole finanční a správní. Toto studium absolvovala při zaměstnání. Nyní opět studuje na Univerzitě Karlově na Fakultě sociálních věd. Její o tři roky mladší sestra vystudovala Masarykovu univerzitu v Brně, kde momentálně žije ve společné domácnosti s přítelem. Její sestra je rovněž svobodná a bezdětná. Domácnost rodičů Valerie opustila v devatenácti letech, kdy se sestěhovala do společné domácnosti s přítelem. Nyní žije v bytě 3kk, který si pořídila do osobního vlastnictví v centru Prahy. Je majitelkou osobního vozu Volkswagen. Valerie se aktivně věnuje sportu, zejména běhu a józe. Volný čas ráda tráví s přáteli a rodinou u dobrého jídla a pití, nejen ve vyhlášených pražských restauracích a barech. Miluje cestování, zejména do mimoevropských destinací. Rozhovor s touto respondentkou se uskutečnil v jejím bytě.

TEORETICKÁ ČÁST

2. Demografický vývoj v České republice po roce 1989 na základě vybraných titulů odborné literatury

Po politickém převratu v roce 1989 došlo v České republice nejen k významným politickým, ale i hospodářsko-sociálním změnám. Tyto změny podle českého demografa Tomáše Sobotky výrazně narušily princip rovnostářské společnosti, která v naší zemi do té doby existovala, a přispěly k jejímu sociálnímu a příjmovému rozvrstvení. S přechodem na tržní ekonomiku se u nás vytvořily podmínky pro rozvoj konzumního způsobu života, zároveň se však objevila životní nejistota, například v podobě nezaměstnanosti. Objevily se nové možnosti seberealizace mimo rodinnou sféru, a to zejména pro mladé a vzdělané lidi, kteří stáli na počátku své pracovní kariéry. Tato společenská transformace zasáhla i do žebříčku hodnot a postojů naší populace. V české společnosti se začal prosazovat individualismus. Výrazně vzrostla hodnota vzdělání a začal se zvyšovat počet studentů vysokých škol, který byl v minulém režimu v porovnání se západními zeměmi velmi nízký (2006, s. 60).

Jak uvedl Ladislav Čerych, významný český sociolog a ekonom, spolu s Kouckým a Matějů, princip rovnostářství předlistopadového režimu přispíval k ekonomické, sociální i kulturní devalvací hodnoty vzdělání, které v té době pozbylo funkci ukazatele životního úspěchu spolu s možností vyššího platového ohodnocení. Po roce 1989 však v české společnosti začalo docházet k posilování korelace mezi stupněm dosaženého vzdělání a příjmem. Lidé, kteří dosáhnou vyššího vzdělání, mají v současnosti také možnost nalézt lépe placená zaměstnání, která jim zajistí vyšší společenskou prestiž. Vzdělání jim umožňuje vzestup do vyšších sociálních vrstev a také zajišťuje jejich dětem lepší startovací pozici do života (1998, s. 44 – 45). Lidé s vyšším stupněm dosaženého vzdělání jsou zároveň méně ohroženi nezaměstnaností než nekvalifikované osoby (s. 34).

2.1. Druhý demografický přechod

Nové možnosti seberealizace měly za následek rozrůžňování životních drah zejména mladých lidí, což se výrazně projevilo ve změně jejich demografického chování. Čeští sociologové Hana Maříková spolu s Petruskem a Vodákovou definovali demografické chování následovně: „*Chování lidí spojené s demografickou reprodukcí, která se přímo váže k jednotlivým demografickými událostem: početí a rození dětí, sňatky, rozvody, ovdovění, potraty, případně onemocnění, stěhování.*” (1998, s. 29). Jak uvedla česká demografka Ludmila Fialová spolu s Kučerou a Maurem, naše země patřila až do revolučního roku 1989 k zemím s východoevropským demografickým chováním, pro něž jsou charakterické následující jevy: nízký věk při vstupu do manželství a z toho plynoucí nízká stabilita rodiny, vysoký podíl osob uzavírajících sňatek, rození dětí brzy po sňatku v nízkém věku a brzy po sobě, vysoký počet interrupcí, které částečně suplovaly nedostupnou antikoncepci, nepříznivá úroveň úmrtnosti, ale také menší počet nesezdaných soužití (1996, s. 364).

Po pádu „železné opony“ zasáhl Českou republiku **druhý demografický přechod**, který v západní Evropě započal již v 60. letech 20. století. První demografický přechod, který v Evropě proběhl mezi roky 1750 až 1930, byl dobou přechodu od tradiční společnosti ke společnosti moderní. V tomto období docházelo dlouhodobě k poklesu úmrtnosti a posléze i porodnosti. Ta však zůstala nad hranicí prosté reprodukce, která činí 2,1 dítěte na jednu ženu. Za druhého demografického přechodu však porodnost, jak upozornila česká socioložka Hana Hašková, klesla pod tuto hranici. Západní společnost přešla z doby moderní do doby postmoderní (2009, s. 23-26).

Druhý demografický přechod byl stejně jako v případě prvního demografického přechodu výsledkem změny společenských norem a postojů. Avšak, jak upozorňuje český sociolog Ladislav Rabušic, zatímco při prvním demografickém přechodu stála za poklesem porodnosti hodnota altruismu a středobodem rodinných vztahů bylo dítě a péče o něj, v pozadí druhého demografického přechodu stojí hodnota individualismu, která klade důraz na seberealizaci a osobní naplnění jedince (2001, s. 177).

Nizozemský demograf D. J. van de Kaa popsal čtyři hlavní sociodemografické trendy, které jsou pro druhý demografický přechod charakteristické:

1. „posun od manželství k nesezdanému soužití,
2. posun od antikoncepce jako prostředku ochrany před nechtěným těhotenstvím k antikoncepci, která umožňuje sebenaplňující volbu, zda dítě vůbec mít a kdy ho mít,
3. posun od éry, v níž dítě bylo středobodem života rodičů (*king-child with parents*), k éře, kdy středobodem života je pár a jeho dítě (*king-pair and child*),
4. posun od uniformních rodin a domácností k pluralitním formám rodin a domácností“ (Rabušic 2001, s.178).

2.2. Sňatečnost

Po roce 1989 se tedy Česká republika začala svým demografickým chováním přibližovat trendům západní Evropy. Mezi tyto základní trendy patří **snižování intenzity sňatečnosti** mladých svobodných osob a **odkládání vstupu do manželství do vyššího věku** (Fialová, Kučera, Maur 1996, s. 362). Významný český sociolog Ivo Možný uvedl, že k nejvýraznějšímu snížení sňatečnosti u nás došlo v nejmladších věkových skupinách do věku 25 let. Sňatky takto mladých snoubenců se v prvních deseti letech po sametové revoluci snížily o polovinu (2002, s. 262). Zatímco průměrný věk českých žen při prvním sňatku byl v roce 1989 21,8 let a u mužů 24,6 let, v roce 2013 se zvýšil na 29,8 roků u žen a 32,3 let u mužů.¹²

Fialová, Kučera a Maur upozornili, že tyto výše uvedené změny jsou důsledkem nových životních možností a alternativ, které se mladým lidem začaly po roce 1989 nabízet a začaly významně konkurovat instituci manželství. Mladí lidé dnes dávají přednost studiu, od kterého očekávají, že jim v budoucnu pomůže uspět na pracovním trhu. Aby se však v dnešním konkurenčním pracovním prostředí prosadili, musí věnovat určitý čas a úsilí budování své profesní kariéry, jejímž prostřednictvím se snaží zajistit si nejen odpovídající finanční příjmy, ale i společenské postavení. Lidem se dnes nabízí velké množství volnočasových aktivit a

¹² ČSÚ, 2014. *Vybrané demografické údaje v České republice (1989 – 2013)*. [online].[vid. 2015-04-18].
Dostupné z: www.czso.cz/csu/czso/ceska-republika-v-cislech-od-roku-1989-wau52m1y38#01

v neposlední řadě i možnost cestování a poznávání nových zemí a kultur (1996, s. 364). Tyto možnosti jednoznačně přispívají k oddalování jejich rozhodnutí o vstupu do manželství a založení rodiny.

2.3. Rozvodovost; opakovaná manželství

Přestože i před rokem 1989 byly rozvody v české společnosti častým a společensky akceptovaným jevem, úhrnná rozvodovost, tedy průměrný počet rozvodů připadající na jeden sňatek, se mezi roky 1989 a 2013 zvýšila z hodnoty 37,2% na 47,8%.¹³ Česká republika se zařadila mezi země s vysokou stabilizovanou rozvodovostí. Jak upozornil Ivo Možný, je také potřeba brát v úvahu fakt, že někteří jedinci vstupují do opakovaných manželství, což se také odráží v nárůstu statistiky rozvodovosti. Opakovaná manželství nedlouho po rozvodu uzavírají častěji muži než ženy. Ty jsou při výběru nového partnera většinou ostražitější a navíc mají ztíženou pozici na sňatkovém trhu¹⁴, poněvadž většinou preferují starší partnery. Zatímco mužům neustále přibývají na sňatkovém trhu nové mladší ročníky, okruh potenciálních partnerů pro ženu se s jejím přibývajícím věkem snižuje (2008, s. 228).

Míra rozvodovosti se u nás také liší v závislosti na regionu. Obecně nejvyšší míra rozvodovosti se vyskytuje ve velkoměstech a v průmyslových oblastech s velkou migrací obyvatelstva, jsou to zejména oblasti severních Čech, severní Moravy. Rozvody jsou také častější v regionech, kde žije méně nábožensky založených obyvatel (Matoušek 2003, s. 42).

¹³ ČSÚ, 2014. *Vybrané demografické údaje v České republice (1989 – 2013)*. [online].[vid. 2015-04-18]. Dostupné z: www.czso.cz/csu/czso/ceska-republika-v-cislech-od-roku-1989-wau52m1y38#01

¹⁴ Ivo Možný popsal sňatkový trh jako sociální prostor, kde dochází k setkávání, vytřídování párů směřujících k manželství. Sňatkovým trhem prochází jedinec v určité fázi životního cyklu, který má zájem o sňatek, nebo může být objektem takového zájmu. Někteří se na něj mohou vracet - vdovy, rozvedení (2008, s. 117).

2.4. Porodnost

Další významnou změnou v demografickém chování mladé populace, ke které po roce 1989 v České republice v souvislosti se změnou společenských poměrů došlo, je **pokles porodnosti**. Zatímco v roce 1989 se u nás narodilo 128.356 živě narozených dětí, v roce 2013 jich bylo jen 106.751. Nejvyšší propad porodnosti nastal v roce 1999, kdy počet živě narozených dětí nepřesáhl hodnotu 90.000. Plodnost v naší zemi klesla hluboko pod hranici prosté reprodukce. V roce 2013 dosáhla úhrnná plodnost 1,456 dítěte na jednu ženu.¹⁵

Významný podíl na snižování počtu narozených dětí má **odklad rodičovství do vyššího věku**. Nejvýrazněji poklesl počet porodů matek do věku 25 let (Možný 2008 s. 266). Průměrný věk matky při narození prvního dítěte se mezi roky 1989 a 2013 zvýšila téměř o 6 let, a to na 28,1 let. Počet živě narozených dětí, které se narodily matkám starším 40 let, byl v roce 2013 dokonce čtyřikrát vyšší než v roce 1989.¹⁶

Se změnou demografického chování obyvatelstva souvisí **výrazný vzestup počtu dětí, které se rodí mimo manželství**. Zatímco v roce 1989 se mimo manželství narodilo pouze 7,9% dětí, v roce 2013 jich bylo již 45% z celkového počtu živě narozených dětí.¹⁷ Tento významný procentuální nárůst souvisí se skutečností, že před rokem 1989 byla v české společnosti velmi častým jevem legitimizace početí dítěte sňatkem, jak uvedl Ivo Možný. Poněvadž antikoncepce nebyla tolik dostupná jako dnes, docházelo k početí dítěte ve velmi mladém věku. Těhotenství ženy bylo následně impulsem pro uzavření mladého manželství. Přestože se devět z deseti dětí rodilo v socialistickém Československu v manželství, polovina z nich byla počata za svobodna, poněvadž se narodila do osmi měsíců po uzavření sňatku (2008, s. 263).

Ivo Možný také upozornil na skutečnost, že k poklesu plodnosti českých žen výrazně přispívá úroveň jejich dosaženého vzdělání. Po roce 1989 začaly české ženy mnohem častěji studovat na vysokých školách, než tomu bylo v minulosti. Ženy tak vkládají do svého

¹⁵ ČSÚ, 2014. *Vybrané demografické údaje v České republice (1989 – 2013)*. [online]. [vid. 2015-04-18]. Dostupné z: www.czso.cz/csu/czso/ceska-republika-v-cislech-od-roku-1989-wau52m1y38#01

¹⁶ Tamtéž

¹⁷ Tamtéž.

vzdělání, následného profesního uplatnění a seberealizace značné investice, které je spolu s nestabilitou v partnerských vztazích, odvádějí od realizace mateřských povinností (1999, s. 203). Čím vyššího vzdělání tedy žena dosáhne, tím je větší pravděpodobnost, že bude mít méně dětí. Nízká porodnost však nemůže být dle Možného dávana do souvislosti pouze se ženami. Podílejí se na ní i muži, u nichž se v důsledku celkové individualizace společnosti snižuje zájem o otcovství (2008, s. 266 - 268).

Otázkou, kterou se zabývala i Hana Hašková, zůstává, do jaké míry působí na snížení porodnosti v naší zemi faktory strukturální, tedy socioekonomické, a do jaké míry se na ni podílí změna hodnotových orientací české populace (2009, s. 26). Zatímco Rabušic připisuje sníženou porodnost změně hodnotových orientací souvisejících s kulturní změnou po roce 1989, český historik Kučera staví do popředí strukturální faktory, jež podle něj snižují porodnost a přispívají k nárůstu bezdětnosti v populaci. Patří mezi ně zejména nedostupnost bytů pro mladé páry, vysoké náklady, které souvisejí s pořízením dítěte, a nejistota finančního příjmu, tedy hrozba nezaměstnanosti (srov. Rabušic 2001, s. 206 – 233 a Kučera, et al. 2000, s. 135 - 137).

Dle údajů Českého statistického úřadu se pravděpodobnost nezaměstnanosti u mladých lidí po ukončení studia výrazně liší dle stupně dosaženého vzdělání. Nejlépe uplatnitelní na trhu práce jsou vysokoškoláci. Pravděpodobnost nezaměstnanosti se u nich po ukončení studia pohybuje kolem 15%, zatímco u středoškoláků bez maturity je tato pravděpodobnost 30% a u osob se základním vzděláním dokonce až 80%. Existují však také výrazné regionální rozdíly v nezaměstnanosti mladých lidí. Nejvyšší nezaměstnanost mladých lidí nacházíme v severozápadních Čechách, kde v průměru každý třetí mladý člověk v krátké době po ukončení studia nenajde zaměstnání, zatímco v Praze je to každý dvacátý. Genderové rozdíly v nezaměstnanosti mladých mužů a žen po ukončení studia jsou však nepatrné.¹⁸

¹⁸ ČSÚ, 2014. *Nezaměstnanost mladých je velkým problémem Evropy..* [online].[vid. 2015-05-01]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/nezamestnanost_mladych_je_velkym_problemem_evropy_20141127

2.5. Narůstající celoživotní bezdětnost

Odklad rodičovství stále do vyššího věku však může u mnohým žen i mužů vyústit v celoživotní bezdětnost. Český demograf Tomáš Sobotka uvedl, že v období socialismu dosahovala celoživotní bezdětnost českých žen pouhých 6 – 7% (2006, s. 62). Zatímco u žen narozených v roce 1965 dosahovala jejich bezdětnost po překročení věkové hranice 30 let 12%, u žen narozených o deset let později již přesáhla bezdětnost po překročení 30. roku jejich života 30% (s. 64).

Tato velice nízká míra bezdětnosti, která se v naší zemi vyskytovala před rokem 1989, byla dána zejména odlišnými životními podmínkami obyvatel. Jak uvedla socioložka Hana Hašková, k tomuto nízkému procentu bezdětných významně přispívaly následující faktory: nedostatek kvalitní hormonální antikoncepce, nízký podíl vysokoškolsky vzdělané populace, která nebyla k vysokoškolskému studiu dostatečně motivována kvůli omezeným možnostem na trhu práce a platové nivelizaci, omezené volnočasové aktivity, pronatalitní vládní opatření (novomanželské půjčky) a v neposlední řadě rodina poskytovala v té době jediné místo pro seberealizaci jedince (2009. s. 24).

Rodičovství je i v současnosti zakořeněno v naší společnosti jako silná sociální norma¹⁹, jako „povinně volitelný“ předmět, jehož by se měl člověk zúčastnit, aby byla naplněna jeho osobní identita, jeho životní poslání. Na dobrovolnou bezdětnost je proto stále nahlíženo jako na „nenormální“ životní volbu. Bezdětnost je navíc nahlížena jinak u ženy než u muže, poněvadž žena je v naší společnosti stále kvůli své biologické dispozici rodit děti silně spjata se svou mateřskou rolí. Mateřství je u ženy vnímáno jako její poslání a naplnění její podstaty, zatímco otcovství není tak silně spjata s mužskou osobní identitou a jeho životním naplněním. Ženská bezdětnost je tak společností více sledována a sankciována, než je tomu v případě mužské bezdětnosti (Hašková 2006, s. 108 - 110). Společnost od žen stále očekává, že to budou ony, kdo obětují svou svobodu, čas a energii péči o rodinu a děti. Na tuto oběť však společnost pohlíží jako na její přirozené poslání (Renzetti, Curran 2003, s. 234 – 235).

¹⁹ Jan Jandourek popisuje tři různá pojetí normy. Normu chápe jako: 1. podobnost, kterou je možno pozorovat v chování většího množství lidí, 2. hodnocení chování ze strany společnosti, 3. závažný požadavek týkající se nějakého chování (2001, s. 171 – 172).

Hana Hašková se také zabývala neostrou hranicí mezi dobrovolnou a nedobrovolnou celoživotní bezdětností. Za nedobrovolnou bezdětnost nelze považovat pouze biologickou neplodnost muže či ženy, ale také různé dílčí životní události, které mohou v celoživotní bezdětnost vyústit. V rozhovorech, které Hašková uskutečnila s bezdětnými, se jako častý důvod nenaplněného biologického mateřství či otcovství vyskytovala absence vhodného životního partnera, příliš dlouhé odkládání rodičovství z důvodu budování kariéry a následné zdravotní komplikace jednoho z partnerů nebo rozvod či rozchod po mnoholetém společném soužití. Všechny tyto faktory mohou vyústit v celoživotní bezdětnost, která není původně součástí životních strategií mnoha žen a mužů (2009, s. 128).

Vysokoškolsky vzdělané ženy nemají pouze méně dětí než ženy s nižším stupněm vzdělání, ale jsou také nejvíce ohroženy celoživotní bezdětností. Potenciální mateřství pro ně může představovat přerušeni kariéry²⁰, výrazné snížení jejich příjmů a nejistý návrat do zaměstnání. Dále jim přibývající věk a vysokoškolské vzdělání zužuje okruh potenciálních vhodných partnerů k založení rodiny, poněvadž vysokoškolsky vzdělané ženy si většinou hledají partnery se stejným stupněm vzdělání (Sobotka 2006, s. 74).

Demografické prognózy očekávané budoucí bezdětnosti české populace nejsou zcela jednotné. Všechny se však shodují na tom, že k nárůstu konečné bezdětnosti v budoucnu dojde. Hana Hašková porovnávala odhady T. Sobotky a J. Rychtařikové. Zatímco Rychtařiková předpokládá, že se naše země připojí k zemím s vysokým podílem celoživotně bezdětných, kam momentálně spadá Rakousko a Německo, Sobotka odhaduje, že se Česká republika přikloní spíše k zemím se středně vysokým podílem celoživotní bezdětnosti (15 – 22% žen v generaci), který je charakteristický po většinu evropských států, nebo dokonce k zemím s nízkým podílem celoživotně bezdětných (méně než 15% žen v generaci) (2009, s. 18). Dále Hašková poukázala na skutečnost, že v západních zemích, které jsou institucionálně orientované na tradiční dělbu práce mezi muži a ženami, v nichž je muž považován za primárního živitele rodiny a ženě je přisuzována odpovědnost za chod domácnosti, je dlouhodobě nejnižší plodnost a vysoká míra bezdětnosti (2009, s. 52).

²⁰ V sociologické literatuře je kariéra chápána jako „sociální mobilita jedince, při níž dochází v jeho profesi k postupu směrem k vyššímu statusu a vyššímu sociálnímu postavení, kterému odpovídá vyšší podíl na moci a vyšší úroveň příjmů“ (Petrusek, M., et al. 1996, s. 476).

2.6. Proměna rodinného života; alternativy k manželství a rodině

Britský sociolog Anthony Giddens pokládá nukleární rodinu stále za ideální základní jednotku evropské společnosti. Ta by se měla skládat z dospělých manželů a jejich dětí žijících ve stejné domácnosti. Manželství vzniká sňatkem mezi dvěma dospělými jedinci opačného pohlaví. V západním světě je manželství a rodina spojena s monogamií. Vzhledem k vysoké míře rozvodovosti se však většinou jedná o sériovou monogamii, což znamená, že jedinec může ve svém životě uzavřít několik manželství, nikoliv však současně. Manželství se v naší kultuře také pojí s představou romantické lásky a citového individualismu (1999, s. 156 - 160). Rodina ve společnosti zastávala vždy důležité funkce. Zatímco však její reprodukční, socializační a ekonomická funkce slábne, její emocionální funkce je stále těžko zastupitelná (Možný 2008, s. 154 - 156).

Demograf Tomáš Sobotka uvedl, že zatímco v západní Evropě lidé od 60. let 20. století odkládali založení rodiny stále do pozdějšího věku, v naší zemi docházelo v období socialismu naopak k „úťeku do rodiny“. Rodina na sebe v tomto období přebírala mnoho významných funkcí, které v západních demokratických společnostech plnilo tržní hospodářství nebo veřejná správa. Běžná byla například vzájemná rodinná výpomoc a konexe, jež běžně nahrazovaly nefunkční veřejný sektor služeb. Poněvadž veřejný život nenabízel mnoho prostoru k seberealizaci, lidé hledali osobní naplnění a štěstí v rodině. Pro mladé lidi v období socialismu představovalo založení rodiny jedinou možnou cestu k relativní nezávislosti a k osamostatnění se, proto velice krátce po dosažení plnoletosti vstupovali do manželství a zakládali rodinu (2006, s. 60).

Příliv nových možností, které se začaly lidem nabízet po roce 1989, však způsobil, že lidé začali vyžadovat větší osobní autonomii, a to i v rámci rodiny. Dle francouzského sociologa Singlyho lidé v dnešní době již nechtějí plnit předem vytyčené role, ale chtějí sami řídit svůj osud. Pod vlivem těchto okolností se manželství stává stále křehčí institucí. Ideálem dnešního člověka již není „šťastná rodina“, ale především být šťasten sám za sebe (1999, s. 90).

Podle Tomáše Sobotky moderní nukleární rodina a manželství již není cílem a ideálem všech mladých lidí. Časné sňatky, které byly typické pro minulý režim, byly nahrazeny jinými, méně tradičními rodinnými formami. Všeobecně akceptovanými se stala nesezdaná

soužití - kohabitace²¹, dočasné partnerství bez společného bydlení, takzvané *living apart together*, nebo samostatné bydlení mladých lidí, takzvaní *Singles* (2006, s. 61). Všechny tyto formy mohou být chápány jako přechodné životní etapy předcházející uzavření sňatku, ale i jako celoživotní strategie. Roste totiž počet osob, které do manželství nevstoupí vůbec.

2.7. Fenomén Singles

Fenomén Singles se v České republice objevil s příchodem nového politického režimu po roce 1989. Podle Marcela Tomáška „*fenomén singles je pravděpodobně nejzřetelnějším a nejvyhraněnějším projevem individualizace ve sféře rodinného a partnerského života,*“ (2003, s. 226).

Pro tuto sociální skupinu se zatím neustanovil odpovídající český název a definici tohoto pojmu je také složité jednoznačně vymezit. Český sociolog a publicista Jan Jandourek ji definoval takto: „*Pojem singles označuje jedince, kteří nechtějí vstupovat do manželství, protože jim život o samotě v zásadě vyhovuje. Motivací je především větší možnost věnovat se kariéře, osobním zálibám, vstupovat do více sexuálních vztahů. Druhou stránkou tohoto životního stylu jsou pocity osamocení a izolace.*“ (2009, s. 119).

Sociologové Radimská s Tomáškem kategorii Singles věkově ohraničili a charakterizovali ji jako: „*Relativně mladé lidi mezi 25 až 40 lety, kteří se více méně dobrovolně rozhodli žít po delší dobu bez partnera, aby mohli vést jiné než rodinné strategie.*“ (2003, s. 10). Je to tedy skupina mladých lidí, která se již odpoutala od rodiny svého původu, ale ještě nezaložila rodinu vlastní. Tuto životní fázi Ivo Možný označil za *mladou dospělost* nebo *postadolescenci* (2008, s. 200).

Marcel Tomášek však upozornil na skutečnost, že mladí lidé, kteří žijí bez partnera, nemusí nutně odmítat partnerství či vstup do manželství v budoucnu. Naopak většina z nich považuje svůj single způsob života za dočasný. S přibývajícím věkem však mohou jejich šance uzavřít manželství klesat, poněvadž jejich nároky na potenciálního partnera s přibývajícím kulturním i

²¹ Stav, kdy spolu dvojice partnerů žije v sexuálním vztahu, aniž by byli manželi (Giddens 1999, s. 179).

ekonomickým kapitálem rostou, naopak se snižuje jejich ochota vzdát se své svobody a také schopnost přizpůsobit se. Tento původně dočasný životní styl se tak může změnit v celoživotní strategii, ať už dobrovolnou nebo nedobrovolnou. Orientace na kariéru a osobní záliby tak může být i důsledkem absence partnerského života (2006, s. 87 - 91).

2.8. Individualizace a její možné společenské důsledky

Britský sociolog polského původu Zygmunt Bauman označil *flexibilitu* imperativem dnešní doby (2004, s. 33). Ta podle něj nenabízí člověku žádný ideál, kterého by měl dosáhnout, ani jednoznačný recept na život. Nenabízí mu ani žádné orientační body, jež by mu mohly být na jeho životní cestě oporou (s. 57). Individualizace podle něj již není věcí volby jednotlivce, ale stala se jeho osudem (s. 60). Rodina v dnešní době již nepředstavuje spojení individuálních cílů s trvalými hodnotami, proto se na ni člověk již nemůže spoléhat a hledat v ní jistotu a oporu (s. 188). To je podle Baumana cena, kterou musíme platit za své individuální svobody. Dnešní individualizovanou společnost proto nazývá společností „nezakotvených“ jedinců (s. 173).

Na důsledky plně individualizované společnosti upozornil i německý sociolog Ulrich Beck, který poukázal na skutečnost, že aby mohl člověk v plně individualizované společnosti uspět, musí být svobodný, samostatný, mobilní a „bez závazků“. Jedině tak bude schopen pružně reagovat na požadavky pracovního trhu a bude schopen zajistit si samostatnou ekonomickou existenci. Tento stav se však neslučuje s rodinnými, manželskými ani rodičovskými závazky. Plně individualizovaná společnost by tedy podle něj musela být společností osamělých, samostatně žijících mužů a žen, a společností bez dětí (2004, s. 190 - 191).

EMPIRICKÁ ČÁST

3. Subjektivní reflexe respondentek k vlastním životním osudům

3.1. Dětství

3.1.1. Subjektivní hodnocení dětství; vztahy v rodině a rodinné zázemí

Jednotlivé respondentky tohoto výzkumu hodnotily období svého dětství rozdílně. I když většina z nich vyličila své dětství pozitivně, u některých žen převládaly negativní či neutrální vzpomínky na toto životní období. Ženy s negativními vzpomínkami na dětství uváděly ve svých výpovědích špatné vztahy s rodiči, popřípadě nefunkční vztah mezi matkou a otcem. Emma byla v dětství svědkem komplikovaného rozvodu rodičů, po kterém zůstala v domácnosti s matkou, která se s rozvodem vyrovnávala velice těžce. Otec celkově sehrál v jejím dětství spíše pasivní roli. Dětství Emmy tak bylo poznamenáno absencí rodinného zázemí a pocitu bezpečí. Jak sama popsala: „*No nemám jako vyloženě nějaký pěkný vzpomínky na dětství....Já se obávám, že jsem neměla v podstatě vztah s žádným z těch rodičů...Oporu jsem neměla žádnou.*“²² Zoe zmínila nefunkční vztah svých rodičů a komplikovaný vztah k otci. Také Eva, která vyrůstala v úplné rodině, měla s rodiči konfliktní vztah: „*Já jsem tak nějak doma bojovala s rodičema, ať se to týkalo čehokoliv...Já si spíš na tom dětství pamatuju prostě jenom pořád takový ty zákazy.*“²³

Respondentky s kladnými vzpomínkami na své dětství v rozhovorech uváděly dobrý vztah alespoň k jednomu rodiči či jiné blízké příbuzné osobě, a to bez ohledu na to, zda pocházejí z úplných či z rozvedených rodin. Báthory, která většinu svého dětství prožila s rodiči na ambasádách v zahraničí, své dětství popsala následovně: „*...jsem měla ten nejkrásnější život, co se týká dětství. To mělo úplně všechno, co to mělo mít, skvělý rodiče...*“²⁴ Také Yvonne, která pochází z úplné rodiny, během rozhovoru zmínila své dobré rodinné zázemí: „*Já si myslím, že rodinné zázemí mám harmonický a rodiče vždycky co bylo potřeba, tak*

²² Rozhovor s Emmou ze dne 10/10/2014, s. 34-35.

²³ Rozhovor s Evou ze dne 20/11/2014, s. 127.

²⁴ Rozhovor s Báthory ze dne 09/10/2014, s. 17.

pomohli... ²⁵ Valerie si vybudovala blízký vztah ke své babičce, se kterou bydlela spolu s rodiči a se sestrou ve stejné domácnosti. Rodiče Báry a Anděly se sice rozvedli v období jejich raného dětství, přesto obě respondentky popsaly své dětství kladně. Díky svému nízkému věku nebyly zasaženy negativními vzpomínkami na rozvod rodičů. U obou těchto respondentek hrála v jejich dětství důležitou úlohu širší rodina či jiná skupina osob, se kterými respondentky udržovaly pravidelný kontakt. Anděla se pravidelně stýkala se svými sestřenicemi a bratřenci, zatímco Bára vyrůstala v okruhu přátel svých rodičů a jejich dětí, s nimiž si vytvořila pevný a trvalý vztah. Sama to popsala následovně: „...*ty mámy se kamarádily, jako kamarádily se hodně, hrály ten sport, jsme se viděli furt. Jezdilo se na společný výlety, dovolený...takže já jsem byla vlastně neustále v kolektivu lidí....až jako si říkáme skoro brácha a ségra...to je moje široká rodina, no.*“ ²⁶

Respondentky, u nichž převládaly negativní či neutrální vzpomínky na dětství, definovaly vztahy s širším příbuzenstvem jako málo intenzivní a nepříliš vřelé, popřípadě u nich nenacházíme zmínku o širším příbuzenstvu vůbec. „*Nemám žádnou širší rodinu,*“ ²⁷ stručně konstatovala Zoe. Emma na otázku, zda její rodina udržovala vztahy s širším příbuzenstvem, odpověděla: „*Tak jako né že bysme se nestýkali, ale tak jako nějak, že by to bylo nějak jako vřelý, já si to nevybavuju...babička se vo nás taky starala z máminy strany....ale já jsem ji jako nikdy neměla ráda, prostě vona byla taky taková velmi, velmi přísná.*“ ²⁸ Ve vyprávění Evy nepadla žádná bližší zmínka o širším příbuzenstvu. Romana měla omezený kontakt s rodinou svého otce v důsledku velké místní vzdálenosti jejich bydliště a vzájemným konfliktním vztahům otce s jeho sourozenci. Prarodiče z matčiny strany zemřeli brzy po jejím narození.

Respondentky tohoto výzkumu pocházejí z úplných i rozvedených rodin. Jejich subjektivní hodnocení dětství se odvíjí od kvality rodinného zázemí a pocitu bezpečí. Ty však nekorelují se skutečností, zda vyrůstaly v rodině úplné nebo rozvedené.

²⁵ Rozhovor s Yvonne ze dne 04/11/2014, s. 85.

²⁶ Rozhovor s Bárou ze dne 07/11/2014, s. 111-112.

²⁷ Rozhovor se Zoe ze dne 31/10/2014, s. 73.

²⁸ Rozhovor s Emmou ze dne 10/10/2014, s. 38.

3.1.2. Vztahy se sourozenci: „dvojit metr“

Většina respondentek vyrůstala ve společné domácnosti s jedním vlastním, mladším či starším, sourozencem. Pouze Báthory pochází se tří sourozenců. Vzhledem k velkému věkovému rozdílu mezi ní a staršími sourozenci však Báthory vyrůstala spíše jako jedináček, stejně jako Anděla a Bára. Tyto dvě respondentky měly pouze nevlastní mladší sourozence, se kterými nežily ve společné domácnosti. Bára ve svých vzpomínkách na dětství své nevlastní bratry dokonce vůbec nezminila. Anděla neměla se svou nevlastní, o devět let mladší, sestrou dobrý vztah, poněvadž cítila rozdílný přístup ve výchovných metodách svého otce vůči ní a její sestře. „*A úplně jsem viděla takový ten dvojit metr, kterej jsem jako vnímala hrozně nespravedlivě a furt jsem měla tendenci nějakým způsobem asi soutěžit...*“²⁹ popsala Anděla. Tendence „dvojitého metru“ ve výchovných metodách rodičů se objevuje i ve vyprávěních Evy, Valerie a Zoe, které vyrůstaly s mladším sourozencem. Eva a Valerie přímo deklarovaly, že na ně rodiče kladli vyšší nároky a požadavky, než na jejich mladší sestry. „*...máma měla na mě furt takový jakoby větší nároky než na moji sestru,*“³⁰ vypověděla Eva. Valerie to popsala následovně: „*A pak co jsem nenáviděla, mi pořád opakovali, že jsem starší.....a já jsem musela všemu rozumět a všechno pochopit a všeho se vzdát v její prospěch. Já jsem ty domácí práce musela dělat, protože ona je mladší...*“³¹ Zoe musela o svého mladšího bratra často pečovat a byla s ním navíc rodiči neustále srovnávána. Sama jej charakterizovala jako „geniálního člověka“.

Romana, Emma ani Yvonne, které vyrůstaly v domácnosti se starším bratrem, tyto pocity ve svých vyprávěních nevedly. Žádná z nich se nezminila o tom, že by na ně byly rodiči kladeny vyšší nároky než na jejich starší bratry. Yvonne naopak přiznala, že byla vůči svému staršímu bratrovi spíše zvýhodňována: „*...neustále mi ted'ka předhazuje...jak já jsem vždycky to vočůrala a svedla všechno na bráchu, aby von to udělal a von dostal za to, za to vylágoš.*“³² Romana dokonce uvedla, že o ni její starší bratr v raném dětství pečoval. Nikdy si však nebyli

²⁹ Rozhovor s Andělou ze dne 24/10/2014, s. 51.

³⁰ Rozhovor s Evou ze dne 20/11/2014, s. 127.

³¹ Rozhovor s Valerií ze dne 04/12/2014, s. 150.

³² Rozhovor s Yvonne ze dne 04/11/2014, s. 84.

příliš blízcí, což sama vysvětlila tím, že byli rozdílného pohlaví a měli každý jinou oblast zájmů. Emma uvedla, že se její vztah s bratrem utužil až v době rozvodu jejich rodičů.

Respondentky, které vyrůstaly s mladším sourozencem, ve svém vyprávění obecně popisovaly pocit nespravedlivého přístupu rodičů ve výchově. Tyto ženy deklarovaly, že na ně byly kladeny vyšší nároky ze strany rodičů, kteří od nich vyžadovali vyšší míru odpovědnosti a samostatnosti. Respondentky, jež vyrůstaly se starším sourozencem, tyto pocity o rozdílném přístupu rodičů neuvedly.

3.1.3. Vymezení rolí rodičů

Z informací získaných z rozhovorů s mými respondentkami nelze jednoznačně vymezit jeden převládající rodinný model v oblasti rozdělení rolí mezi rodiči. Nejvýraznější vymezení mužské a ženské role v domácnosti popsala Romana a Báthory, jejichž matky se vzdaly na delší čas svého zaměstnání a věnovaly se výhradně péči o rodinu. „...z tohoto pohledu to tradiční rodina asi byla, protože vlastně maminka s námi zůstala doma docela dlouho na mateřský nebo na rodičovský...mamča se starala o domácnost a o nás a táta, táta vlastně chodil do práce a byl tím živitelem rodiny,“³³ popsala Romana. Báthory dokonce označila toto jasné vymezení rolí mezi jejími rodiči za vysoce funkční: „...máma byla ta, co vedla finance, starala se o nás a táta zabezpečoval, a řekla bych, že u nás to fungovalo jako výborně.“³⁴ Obě tyto respondentky také uvedly svého otce jako osobu, ke které v dětství vzhlížely a která pro ně byla určitým vzorem. Na otázku, kdo byl jejím vzorem v dětství, Romana odpověděla: „...určitě když jsem byla hodně malá, tak táta, protože ten byl taky vzácnější, takže chodil do práce a nebyl pořád doma....a taky asi že jsem holka, tak k tátům většinou holčičky vzhlíží.“³⁵ Záhy však přiznala, že si obraz svého otce v dětství idealizovala.

Ve výchozí rodině Emmy a Evy stály v čele domácnosti jejich matky. Obě respondentky popsaly svoji matku jako velice dominantní osobu, která potlačovala jejich individualitu a

³³ Rozhovor s Romanou ze dne 03/09/2014, s. 1.

³⁴ Rozhovor s Báthory ze dne 09/10/2014, s. 18.

³⁵ Rozhovor s Romanou ze dne 03/09/2014, s. 2.

měla potřebu jejich život neustále řídit a organizovat. „*Moje matka je velmi, velmi generál a velmi jako dominantní...jakoby potlačuje tvoji vlastní individualitu,*“³⁶ přiznala Emma. Tyto dvě respondentky však neoznačily svoji matku jako vzor a osobu, ke které by vzhlížely a které by se chtěly v budoucnu podobat. Dominantní chování jejich matek naopak vedlo k jejich vzájemnému odcizení. I přesto se snažily v dětství svým matkám často vyhovět a plnit jejich požadavky. „*Takže já jsem třeba chodila na hodiny baletu, kdy jsem to nesnášela, ale prostě jsem to přetrpěla, protože maminka to chtěla,*“³⁷ uvedla Eva. Osobnost otce je ve vyprávěních těchto žen nevýrazná a pasivní. Zdá se, že dominance matky v těchto případech nijak neposilovala ani vztah těchto respondentek s jejich otci.

Ostatní respondentky nebyly schopny jednoznačně definovat, kdo byl v jejich domácnosti „hlavou“ rodiny. Valerie to popsala následovně: „*Hlavou rodiny? To je těžké....tam nebyl nikdo, koho bych označila za hlavu rodiny. Každý dělal ten svůj díl.*“³⁸ Shodně to popsala i Zoe. Yvonne situaci v jejich rodině komentovala takto: „*Tak asi spíš taťka, já nevím, strašně těžko říct jako kdo byl hlavou rodiny. Vono s tím krkem stejně vždycky hejbou ty ženský jako.*“³⁹ Anděla a Bára, jež nežily ve společné domácnosti s vlastním otcem, považovaly tuto otázku za bezvýznamnou. Matky těchto respondentek chodily do zaměstnání na plný pracovní úvazek a podílely se stejným dílem na rozhodnutích týkajících se rodinných záležitostí. Přesto žádná z těchto žen neoznačila svou matku jako svůj vzor. Vzor však tyto ženy nespatořovaly ani ve svém otci.

Z vyprávění respondentek nelze vymezit jeden výrazně převládající rodinný model, ve kterém by byly tyto ženy vychovávány. Respondentky, jež vyrůstaly v rodině s dominantním otcem, v něm také přechodně spatřovaly svůj vzor. Naopak respondentky, které označily za dominantního rodiče svou matku, měly k matce spíše negativní vztah, poněvadž potlačovala jejich individualitu a vyžadovala vysokou míru poslušnosti. Část respondentek nedokázala jednoznačně označit žádného z rodičů za „hlavu rodiny“.

³⁶ Rozhovor s Emmou ze dne 10/10/2014, s. 35.

³⁷ Rozhovor s Evou ze dne 20/11/2014, s. 130.

³⁸ Rozhovor s Valerií ze dne 04/12/2014, s. 151.

³⁹ Rozhovor s Yvonne ze dne 04/11/2014, s. 85.

3.1.4. Výchovný styl

Vymezení rodinných rolí ve výchozích rodinách respondentek také částečně kopíroval výchovný styl jejich rodičů. Emma a Eva, jejichž matky hrály v rodině jednoznačně dominantnější úlohu než jejich otcové, popsaly styl výchovy svých rodičů jako velmi přísný. Emma na otázku, zda na ni byli rodiče v dětství přísní, odpověděla: „*Určitě...prostě si musela dělat to, co po mě chtěli.*“⁴⁰ Podobný výchovný styl popsala i Eva: „*Mě učili vždycky jenom jako „můžeš, nemůžeš“ a „to smíš, to nesmíš“, jo.*“⁴¹ Obě respondentky také shodně zdůraznily vysoké nároky a požadavky svých matek, které nedávaly mnoho prostoru rozvoji jejich vlastní osobnosti. Oběma respondentkám také chyběl pocit ocenění a uznání ze strany obou rodičů. Eva vylíčila situaci v rodině takto: „*...prostě musím dostát svým úkolům a když ho neudělám maximálně dobře, tak mě za to čeká i jakoby trest. Když ho udělám dobře, jo, takže udělalas to, co se po tobě chtělo. Nečekej jako i pochvalu.*“⁴² Obě respondentky také v rozhovoru zmínily, že za urputnou snahou jejich matek řídit jejich životy formou direktivních příkazů a zákazů, mohla stát snaha předejít chybám, které jejich matky v životě samy udělaly. Eva naznačila, že se její matka musela kvůli těhotenství vzdát studia na vysoké škole a nemohla tak realizovat své kariérní ambice. Matka Emmy, povoláním právnička, zase nenašla osobní naplnění v partnerském vztahu a v manželství, které skončilo rozvodem. Tyto dvě respondentky se však částečně rozcházejí ve zpětném hodnocení výchovného stylu svých rodičů. Zatímco Emma naznačila, že tento přísný výchovný styl měl jednoznačně negativní dopad na její budoucí život a vztahy, Eva přiznala, že ji tento přísný výchovný styl rodičů dobře připravil na stinné stránky života single ženy: „*...což ted'kom jsem za to ráda, to mi hodně pomáhá v tom mým single životě, že dostaneš úkol a porad' si s tím sama.*“⁴³

Přísnou výchovu ze strany svých vysokoškolsky vzdělaných rodičů zažila i Yvonne a Zoe, která na otázku, jak ji rodiče vychovávali, odpověděla stručně: „*Dost despoticky.*“⁴⁴ Uvedla,

⁴⁰ Rozhovor s Emmou ze dne 10/10/2014, s. 35.

⁴¹ Rozhovor s Evou ze dne 20/11/2014, s. 130.

⁴² Rozhovor s Evou ze dne 20/11/2014, s. 130.

⁴³ Rozhovor s Evou ze dne 20/11/2014, s. 130.

⁴⁴ Rozhovor se Zoe ze dne 31/10/2014, s. 71.

že každý z rodičů na ni vyvíjel tlak jiným způsobem a že s žádným z nich neměla dobrý vztah. Yvonne, na rozdíl od Zoe, deklarovala, že ji rodiče poskytli v dětství dobré rodinné zázemí a podporu. Určité neshody, které mezi ní a rodiči probíhaly, se vyskytly až v období jejího dospívání a nijak nepoškodily její dobré vztahy s nimi. Obě respondentky také dokázaly najít pozitivní aspekty tohoto stylu výchovy a jejich uplatnění v současném životě. „...*po gymplu už mě nasměřovali naši, a to musím říct, že to, čím se řídím do dneška, že neustále mi říkali a vtloukali do hlavy, můžeš být blbá blondýna, ale hlavně když máš ten titul v kapse. A musím říct, že to asi zabralo...*“,⁴⁵ konstatovala Yvonne.

Anděla a Bára, obě z rozvedených rodin, byly vychovávány jako jedináčci. Žily v domácnosti s matkou a většinu času také s jejich novými partnery. Ve vyprávěních shodně uvedly, že musely respektovat určitý domácí řád, byly vedeny k odpovědnosti a samostatnosti. Bára uvedla: „...*jako měla jsem rozhodně řád...taky jsem si dost věci jako dokázala prosadit...máma měla pevnou ruku...vod nějaký doby ji mám spíš jako parťáka...měla v mejch očích respekt...*“⁴⁶ Obě respondentky deklarovaly, že je tento styl výchovy dobře připravil na dospělý život. „*Ale byla jsem jakoby vychována tak, abych znala hodnotu peněz a že jsou určitý pravidla, který se musí dodržovat, za což jsem do dneška ráda.*“,⁴⁷ uvedla Anděla. Obě ženy mají také v současnosti velmi blízký a přátelský vztah se svou matkou, s níž udržují pravidelný a častý kontakt. Rovněž Báthory, která byla vychovávána spíše jako jedináček kvůli velkému věkovému rozdílu se staršími sourozenci, uvedla, že rodiče v její výchově nebyli již tak přísní jako při výchově jejích starších sourozenců. Báthory se však ohradila proti tomu, že by byla rodiči jakkoliv zvýhodňována či upřednostňována. Po smrti jejího otce došlo k určitému odcizení ve vztahu k její matce, což mohlo být umocněno obdobím dospívání, kterým Báthory v té době procházela. V dospělosti se však jejich vzájemné vztahy normalizovaly.

Také Romana a Valerie, obě z úplných rodin, popsaly výchovný styl svých rodičů jako přiměřený. Všechny byly vedeny k respektování určitých pravidel, byly aktivně zapojeny do

⁴⁵ Rozhovor s Yvonne ze dne 04/11/2014, s. 85.

⁴⁶ Rozhovor s Bárou ze dne 07/11/2014, s. 121.

⁴⁷ Rozhovor s Andělou ze dne 23/10/2014, s. 49.

domácích prací, na druhou stranu netrpěly pocitem, že by jejich osobnost byla rodiči násilně potlačována. Valerie to popsala následovně: „...asi na mě přísní moc nebyli...ona (matka) říkala, že jsem byla tvrdohlavá a ráda jsem si dělala věci po svém, dělala si je sama, chtěla jsem být pořád jako dospělá...kdy si (matka) uvědomila, že mě formou příkazů a zákazů, že to se mnou stejně daleko nedotáhne, tak se mě spíš snažila usměrňovat radou než příkazem.“⁴⁸

Respondentky označily výchovný styl svých rodičů za přiměřený až přísný. Naučil je respektovat určitá pravidla a řád, dále je naučil disciplíně, vytrvalosti a schopnosti poradit si v každé situaci. I respondentky, na které byli rodiče ve výchově přísní, dokázaly identifikovat pozitivní dopad přísné výchovy na jejich budoucí život. U žen s mírnější výchovou však zaznamenáváme lepší současné vztahy s rodiči, zejména matkou.

3.1.5. Rodinné hodnoty výchozích rodin

Respondentky v souvislosti s hodnotami, na které se v jejich výchozích rodinách kladl důraz, nejčastěji hovořily o schopnosti hospodařit s penězi. Byly také vedeny k tomu, aby znaly hodnotu věcí. Jak uvedla Romana: „...a za co mamču obdivuju, že dokázala vyžít s relativně nízkým rozpočtem.“⁴⁹ Valerie uvedla: „Taky mě učili, že bez práce nejsou koláče.“⁵⁰ Mezi další často uváděné hodnoty patřila píle, vytrvalost a schopnost splnit vytyčený cíl. „Takový to jít si za svým cílem a když se člověk do něčeho dá, prostě jako, jako neskončit nebo prostě nevzdat to...prostě řídilo se heslem jako úspěch je samozřejmost, neúspěch se neakceptuje.“⁵¹ V těchto rodinách bylo také důležité, aby respondentky řádně plnily studijní povinnosti a získaly dobré vzdělání. Ne u všech respondentek však rodiče bezpodmínečně vyžadovali studium na vysoké škole. „Tak určitě to bylo vzdělání,“⁵²

⁴⁸ Rozhovor s Valerií ze dne 04/12/2014, s. 151.

⁴⁹ Rozhovor s Romanou ze dne 03/09/2014, s. 3.

⁵⁰ Rozhovor s Valerií ze dne 04/12/2014, s. 152.

⁵¹ Rozhovor se Zoe ze dne 31/10/2014, s. 73.

⁵² Rozhovor s Yvonne ze dne 04/11/2014, s. 86.

jmenovala jako první hodnotu ze svého seznamu Yvonne. Také rodiče Valerie vyžadovali: „...že se musím dobře učit, abych jednou měla teplé místo v kanceláři.“⁵³

Pouze tři respondentky pak výslovně uvedly, že byly vedeny rodiči k rodinné soudržnosti, zvláště k soudržnosti mezi sourozenci. Mezi další často jmenované hodnoty patřilo slušné chování k ostatním lidem, pravdomluvnost a jiné morální normy, jež respondentky označily za samozřejmou součást výchovy v každé rodině. Některé respondentky také deklarovaly, že je rodiče vedli k určitému životnímu pesimismu a nepodporovali v nich rozvoj zdravého sebevědomí, s čímž bojují dodnes. Jak vylíčila Yvonne: „...to, co vnímám i do dneška teda, a to, co jim neskutečně zazlívám, to jim vždycky říkám, což jim člověk nemůže zazlívát, protože voni to neměli, ..., že voni v nás nebyli schopni vybudovat takový to zdravý sebevědomí... a takový ten vopravdu optimismus...“⁵⁴

Kromě základních morálních hodnot, které respondentky nabyly ve své výchozí rodině, se také naučily vnímat hodnotu peněz a věcí, na jejichž získání je potřeba vynaložit práci a úsilí. Tyto ženy byly vedeny k pílí a vytrvalosti při řešení úkolů nejen doma, ale i ve škole. Naopak si posteskly, že v nich rodiče nepodporovali rozvoj zdravého sebevědomí. Tento nedostatek se snaží neustále překonávat.

3.1.6. Studijní předpoklady

Všechny respondentky tohoto výzkumu, kromě Zoe a Báthory, se na základní škole ohodnotily jako dobré studentky, jejichž školní výsledky byly spíše nadprůměrné. Učení se jim zdálo snadné a nemusely do něj vkládat nadměrné úsilí. Žádná z nich také netoužila být premiantkou třídy, nebo se jakkoliv angažovat v jiných školních aktivitách, či zastávat školní funkce. Ženy deklarovaly, že je do učení nemusel nikdo nutit, protože samy cítily jakousi odpovědnost za své studijní výsledky a také si byly vědomy důsledků, které by na jejich budoucí život měl špatný školní prospěch. Anděla uvedla: „...já jsem už od dětství byla taková jako...taková zodpovědná, možná nad míru, že jsem jako věděla, že v té škole jako nějaký

⁵³ Rozhovor s Valerií ze dne 04/12/2014, s. 152.

⁵⁴ Rozhovor s Yvonne ze dne 04/11/2014, s. 86.

výsledky bejt musej, že když nebudou, no tak budou z toho určitý důsledky.“⁵⁵ Podobně popsala svoji situaci na základní škole i Valerie: „Ale s učením jsem neměla problém. Ani mě k tomu nemusel nikdo nutit. Já jsem tak nějak sama chtěla mít dobré známky.“⁵⁶ Eva a Yvonne navštěvovaly oborově specializované základní školy, ve kterých byly nadprůměrné studijní výsledky standardem.

Rozdílné vzpomínky na základní školní docházku zazněly u Zoe a Báthory. Zoe se označila přímo za špatnou studentku, i když školu navštěvovala ráda, zejména kvůli kontaktu se spolužáky. Učení pro ni nebylo snadné. Popsala to následovně: „...ale prostě mi to nešlo no. Prostě já jsem pomalejší...jako mě než něco dojde, tak to trvá dýl než všem ostatním lidem...já jsem se s tím naučila žít a funguje to.“⁵⁷ Svůj školní neúspěch na základní škole částečně vysvětlila tím, že byla násilně nucena psát pravou rukou, přestože je levák. Proto začala učení sabotovat. U Báthory byly problémy ve škole spojeny s návratem rodiny do České republiky po náhlé smrti jejího otce, který působil v zahraničí jako diplomat. Báthory měla celkově problém s adaptací na nové životní podmínky a prostředí, což se negativně projevilo i na jejím školním prospěchu.

Respondentky se většinou ve vzpomínkách na základní školní docházku popisovaly jako bezproblémové studentky s dobrými studijními výsledky. Již na základní škole se u nich objevuje cílevědomost, svěhlavost a pocit zodpovědnosti za vlastní studijní výsledky.

3.1.7. Volnočasové aktivity

Volný čas v dětství trávily respondentky nejčastěji hraním her s kamarády ze sousedství. Respondentky často ve svých vyprávěních porovnávají své dětství s dětstvím dnešních dětí, které dle jejich názoru nedisponují takovou mírou svobody a nezávislosti, jakou měly ony. Přisuzují to zejména společenských změnám, které se odehrály po politickém převratu v roce 1989. Respondentky také zmínily, že právě vyšší míra volnosti, kterou v dětství disponovaly,

⁵⁵ Rozhovor s Andělou ze dne 24/10/2014, s. 51.

⁵⁶ Rozhovor s Valerií ze dne 04/12/2014, s. 150.

⁵⁷ Rozhovor se Zoe ze dne 31/10/2014, s. 74.

je naučila lépe reagovat na různé životní události a naučila je samostatnosti. Takto to popsala Valerie: „...no a šli jsme ven. Tam jsme hráli různé hry, lítali v lese a tak. Když se začalo stmívat, šli jsme domů. Byli jsme taková parta děcek z ulice. Nikdo nám nic neřídil, žádné plánované kroužky a plánovaná zábava, prostě se zabavte sami...myslím, že to mělo i své pozitiva, asi nás to přirozeně učilo, jak se chovat v tom kolektivu, jak řešit různé situace...Byli jsme takoví víc soběstační, samostatní.“⁵⁸

Respondentky, které vyrůstaly v Praze, trávily často víkendy a prázdniny na chatách či chalupách, popřípadě u prarodičů. Z většiny rozhovorů však vyplývá, že se často nejednalo o společně strávené chvíle s oběma rodiči, a to nejen u respondentek, jejichž rodiče se rozvedli. Jak konstatovala Romana, jež vyrůstala v domácnosti s oběma rodiči: „...jako jediná dovolená s rodičema bylo, že se jelo k babičce. To byla jako jediná dovolená. S tím, že s maminkou jsme jezdili k jejím bráchům...,ale tam, tam moc často nejezdil táta.“⁵⁹ Nejvíce společného volného času aktivně stráveného s rodiči zachytila Yvonne, Bára a Zoe, jejichž rodiče, popřípadě jeden z rodičů, se aktivně věnovali sportu. „Táta s náma sportoval, takže se jezdilo na různé běhy rodinný, protože u nás táta hrál hokej. V zimě se jezdilo na hory. Jako u nás já jsem měla hodně sportovní dětství.“⁶⁰ Pouze u nejmladší účastnice výzkumu Zoe, které bylo v době změny politického režimu v roce 1989 pouhých šest let, se již objevuje pravidelná rodinná dovolená v zahraničí.

Respondentky při reflexi dětství hodnotily kladně skutečnost, že jejich volný čas nebyl striktně organizován rodiči. Disponovaly velkou mírou samostatnosti a nezávislosti, kterou zúročily v budoucím životě. Společně strávená dovolená s oběma rodiči nebyla pro mnohé respondentky standardem.

⁵⁸ Rozhovor s Valerií ze dne 04/12/2014, s. 150.

⁵⁹ Rozhovor s Romanou ze dne 03/09/2014, s. 4.

⁶⁰ Rozhovor s Yvonne ze dne 04/11/2014, s. 84.

3.1.8. Shrnutí

Ze subjektivní reflexe respondentek k vlastnímu dětství vyplývá, že nelze jednoznačně vymezit jeden převládající rodinný model ani výchovný styl, který by je nasměroval k životní dráze svobodné, bezdětné ženy, poněvadž tyto ženy pocházejí z úplných i rozvedených rodin a byly vychovávány různými výchovnými styly. U žen s pozitivními vzpomínkami na dětství nacházíme pevné rodinné zázemí, které ale nutně netvořili oba rodiče, a spíše mírnou výchovu, jež nebyla založena na direktivním jednání a manipulaci, ale na přirozené autoritě jednoho nebo obou rodičů. Většina žen také nedokázala určit, kdo byl v jejich původní rodině „hlavou“ rodiny. Postavení matky i otce v rodině vnímaly jako vzájemně se doplňující a rovné role. Respondentky často uváděly, že rodiče při jejich výchově dbali na to, aby je naučili znát hodnotu peněz. Respondentky byly vedeny k odpovědnosti a vytrvalosti při plnění úkolů. Nejsilněji tyto vlastnosti akcentovaly ženy, které byly staršími sourozenci. Respondentky deklarovaly, že byly dobrými studentkami s nadprůměrným studijním prospěchem, nikdy však neměly ambice být ve třídě nejlepší. Uvědomovaly si důležitost a dopad dobrých studijních výsledků na jejich budoucí život. Obecně se u těchto žen již v období dětství projevuje vysoká míra zodpovědnosti, cílevědomost, vytrvalost a svéhlavost.

3.2. Dospívání

3.2.1. Obecná charakteristika

Období dospívání respondentky obecně popsaly jako období snahy vymanit se ze sféry vlivu svých rodičů. Všechny respondentky, kromě Emmy a Báthory, začaly trávit více volného času mimo okruh rodiny, většinou v kolektivu svých vrstevníků. Zoe trávila většinu volného času se spoluhráči volejbalu, kterému se v té době aktivně věnovala. Bára vyhledávala společnost spolupracovníků z divadla, v němž pracovala jako brigádnice. Romana se stýkala s kamarády ze zájmových kroužků, které navštěvovala. Pro Evu byla důležitá parta spolužáků ze střední školy. Valerie, Yvonne a Anděla také zmínily návštěvy diskoték a své první zkušenosti s alkoholem.

Dospívání Emmy a Báthory bylo poznamenáno pocitem osamělosti a uzavíráním se před okolním světem. Pocit osamělosti a nejistoty byl u Emmy způsoben zejména rozvodem rodičů a strachem z nejistých existenčních podmínek, jež po rozvodu v rodině nastaly. Jak sama uvedla: „*Máma se jako léčila na psychiatrii, táta se o nás jako moc nestaral....Tak tohle byl jako středobod jako mého vesmíru a dospívání, protože jsem nevěděla, co se mnou bude.*“⁶¹ Emma se společnosti svých vrstevníků stranila a dokonce přiznala, že se ve škole stala objektem šikany. Také Báthory ve svém vyprávění zmiňuje pocit samoty, který byl doprovázen pocitem nepochopení a ukřivdění, jež byly vyvolány náhlým úmrtím milovaného otce a nástupem matky do zaměstnání. Nepravidelný pracovní rozvrh její matky, úmrtí otce a absence sourozenců, kteří již v té době žili ve své vlastní domácnosti, vedly u Báthory k pocitům osamělosti. „*Já jsem přišla domů ze školy, máma tam nebyla, máma přišla večer v osm, to už jsme se podívaly spolu na televizi, usly jsme každá u televize, ráno jsem se vypravovala sama...všechno sama,*“⁶² uvedla. Pocit osamění, jenž byl vyvolán častou nepřítomností matky, zachytila ve svých vzpomínkách na období dospívání i Anděla.

Respondentky často uváděly spory s rodiči a svéhlavost, která u nich v tomto období nabírala na intenzitě. Většina respondentek také toužila vymanit se z vlivu svých rodičů a organizovat si život dle svých představ. Jak vylíčila Valerie v odpovědi na otázku, jaké bylo její dospívání: „*Asi klasika, touha dělat věci jinak, hlavně po svém. Odpoutat se od vlivu rodičů a žít jinak.*“⁶³ U Zoe dokonce konfliktní vztahy s rodiči vyústily v její odchod z domova v šestnácti letech. Po dohodě s rodiči si založila vlastní domácnost, náklady na její provoz si však byla nucena hradit sama. Ve vyprávění Yvonne (39 let) se často vyskytuje zmínka o změně společenských poměrů, které nastaly po revolučním roce 1989. Yvonne konstatovala, že tato změna významně ovlivnila i období jejího dospívání. Na otázku, co charakterizovalo období jejího dospívání, odpověděla: „*...my jsme chytli tu sametovou revoluci, tak já si myslím, že tam byla trošku i taková revolta vůči těm poměrům...a že i ti rodiče...si hodně s náma nevěděli rady, protože doba se změnila. Najednou se dalo*

⁶¹ Rozhovor s Emmou ze dne 10/10/2014, s. 39.

⁶² Rozhovor s Báthory ze dne 09/10/2014, s. 31.

⁶³ Rozhovor s Valerií ze dne 04/12/2014, s. 152.

*cestovat...My jsem všechno chtěli, chtěli jsme to hned.*⁶⁴ Srovnání společenských a rodinných poměrů před a po sametové revoluci je často reflektováno ve vzpomínkách všech respondentek, které překročily věkovou hranici 38 let.

Respondentky při vzpomínkách na období dospívání popisovaly běžné jevy, které jsou s tímto životním obdobím obecně spojovány. Snažily se odpoutat od sféry vlivu rodičů, při tom se s rodiči dostávaly do menších či větších sporů. Jejich tvrdohlavost nabrala na intenzitě. Zároveň však bylo toto období poznamenáno pocity osamění.

3.2.2. Studijní předpoklady

Všechny respondentky uvedly, že studium na střední škole zvládaly dobře. Některé však projevovaly vzdor vůči školnímu řádu, jako například Bára: *„Takže jako myslím, že ty znalosti byly lepší, než jsem pak ty známky dostala, protože jsem byla drzá a protože jsem byla jiná a tak.*⁶⁵ Všechny shodně uvedly, že na konci základní školní docházky neměly konkrétní představu o svém budoucím povolání. Tomu odpovídal i výběr střední školy, na který měli ve většině případů zásadní vliv jejich rodiče, respektive jejich matky. Šest respondentek absolvovalo gymnázium, dvě respondentky střední odbornou školu ekonomickou a jedna respondentka střední hotelovou školu. Rodiče často svým dcerám vybírali školy, které sami absolvovali. Jak zmínila Romana: *„A nějak jsem inklinovala k tomu, že jsem chtěla na přírodovědné gympl, a každopádně tam zasáhla racionalita mé maminky...takže potom mě tak nějak nasměrovala, že bych měla jít na ekonomickou školu. Vlastně tu, kterou vystudovala ona...takže ta volba nebyla úplně svobodná.*⁶⁶ Přesto všechny ženy deklarovaly, že byly s výběrem střední školy spokojeny a škola je bavila.

Poněvadž respondentky neměly na konci základní školy konkrétní představu o svém budoucím povolání, při výběru střední školy byly značně ovlivněny rodiči. Studium na střední

⁶⁴ Rozhovor s Yvonne ze dne 04/11/2014, s. 88.

⁶⁵ Rozhovor s Bárou ze dne 07/11/2014, s. 115.

⁶⁶ Rozhovor s Romanou ze dne 03/09/2014, s. 5.

škole zvládaly s dobrým nebo nadprůměrným studijním prospěchem. Některé se kvůli své svéhlavosti dostávaly do rozporu se školním řádem.

3.2.3. První kroky k finanční nezávislosti

Většina respondentek uvedla, že si již na střední škole začala vydělávat vlastní peníze prací na brigádách. Žádná z nich však k tomuto kroku nebyla vedena špatnou finanční situací v rodině. Jako hlavní motiv uváděly touhu osamostatnit se a nebýt zcela závislé na finanční podpoře rodičů. Zoe, která z domácnosti rodičů odešla již v šestnácti letech, vylíčila svoji situaci následovně: *„Já jsem odešla v šestnácti, protože my jsme se fakt jakoby nesnesli...a musela jsem si to platit sama, takže jsem musela pracovat. A mě to bylo, mě to maximálně vyhovovalo...“*⁶⁷ Respondentky shodně deklarovaly, že je tato první pracovní zkušenost naučila nejen hospodařit s vlastními penězi, ale přinesla jim cenné zkušenosti, jež mohly později zúročit ve své budoucí profesi. *„Já jsem teda vod nějakých patnácti chodila furt po brigádách, taže jsem jako byla zvyklá vydělat si peníze, mít peníze, nemuset si lidem říkat vo peníze nebo rodině vo peníze a vlastně mít i nějakou zodpovědnost...Takže ta finanční nezávislost, ta vznikla už tam,“*⁶⁸ vylíčila Bára.

Značná část respondentek pocítila již na střední škole potřebu osamostatnit se. Toužily získat alespoň částečnou finanční nezávislost, proto si přivydělávaly prací na brigádách. Tuto ranou pracovní zkušenost označily za důležitý vklad do jejich následné pracovní kariéry.

3.2.4. První lásky

Žádná z žen na otázku, co charakterizovalo jejich dospívání, spontánně nehovořila o svých prvních milostných vztazích. Až při konkrétním dotazu na jejich tehdejší lásky většina žen přiznala, že je opačné pohlaví v té době přirozeně zajímalo, avšak kromě Báthory a Anděly toto téma respondentky většinou nijak detailně nekomentovaly. Například Romana na otázku,

⁶⁷ Rozhovor se Zoe ze dne 31/10/2014, s. 75.

⁶⁸ Rozhovor s Bárou ze dne 07/11/2014, s. 108.

zda se v období dospívání zajímala o kluky, odpověděla: „*Jo, tak ti mě zajímali, ale nebyly to nějaký velký lásky, jakože bych prožívala nějaký velký pobláznění.*“⁶⁹ O konkrétní, nostalgické vzpomínky na své první lásky se podělila pouze Anděla a Báthory. Emma jako jediná z respondentek výslovně uvedla, že pro žádné milostné vzplanutí nebylo v té době v jejím životě místo, a to kvůli složité rodinné situaci, jež nastala po rozpadu manželství jejich rodičů. Jak sama uvedla: „*...jakože bych měla čas na nějaký koníčky nebo kluky jako to prostě nebylo.*“⁷⁰

Respondentky uvedly, že se v období dospívání přirozeně začaly zajímat o druhé pohlaví, nicméně milostná vzplanutí nebyla ústředním tématem jejich vyprávění o tomto životním období. Respondentky také neuvedly, že by jejich první lásky měly jakýkoliv zásadní vliv na jejich pozdější milostný život.

3.2.5. Tehdejší představy a sny o budoucnosti

Na otázku, jak si tyto ženy představovaly budoucnost ve svých patnácti letech v časovém horizontu následujících deseti let, pouze Valerie a Eva přímo uvedly, že jejich snem bylo vykonávat nějaké zajímavé povolání a užívat si z nich plynoucí výhody. Valerie popsala své představy o budoucnosti takto: „*...že budu dělat nějakou zajímavou práci, že mě bude bavit, že budu vydělávat ty peníze, abych mohla cestovat a pořídit si vlastní byt, a budu mít ten bohatý společenský život a budu si užívat a tak.*“⁷¹ Obě shodně uvedly, že založení vlastní rodiny nebylo součástí jejich tehdejších snů a budoucích plánů, jak je zřejmé z odpovědi Evy na otázku, zda v té době přemýšlela o budoucím rodinném životě: „*Ne. Ne. Jako já si pamatuju, že i jsem vopravdu vo tom tak jako snila...že jsem se viděla jako letuška, ale já tam nikdy neviděla prostě tu rodinu. Nikdy. Nikdy.*“⁷² Valerie také přiznala, že si v té době dokázala představit svůj budoucí život bez vlastních dětí, nikoliv ale bez manžela. Eva naopak

⁶⁹ Rozhovor s Romanou ze dne 03/09/2014, s. 6.

⁷⁰ Rozhovor s Emmou ze dne 10/10/2014, s. 39.

⁷¹ Rozhovor s Valerií ze dne 04/12/2014, s. 154.

⁷² Rozhovor s Evou ze dne 20/11/2014, s. 134.

zmínila, že se u ní již v té době projevovaly obavy z jakéhokoliv závazku, a to ze závazku manželského i mateřského.

Emma, Anděla a Báthory naopak uvedly, že přirozeně očekávaly, že ve věku dvaceti pěti let již budou vdanými ženami s dětmi. „*Já jsem jako měla nejstarší maminku ze školy, jako, takže já jsem si jako přála mít v osmnácti dítě, aby prostě moje dítě bylo mi bližší než moje máma,*“⁷³ konstatovala Emma. Přestože uvedla, že v té době neměla žádné kariérní aspirace, vždycky si dle jejích slov přála „být bohatá“. Anděla i Báthory si přály porodit své první dítě ve dvaceti pěti letech. Obě shodně uvedly, že jim v období dospívání takový scénář vlastní budoucnosti připadal zcela samozřejmý a nepřemýšlely o tom, že by se jejich budoucí životní cesta mohla ubírat jiným směrem. Jak uvedla Báthory: „*Měla jsem představy, že první dítě bude v pětadvaceti. Měla jsem představu o tom, že bude naprosto normální si sehnat mužskýho, vdát se a mít rodinu.*“⁷⁴ Obě však o tomto tématu hovořily velice obecně, neuváděly například žádné konkrétní představy o tom, jak si budoucí rodinný život představovaly. Anděla navíc deklarovala, že si partnerské vztahy a manželství nikdy neidealizovala a že nikdy nesnila například o svém perfektním svatebním dnu. Svůj postoj vysvětlila tím, že sama doma neměla žádný vzor šťastného manželství a již v dětství byla svědkem komplikovaných rodinných vztahů rodičů s jejich novými partnery. Anděla a Báthory také neuvěděly, že by v dospívání snily o budoucí úspěšné pracovní kariéře.

Pro Yvonne, Zoe, Romanu a Báru nebylo manželství a mateřství v období dospívání snem, který by chtěly v časovém horizontu deseti let realizovat. I když manželství a mateřství v té době nijak neplánovaly, neznamená to, že by se jim v delším časovém horizontu bránily nebo dokonce přemýšlely o tom, že by zůstaly navždy svobodné a bezdětné. Jak popsala Romana: „*Jako rozhodně na střední, tam jsem neviděla, že bych se po střední vdávala, to určitě ne... jako v tu chvíli mě nenapadla jiná varianta, jako když prostě člověk vidí, že lidi se v určitém věku vdají nebo ožení a mají děti, takže asi, jako že bych na střední přemýšlela o tom, že v padesáti budu sama, bezdětná, tak tohle mě asi v hlavě fakt ani nějak nenapadlo.*“⁷⁵ Zoe a

⁷³ Rozhovor s Emmou ze dne 10/10/2014, s. 40.

⁷⁴ Rozhovor s Báthory ze dne 09/10/2014, s. 22.

⁷⁵ Rozhovor s Romanou ze dne 03/09/2014, s. 6.

Bára dokonce přiznaly, že v období rané dospělosti potkaly partnera, se kterým si dokázaly v té chvíli představit společný budoucí život v manželství. Tyto vztahy se však rozpadly. Z těchto čtyř respondentek pouze Zoe zmínila, že se její profesní život vyvinul tak, jak si jej v dospívání představovala. Ostatní ženy se vůbec nezmínily o tom, že by jejich tehdejším přáním a snem bylo v dospělosti budovat úspěšnou pracovní kariéru.

3.2.6. Shrnutí

Pouze tři ženy ve svém vyprávění uvedly, že si v období dospívání přály v dospělosti vybudovat úspěšnou pracovní kariéru. Pouze dvě ženy přiznaly, že si v té době dokázaly představit, že by zůstaly celoživotně bezdětné, z nichž jedna již v té době připustila možnost, že by nikdy nevstoupila do manželství. Většina respondentek tedy v období dospívání považovala vstup do manželství a následné mateřství za přirozenou životní etapu, i když ne všechny ženy přemýšlely o její realizaci v brzké budoucnosti. V období dospívání se u nich projevuje silná touha po samostatnosti a finanční nezávislosti, kterou se snažily realizovat prostřednictvím brigád. Respondentky v souvislosti s tímto životním obdobím hovořily častěji o svých volnočasových aktivitách než o milostných vzplanutích.

3.3. Pracovní kariéra

3.3.1. Vysoká škola versus „škola života“

Po ukončení střední školy pokračovala většina respondentek dále ve studiu. Zoe, Yvonne a Eva zahájily studium na vysoké škole. Romana a Báthory, jež neuspěly v přijímacím řízení na preferovanou vysokou školu, nastoupily na vyšší odbornou školu ekonomického zaměření. Emma, která se rovněž nedostala na svůj vysněný obor, strávila rok studiem na jazykové škole, následující rok pak nastoupila na vysokou školu. Všechny tyto respondentky uvedly, že při výběru vysoké školy hrály roli především pragmatické důvody, a to buď jejich studijní předpoklady, jako tomu bylo u Zoe, častěji však vyhlídky následného uplatnění v praxi. Většina respondentek byla při výběru vysoké školy značně ovlivněna rodiči, poněvadž neměly jasnou představu, čemu by se chtěly v budoucnu profesně věnovat.

Všechny respondentky, které pokračovaly v dalším studiu, kromě Evy, pocházejí z rodin, v nichž alespoň jeden z rodičů vystudoval vysokou školu. Tyto respondentky uvedly, že studium na vysoké škole považovaly za další přirozenou životní etapu a pro studium se rozhodly dobrovolně. Je však důležité zmínit, že v rodinách, v nichž má terciární vzdělání tradici, je obecně vzdělání připisována vyšší hodnota, než v rodinách s nižším stupněm vzdělání. Vzdělanostní aspirace dětí z těchto rodin jsou pak přirozeně vyšší.⁷⁶ Jako hlavní důvody ke studiu na vysoké škole uváděly respondentky vidinu lepšího pracovního uplatnění v budoucnu, jak uvedla Romana: „...ale vlastně věděla jsem, že chci studovat, že rozhodně to střední školou nekončí a že jako nějak jsem nebyla připravená na to, jít do továrny a tam 40 let zůstat.“⁷⁷

Respondentky uvedly i další motivy k vysokoškolskému studiu. Zoe přiznala, že jejím hlavním motivem ke studiu na vysoké škole byla vidina odchodu z rodného města do Prahy, přestože již v té době věděla, že po studiu nechce dále působit v oboru, který si ke studiu vybrala, poněvadž finanční ohodnocení by nezajistilo její požadovaný životní standard. Eva, jejíž rodiče dosáhli středoškolského vzdělání, viděla ve studiu na vysoké škole útěk od života dle vzoru svých rodičů. Jak uvedla: „...vona [matka] potom, že jo, chtěla, abych jako na tu vejšku šla, ale vona chtěla, abych na tu vejšku šla z toho titulu, že ona ji nemá, jo? Ona prostě o ní tenkrát přišla díky tomu, že vlastně otěhotněla, jo?...Já jsem na tu vejšku třeba chtěla taky strašně moc, ale můj důvod byl úplně jinej, jo?...Takže já jsem šla na tu vysokou školu, protože já jsem v tom viděla záchranu, že jsem jako si nedokázala představit, i když na tom gymplu v tom čtvrtáku jsem byla „a teď se mám jako vdát? A mám mít ty děti, jo?“ A úplně jsem z toho měla nervy, protože jsem si říkala „proboha, já nic takovýho nechci“.“⁷⁸

Pro všechny ženy, které původně nepocházejí z Prahy, znamenal odchod na vysokou školu také důležitý mezník v životě, poněvadž opustily domácnost rodičů a přestěhovaly se do Prahy. Tyto ženy také uvedly, na rozdíl od těch, které zůstaly v domácnosti rodičů, že se začaly aktivně podílet na úhradě svých nákladů spojených se studiem a životem v Praze.

⁷⁶ Matějů, Petr. *Nerovné šance na vzdělání – hlavní závěry z vydané monografie*. Socioweb.cz. [online]. [vid. 2015-04-20]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=236&lst=117>

⁷⁷ Rozhovor s Romanou ze dne 03/09/2014, s. 7.

⁷⁸ Rozhovor s Evou ze dne 20/11/2014, s. 127-128.

Privydělávaly si pravidelnými brigádami. Zoe z vlastní volby, Eva na základě nátlaku rodičů, se finančně osamostatnily zcela. Tyto dvě respondentky již na vysoké škole zahájily svou podnikatelskou činnost. Obě se také shodly na tom, že jim tyto praktické zkušenosti nabyté v době studia byly v budoucnu velkým přínosem. „*Tak já jsem teda říkám, zkusila leccos. Za to jsem taky strašně vděčná, že jako nedokážu si představit, že já bych měla jenom tu vysokou školu bez tady té znalosti a zkušenosti z toho života praktickýho, a pak vylezla a co jako, jo. Takže já jsem, říkám, se při tom nejenom teoreticky učila, ale i prakticky, a to byla paráda,*“⁷⁹ konstatovala Eva. Obě také v průběhu studia zvažovaly odchod z vysoké školy, poněvadž je studovaný obor nezaujal a měly pocit, že jim studium nepřináší v té době žádný užitek. Nakonec se ale rozhodly školu dokončit. Své rozhodnutí odůvodnily tím, že je jim vlastní dotahovat započaté projekty do konce a že si byly vědomy skutečnosti, že jim vysokoškolský titul může v budoucnu zajistit lepší pracovní možnosti.

Valerie, Bára a Anděla po ukončení střední školy dále nepokračovaly ve studiu na vysoké škole. Valerie i Anděla uvedly, že jejich rodiče, kteří sami nevystudovali vysokou školu, od nich ani další studium neočekávali. Bára, jejíž oba rodiče byli sice vysokoškolsky vzdělaní, dále ve studiu nepokračovala, poněvadž neměla jasnou představu o tom, co by chtěla studovat. Jejich rozhodnutí nastoupit do práce bylo také podpořeno zkušeností z brigád, které vykonávaly již v průběhu studia na střední škole a které jim již v té době poskytovaly nemalé zdroje finančních příjmů. Tyto respondentky deklarovaly, že jejich rozhodnutí nastoupit po maturitě do pracovního procesu bylo silně motivováno touhou po finanční nezávislosti a potřebou osamostatnit se. Jak uvedla Bára: „*Takže i vlastně to, jak jsem byla jakoby nepřímou hrozená do vody s tou prací, já jsem nemusela, ale chtěla jsem, protože se mi to líbilo mít peníze a mít tu svobodu a nemuset nikomu si říkat vo nic.*“⁸⁰ Všechny tři tak po maturitě opustily domácnost rodičů a začaly hospodařit samostatně.

Zatímco Anděla nikdy nepocítila touhu nebo nutnost se ke studiu vrátit, Valerie i Bára v průběhu své pracovní kariéry dospěly do fáze, kdy měly pocit, že jim absence vysokoškolského titulu může bránit v rozvoji jejich další kariéry. To je motivovalo k

⁷⁹ Rozhovor s Evou ze dne 20/11/2014, s. 137.

⁸⁰ Rozhovor s Bárou ze dne 07/11/2014, s. 114.

absolvování vysokoškolského studia při zaměstnání. „*Takže jsem trošku cítila, že to je takový pro mě handicap, ne ve znalosti nebo schopnostech, které by mi chyběly, ale že mi ten titul na to CV chybí,*“⁸¹ přiznala Valerie. Ta momentálně studuje již druhou vysokou školu jiného zaměření, kterou dokonce označila za svůj „koníček“. Ke studiu vysoké školy při zaměstnání se v průběhu kariéry vrátila i Romana a Báthory, které po maturitě vystudovaly vyšší odbornou školu, ale stále cítily potřebu získat vysokoškolský titul. Romana po ukončení vysokoškolského studia dokonce zcela změnila svou pracovní profesi a z bankovní sféry odešla působit do vysokého školství jako pedagogická pracovnice.

Rozhodnutí respondentek o budoucím životě po ukončení střední školy bylo motivováno především touhou osamostatnit se a opustit domácnost rodičů, a to jak u respondentek, které nastoupily do zaměstnání, tak u těch, jež se rozhodly odejít studovat do Prahy. Pouze Emma a Romana, které pocházejí z Prahy a v domácnosti rodičů setrvaly nejdéle, tento motiv nezmínily. Ženy, jejichž alespoň jeden rodič vystudoval vysokou školu, považovaly studium na vysoké škole za přirozený další krok v jejich životě, zatímco ženy, jejichž rodiče nedosáhli vysokoškolského titulu, necítily po maturitě potřebu dále studovat. To se však změnilo v průběhu jejich pracovní kariéry, kdy si při konfrontaci s realitou uvědomily, že jim absence vysokoškolského titulu může bránit v kariérním růstu. Většina žen se po ukončení střední školy stala částečně nebo zcela finančně nezávislými na svých rodičích.

3.3.2. Kariérní růst

Většina respondentek tedy vstoupila do pracovního procesu již po maturitě, a to buď do hlavního pracovního poměru nebo prostřednictvím částečných úvazků či brigád při studiu na vysoké škole. Při studiu si přivydělávaly většinou prací ve službách. Zoe a Eva v té době již podnikaly, Eva si také vyzkoušela práci v sázkové kanceláři či práci krupiéřky v kasinu. Yvonne při studiu pracovala ve firmě svého otce. Všechny se shodly na tom, že jim tyto zkušenosti výrazně usnadnily následný přechod do hlavního pracovního poměru po vysoké škole, který pro ně nepředstavoval tak zásadní zlom jako odchod z domova rodičů po maturitě. Poněvadž tyto respondentky studovaly převážně na vysokých školách nebo vyšších odborných

⁸¹ Rozhovor s Valerií ze dne 04/12/2014, s. 157.

školách ekonomického zaměření, přirozeně si po ukončení studia hledaly pracovní uplatnění v ekonomické sféře.

Všechny respondentky připustily, že výběr jejich zaměstnání po ukončení školy byl z velké části výsledkem shody různých okolností a náhod, spíše než promyšleným, taktickým rozhodnutím. Ženy, jež ukončily studium na vysoké škole nebo vyšší odborné škole, začaly pracovat v nadnárodních finančních institucích, a to převážně v bankovních ústavech nebo v makléřských společnostech. Respondentky začaly pracovat v těchto odvětvích, poněvadž v době ukončení jejich studií zažívala tato odvětví v České republice svůj rozkvět a nabízela tak ženám nové, atraktivní možnosti pracovního uplatnění. Ženy lákala zejména vysoká prestiž těchto nadnárodních firem, zajímavé platové ohodnocení, dynamická pracovní atmosféra a možnost profesního růstu. Jak uvedla Eva: „*No a potom samozřejmě po tý vejšce, potom tady jakoby v Čechách, jak se změnila ta společnost, ekonomie a to všechno, tak jsme samozřejmě taky měli úplně jiný možnosti...já jsme se dostala do jedny mezinárodní instituce, kde jsem pracovala jako makléř.*“⁸²

Kariérní růst těchto vysokoškolsky vzdělaných žen probíhal vcelku konzistentně. Některé ženy vystřídaly v rámci jedné firmy různé pracovní pozice, zatímco jiné vykonávaly stejnou pracovní pozici postupně v různých mezinárodních firmách. Tyto ženy změnilly pracovní pozici nebo svého zaměstnavatele průměrně třikrát od ukončení vysoké školy. Většinou byly motivovány ke změně zaměstnání vidinou lepšího finančního ohodnocení, potřebou pracovního růstu, ale v některých případech také vypjatou atmosférou na původním pracovišti danou buď komplikovanými mezilidskými vztahy nebo firemní kulturou. „*Ale prostě tam, kde jsem teď, tam absolutně chybí nějaký sharování informací, a to je to, co mě asi štve na tý bance nejvíc, protože já jsem velkej týmovej hráč a mě štve, že vlastně ty třeba máš něco udělat a ty si hledáš vlastně cestu, přitom tu cestu už někdo před tebou prošel...a každej ten problém se řeší individuálně a protože prostě všichni jsou tak jako upracovaný a všechno, že nikdo na to nemá čas,*“⁸³ popsala situaci ve svém tehdejší zaměstnání Yvonne, která byla v době konání rozhovoru na svou žádost ve výpovědní lhůtě. V současnosti pracuje v jiné

⁸² Rozhovor s Evou ze dne 20/11/2014, s. 129.

⁸³ Rozhovor s Yvonne ze dne 04/11/2014, s. 87.

bankovní instituci, která jí nabídla nejen lepší finanční ohodnocení, ale také lepší pracovní podmínky. Výjimku představuje Romana, která po několika letech strávených v bankovním sektoru přestoupila do vysokého školství, poněvadž práce v bankovníctví ji již nenaplňovala, a to i přesto, že pro ni tento krok představoval výrazné snížení jejích finančních příjmů.

U respondentek, které nenastoupily po ukončení střední školy ihned na vysokou školu, popřípadě nepokračovaly v jiné formě studia, nacházíme různorodější pracovní historii. Valerie i Anděla, ihned po maturitě nastoupily do zaměstnání v oboru, který vystudovaly. I když obě uvedly, že je práce bavila, po určité době si uvědomily, že je toto povolání již neuspokojuje a nerozvíjí jejich osobní potenciál. „*No, samozřejmě jsem to v práci vydržela rok a usoudila jsem, že tohle asi nebude úplně to, nebo spíš jsem si říkala: „No dobře, a to jako budu dělat do konce života?“*“, ⁸⁴ popsala své pocity z prvního zaměstnání Valerie. Ani Andělu práce provozní v restauraci po nějaké době již nenaplňovala, a tak si našla zaměstnání v mezinárodní reklamní agentuře, kde pak působila mnoho let. Díky nabytým zkušenostem se pak rozhodla sama v této oblasti podnikat. K tomuto kroku přispěly i špatné vztahy s nadřízenými na tehdejší pracovišti. Valerie strávila několik let ve Spojených státech amerických, kde současně studovala anglický jazyk a pracovala v soukromém zdravotnickém zařízení jako administrativní pracovnice. Po návratu z ciziny se přestěhovala do Prahy, kde začala působit v nadnárodní farmaceutické firmě. Bára prošla mnoha různými profesemi počínaje asistentkou v administrativě, přes působení v oblasti čerpání evropských fondů, až po produkční činnost v divadle. Bára se angažovala v mnoha dalších krátkodobých projektech, většinou jako osoba samostatně výdělečně činná. Zalíbení nakonec našla v produkční činnosti, které se věnuje již několik let.

I u těchto žen hrála v jejich pracovní historii velkou roli náhoda. Anděla na otázku, zda si práci v reklamní agentuře vybrala záměrně či se jednalo spíše o náhodu, odpověděla: „*To byla hrozná náhoda. Já jsem jakoby hledala práci přes nějakýho známýho, ten mě doporučil, a tam říkají: „Hele dobrý, tadyhle agentura dělá ty eventy, ty jsi z tý hotelovky, ten catering, to by se ti mohlo líbit“...Takže vlastně jako to bylo supr, takže tam jsem jakoby zjistila, že jsem i jakoby kreativní.*“⁸⁵ Mezi další faktory, které ovlivnily profesní dráhy těchto žen, patřila také

⁸⁴ Rozhovor s Valerií ze dne 04/12/2014, s. 153.

⁸⁵ Rozhovor s Andělou ze dne 24/10/2014, s. 57.

jejich potřeba čelit novým výzvám, potřeba nabýt nové zkušenosti, ale v některých případech také problematický vztah k autoritám a neochota podřizovat se.

Kariérní růst respondentek, jež vystudovaly vysokou školu nebo vyšší odbornou školu ihned po ukončení střední školy, byl obecně konzistentnější. Tyto respondentky svou kariéru budovaly zejména v rámci mezinárodních finančních institucí, které jim nabízely nejen zajímavé pracovní uplatnění, prestižní a dynamické pracovní prostředí, ale i zajímavé finanční ohodnocení. Pouze Romana kariéru v bankovníctví ukončila, poněvadž v ní již po nějaké době nenacházela osobní naplnění, a začala pracovat ve školství. Respondentky, které ihned po maturitě nastoupily do pracovního poměru, častěji měnily pracovní pozice a získaly pracovní zkušenosti v různých oborech. V průběhu pracovní kariéry se u nich objevuje moment uvědomění si potřeby lepšího využití svého potenciálu, který pro ně byl motivem k absolvování vysokoškolského studia při zaměstnání. Všechny ženy také shodně uvedly, že v jejich kariérní historii hrál důležitou úlohu faktor náhody.

3.3.3. Význam kariéry v životech žen

Na otázku, co pro respondentky znamená jejich práce, nejčastěji zaznívala pragmatická odpověď. Deklarovaly, že jejich práce je pro ně především zdrojem jejich příjmů, které jim zaručují určitý životní standard. To uvedla i Emma: „...zdroj mých příjmů a vždycky to byl zdroj, vždycky to byl zdroj hlavních a jediných mých příjmů, zábavy, mých splněných přání, ne jakože ta náročná práce by byla splněním mých přání, ale ten benefit, že jo? ...A to byl prostě vždycky můj hlavní důvod, proč tam chodím, proč tam jsem, a že mi to přináší určitou svobodu a komfort, pohodlí a, a já nevím, co všechno.“⁸⁶ Ženy tuto odpověď často podmiňovaly skutečností, že se musí spolehnout pouze samy na sebe, poněvadž nemají životního partnera, který by je v případě potřeby zabezpečil.

Stejně často ale respondentky deklarovaly, že práce pro ně představuje důležitou formu seberealizace a osobního naplnění a že je také jejich koníčkem. Pouze podnikatelka Zoe svou práci označila za své životní poslání: „Práce pro mě je svým způsobem posláním a naplněním

⁸⁶ Rozhovor s Emmou ze dne 10/10/2014, s. 41.

*mýho života. Baví mě to. Dělán skutečně to, co mě baví...Já tomu neříkám práce. Když nechci, tak tam nemusím jít...Neumím si představit, že bych byla bez práce.*⁸⁷

Pro některé tyto ženy být úspěšná v práci zároveň znamená dokázat sobě a svému okolí, zejména pak svým rodičům, že jsou schopny něčeho v životě dosáhnout a jsou schopny se postarat samy o sebe bez pomoci ostatních. To může být důsledkem přehlížení jejich schopností a dovedností v dětství nebo nedostatečné pozitivní zpětné vazby ze strany rodičů. Některé respondentky si v rozhovoru stěžovaly na neschopnost rodičů podporovat rozvoj jejich sebevědomí v dětství. „*Musím se naučit být na sebe víc, naučit se být sama na sebe víc hrdá za to, co jsem dokázala, protože mám furt pocit, že jsem takový jako vlastně budižkničemu,*“⁸⁸ uvedla Anděla.

Všechny ženy, které pracují v nadnárodní firmě, uvedly ve svých výpovědích určitou známku nespokojenosti ve svém současném zaměstnání. Některé dokonce projevíly mírnou rezignaci na další kariérní postup u současného zaměstnavatele. Tyto respondentky jsou nespokojeny především s firemní politikou a narůstající mírou byrokratizace v těchto nadnárodních firmách. „*No takže jsem momentálně v této nadnárodní společnosti, pracuju s lidma, to se mi líbí, ale začíná mě štvát svázanost tou korporátní institucí a začínám mít trochu chuť vydat se jiným směrem. Chtěla bych být víc pánem svého času a neztrácet čas neproduktivní činností, která nemá přidanou hodnotu,*“⁸⁹ popsala svou současnou situaci Valerie. Tyto ženy si také postěžovaly, že jsou občas unavené z prostředí, ve kterém pracují, poněvadž se jedná o silně konkurenční prostředí, kterému dominují převážně muži. Je na ně tedy vyvíjen neustálý tlak a musí nepřetržitě dokazovat svou kompetenci. Ženy jsou tak nuceny svou energii věnovat i činnostem, které pro ně postrádají význam, a to je značně vyčerpává. Uvedly, že tyto aspekty je připravují o motivaci k práci.

Některé ženy pracující v nadnárodních firmách také uvedly, že díky výše zmíněným aspektům prošel jejich vztah k práci v průběhu času určitou proměnou. Některé dokonce přiznaly, že v minulosti mohly být právem označovány slovem „kariéristka“, poněvadž své

⁸⁷ Rozhovor se Zoe ze dne 31/10/2014, s. 67.

⁸⁸ Rozhovor s Andělou ze dne 23/10/2014, s. 48.

⁸⁹ Rozhovor s Valerií ze dne 04/12/2014, s. 157.

práci věnovaly maximum své energie i času. Vysvětlovaly to vysokou mírou motivace a pracovního „zapálení“. Poté, co ale dosáhly určité pracovní pozice, také došlo k částečnému ukojení kariérních ambicí a respondentky již necítí potřebu věnovat práci většinu svého času. Zároveň ale přiznaly, že i v současnosti se někdy věnují práci „přesčas“, to je však většinou dáno spíše nutností splnit úkoly než samotnou zálibou v práci. V současné době se však za „kariéristky“ tyto ženy nepovažují.

Ženy, jež se vrátily ke studiu vysoké školy při zaměstnání, veškerý svůj čas v minulosti dělily mezi práci a školu. „*Samozřejmě neměla jsem moc volného času. A nějak že bych, vlastně dovolená byla vyčerpaná na školu, takže vlastně ve chvíli, kdy jsem přišla na vysokou školu, tak jsem třeba nikdy už nejela od té doby, nebyla jsem schopna jet třeba na hory na 14 dní... Takže jako bylo to náročný,*“⁹⁰ popsala svoji situaci v minulosti Romana.

Tato snížená motivace k práci není patrná u respondentek, které se věnují vlastní podnikatelské činnosti a dále u Romany, která vyměnila kariéru v bankovním sektoru za pedagogickou činnost a věnuje se oboru, který je zároveň jejím koníčkem. Tyto ženy přiznaly, že jsou schopny své práci věnovat dvanáct i více hodin denně, všechny však zdůraznily skutečnost, že jsou pány svého času a mohou si jej tedy rozvrhnout dle svých představ. Nemají tedy pocit, že by neměly čas na svůj osobní život a že by práci věnovaly veškerý svůj čas. Takto svůj pracovní režim popsala Anděla: „*Prostě myslím si, že věci pokud jsi schopnej manager, tak si je můžeš zvládnout v pracovní době a OK. Já si třeba večer v deset hodin sednu k emailu, přečtu si email, když tam něco vidím, odpovím, to co je rychlý. Taková ta půlhodinka jenom pro klidnej spánek, ale jako opravdu se snažím mít tendle ten režim, jakože sobota, neděle jasně prostě dodržuju a potom, že jako pracovní doba tak, jak kdybych chodila do kanceláře.*“⁹¹ Pouze Bára připustila, že momentálně prožívá již déle trvající období, které zcela podřídila práci, a díky tomu nemá téměř žádný čas na osobní život. Svoji současnou situaci vysvětlila tím, že pracuje na projektu, který bude mít významný vliv na její budoucí práci, a že se jedná pouze o přechodné období, které však nedokázala časově ohraničit. Ženy,

⁹⁰ Rozhovor s Romanou ze dne 03/09/2014, s. 9.

⁹¹ Rozhovor s Andělou ze dne 24/10/2014, s. 58.

kteřé podnikají, častěji hovořily o své práci jako o své zálibě, projevovaly vyšší míru uspokojení z práce, a to navzdory nejistotě, která podnikatelskou činnost provází.

Všechny respondentky nahlíží na svou práci primárně jako na zdroj svých příjmů k zajištění žádoucího životního standardu a jako na zdroj svého životního zabezpečení, které postrádají ve formě životního partnera. Zároveň jim však práce přináší možnost seberealizace a uplatnění nabytých znalostí a dovedností. Pro některé respondentky úspěch v práci znamená deklaraci jejich osobních kvalit. Některé ženy přiznaly, že v minulosti pro ně jejich práce byla hlavním naplněním jejich života a byly schopny ji věnovat podstatnou část svého volného času. V současnosti to však popírají. Přestože i v současnosti někdy tráví práci dvanáct i více hodin denně, je pro ně důležité vyhradit si čas pro své koníčky. Ženy, jež se věnují své podnikatelské činnosti, vykazují konsistentně vysokou míru motivace k práci a větší pocit uspokojení z vykonané práce, než ženy pracující v zaměstnaneckém poměru v nadnárodních firmách.

3.3.4. Shrnutí

Většina respondentek vysokoškolsky vzdělaných rodičů cítila po ukončení střední školy potřebu dále pokračovat ve studiu na vysoké škole, poněvadž to pokládaly za přirozenou životní etapu. Ženy, jež se rozhodly nastoupit po střední škole ihned do zaměstnání, se v průběhu své kariéry ke studiu na vysoké škole vrátily, poněvadž měly pocit, že absence vysokoškolského titulu by mohla narušit jejich kariérní růst. Pro většinu žen bylo období ukončení střední školy významným mezníkem v jejich životech, poněvadž opustily domácnost rodičů a začaly žít a hospodařit samostatně, zároveň se většina z nich zcela nebo částečně finančně osamostatnila. Ženy, jež absolvovaly studium na vysoké škole nebo vyšší odborné škole ihned po maturitě, začaly pracovat v nadnárodních finančních institucích, kromě Zoe, která se již od studia na vysoké škole věnuje vlastní podnikatelské činnosti. V rámci těchto finančních institucí potom budovaly svoji kariéru. Kariéra žen, které nepokračovaly po maturitě ve studiu na vysoké škole, se nevyvíjela tak konzistentně. Tyto respondentky prošly více obory, než se dostaly na své současné pracovní pozice. Většina z nich se nyní věnuje vlastní podnikatelské činnosti. Respondentky deklarovaly, že pro ně práce představuje

především zdroj jejich finančních příjmů a hmotného zabezpečení. Zároveň jim přináší možnost seberealizace a osobního naplnění, některým také potvrzení jejich schopností v očích ostatních, zejména blízké rodiny. Většina žen přiznala, že v minulosti věnovala své kariéře většinu svého volného času díky velké míře pracovní motivace a nenaplněné ctižádosti, často i na úkor osobního života. To dle jejich slov v současnosti již neplatí, poněvadž dosáhly určitého naplnění kariérních ambicí. Přiznaly, že v současnosti k jejich „přesčasům“ přispívá spíše absence vlastních rodinných závazků než potřeba dalšího kariérního růstu.

3.4. Osobní a intimní život

3.4.1. Volný čas

I když respondentky přiznaly, že je jejich denní rozvrh primárně podřízen pracovním povinnostem, všechny trvaly na tom, že čas osobního volna je pro ně velice důležitý. Pouze Bára přiznala, že díky projektu, na němž v současnosti pracuje, žádný volný čas nemá. Deklarovala, že se jedná pouze o přechodné životní období, které však nedokázala časově vymezit. Velký sociologický slovník definuje volný čas jako *„čas, v němž člověk nevykonává činnost pod tlakem závazků plynoucích ze společenské dělby práce, nebo z nutnosti zachování biofyziologického či rodinného systému,“* (1996, s. 156).

Takto jej respondentky také nejčastěji popisovaly. Když hovořily o svém volném čase, často jej dávaly do kontrastu se svou prací. Většina z nich přiznala, že volný čas tráví aktivitami, které jim napomáhají odpoutat myšlenky od náročných zaměstnání. Volný čas věnují nejraději svým koníčkům, mezi které patří zejména sport, a to převážně golf, běh nebo pěší turistika. Mnohé také rády cestují, a to do evropských destinací i vzdálenějších exotických zemí, a věnují se četbě. Rády tráví čas s přáteli u dobrého jídla a pití, a to v oblíbených pražských restauracích nebo v domácnosti respondentek či jejich přátel.

Zároveň však z vyprávění některých žen vyplývá, že někdy dochází k prolínání jejich volnočasových aktivit s prací, například Zoe a Yvonne využívají prostředí golfu k navazování či utužování obchodních kontaktů. Romana, vysokoškolská pedagogická pracovnice, se i ve svém volném čase věnuje pořádání přednášek a seminářů pro humanitární organizaci. V

rozhovoru uvedla: „...já prostě ve chvíli, kdy dělám něco smysluplného, tak to prostě neberu jako povinnost a neberu to jako práci, takže mě nevedí tomu věnovat volný čas.“⁹² V tomto případě jejich představa volného času odpovídá spíše definici volného času dle J. Pávkové: „Volný čas je možno chápat jako opak nutné práce a povinností, dobu, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, přinášejí nám pocit uspokojení a uvolnění.“ (1999, s. 15). Respondentky tedy vnímají svou profesi jako svůj koníček a prostředek seberealizace, nikoliv jako pouhou povinnost.

Ve vyprávěních žen se také často objevovalo tvrzení, že již tolik nevyhledávají společnost cizích lidí a velké společenské či kulturní akce jako v minulosti, poněvadž jsou v neustálém kontaktu s lidmi při výkonu svého povolání a další kontakt s cizími lidmi je pro ně často vyčerpávající. Volný čas tedy raději věnují svým přátelům, známým, popřípadě své výchozí rodině. Často také deklarovaly, že rády tráví čas o samotě. „Já právě jakoby říkám, že tak, jak mám jako barevný to zaměstnání, tak mám tak jako ve své podstatě pro některý lidi, jim může připadat, že vedu jako hrozně nudnej život potom osobní. Že jak mám tu práci ve své podstatě hodně stresovou, tak potom ve svém osobním životě já chci mít klid,“⁹³ uvedla Anděla. Na dovolenou vyrážejí tyto ženy většinou s přáteli. Některé z nich přiznaly, že si dokáží dovolenou užít i o samotě. Zato svátky, jako jsou Vánoce a Velikonoce, tráví tyto ženy nejčastěji v okruhu své výchozí rodiny.

Tyto ženy obecně netrpí pocitem, že by v současnosti neměly dostatek volného času pro své záliby. Svůj volný čas nejraději tráví v okruhu svých přátel, výchozí rodiny nebo o samotě. Poněvadž jsou tyto ženy v neustálém kontaktu s lidmi při výkonu svých povolání, ve volném čase již tolik nevyhledávají společnost cizích lidí a rušné společenské akce. Jejich volný čas se někdy mísí s pracovními aktivitami, protože jejich práce, jak uvedly, je zároveň jejich koníčkem.

⁹² Rozhovor s Romanou ze dne 03/09/2014, s. 11.

⁹³ Rozhovor s Andělou ze dne 34/10/12/2014, s. 59.

3.4.2. Intimní život

V životě všech respondentek, kromě Zoe, se momentálně nevyskytuje stály partner. Všechny shodně uvedly, že tato skutečnost není dána jejich záměrnou volbou. Respondentky deklarovaly, že by si stálého partnera ve svém životě přály, nicméně zatím nepotkaly vhodného muže, se kterým by sdílely společný život. Krátkodobé známosti s muži tyto ženy aktivně nevyhledávají, nicméně je příležitostně nevylučují. Obecně však dávají přednost dlouhodobým partnerským vztahům.

Na otázku, jaké vlastnosti by měl mít jejich životní partner, všechny shodně uvedly, že musí být především spolehlivý, dále pak upřímný, tolerantní, osobnostně vyzrálý a musí mít smysl pro rodinu. Respondentky by také ocenily galantní chování, které mužům, dle jejich mínění vycházejícího z jejich osobní zkušenosti, chybí. Ve vztahu vyžadují vzájemný respekt. Od partnera naopak neočekávají, že by měl být hlavním nebo jediným nositelem finančních příjmů do jejich potenciální společné domácnosti. Na druhou stranu však vyžadují, aby byl schopen v případě potřeby materiálně zabezpečit rodinu. *„Taky nemusí být nutně nějak bohatý, ale je pravda, že bych chtěla, aby byl už sám za sebe zabezpečený, to znamená, že prostě, že nabídne aspoň to, co já. Prostě jsem se už přesvědčila, že ti chlapi to nesnášejí dobře, když ženská bere víc, není to pro ten vztah dobré...já nechci nic víc, než to, co sama můžu nabídnout,“*⁹⁴ popsala své požadavky Valerie. Automatická tendence podílet se finančně na chodu společné domácnosti může u žen vycházet ze vzoru nastavení dělby práce ve výchozích rodinách, ve kterých se oba rodiče společně podíleli na finančním příjmu domácnosti. Jak uvedla česká socioložka Věra Kuchařová, plná zaměstnanost žen byla totiž v minulém režimu, tedy v době, kdy tyto ženy vyrůstaly, jedinou společenskou normou (1998, s. 79).

Jejich požadavek partnerské homogamie v oblasti vzdělání, kulturního a sociálního kapitálu jim však značně snižuje šance vhodného partnera najít (Sobotka 2006, s. 74). To také všechny ženy ve svém vyprávění potvrdily. Uvedly, že je pro ně těžké najít muže ve věkové skupině 35 až 45 let s požadovanými vlastnostmi a schopnostmi, poněvadž značná část jich je v tomto věku již zatížena různými rodinnými závazky, popřípadě disponují vlastnostmi, které jsou

⁹⁴ Rozhovor s Valerií ze dne 04/12/2014, s. 160.

v rozporu s jejich požadavky. Jak uvedla Yvonne: „...jako podle mě najít chlapa, se kterým to funguje, je, je strašně velká klika. Já to říkám, je to náhoda, že se potkaj v ten správný čas. A prostě je to vo kompromisech, ale já prostě říkám, i se takhle bavíme s kámoškama, co jsou single, že my ženský jsme ty chlapy strašně rozmazlily. Jsou rozmazlený vod maminek, jsou zhejčkany, a jakmile jsou úspěšní, tak přesně voni věděj, že můžou jít za tou dvacítkou, která jim to všechno bude žrát...“⁹⁵

Ženy také přiznaly, že s přibývajícím věkem je pro ně stále těžší měnit své zažité stereotypy a ustupovat ze svých požadavků na charakterové vlastnosti potenciálního partnera. Některé ženy také uvedly, že je pro ně jejich práce často natolik vyčerpávající, že jim už nezbývá energie k navazování nových známostí, což snižuje jejich šance na seznámení se s vhodným partnerem.

Dalším faktorem, který těmto ženám, dle jejich soudu, brání najít si vhodného partnera, mohou být určité povahové vlastnosti, kterými se tyto ženy charakterizovaly a které jsou u nás stále připisovány spíše mužům. Jedná se o samostatnost, nezávislost a cílevědomost. Tyto vlastnosti potenciální životní partnery, dle jejich zkušeností, odrazují, poněvadž se muži s nimi ve vztahu cítí často nepotřební a nedocení. „Protože mám okolo sebe spoustu kamarádek, který vlastně bych řekla, že jsme si jako hodně podobný, nebo takhle, jako osobnostně jsme vlastně jakoby každá úplně jiná, ale, ale vlastně jsme všechny úplně stejný. A myslím si, že to je, že jsme hezký ženský, chytrý ženský, jsme samostatný ženský a nefňukáme, a to bych řekla, že nás spojuje a nemáme toho chlapa, a to si myslím, že tyto vlastnosti právě vylučují tu možnost mít toho chlapa. A každý bysme jako chtěly, jo? Každá máme za sebou několik vztahů, x-krát zlomený srdce a ve finále jako výsledek je vždycky stejnej, takový to, jakože jsme jako moc samostatný. A samostatný jsme, protože tě k tomu donutily okolnosti,“⁹⁶ uvedla Anděla.

Respondentky, jež pracují v nadnárodních firmách, ve svých výpovědích často uváděly, že obor, ve kterém pracují nebo v minulosti pracovaly, je spíše doménou mužů, a to jim dalo jedinečnou možnost blíže nahlédnout do mužského světa a poznat jej po všech stránkách. Výsledkem této jejich zkušenosti je však pouze zvýšená obezřetnost a nedůvěřivost

⁹⁵ Rozhovor s Yvonne ze dne 04/11/2014, s. 91.

⁹⁶ Rozhovor s Andělou ze dne 24/10/2014, s. 60.

vůči mužům. Jak popsala Eva: „Protože říkám, makléři tenkrát to byli chlapi a já vím, protože na tom trhu jsem byla jedna z mála ženských, jo, tak prostě to mělo taky vliv na mě, jo. Na ten život a na to, že jsem taky tak trochu single, protože já jsem strašně moc poznala chlapy z různých stránek...dokážu je prokouknout...“⁹⁷

V neposlední řadě může ženám bránit v hledání životního partnera také zvýšená ostražitost dána negativními zkušenostmi z jejich předešlých vztahů. Většina respondentek má zkušenost s minimálně jedním dlouhodobým partnerským vztahem, který trval déle než pět let. Ženy většinou ve svých vyprávěních uváděly tři významné vztahy, které jejich život nějakým způsobem poznamenaly. Jako důvod rozpadu svých vztahů v rané dospělosti často uváděly názorové rozdíly s tehdejšími partnery a potřebu načerpat nové milostné i pracovní zkušenosti. V pozdějších vztazích pak častým důvodem k rozchodu byla nevěra ze strany partnera, či partnerova neochota postoupit ve vztahu dál. „Já jsem takovej ten klasický případ, kterej má nějaký dlouholetý vztahy, třeba do těch třiceti, pak se kolem těch třiceti ten vztah prostě rozpadl, protože přesně přišla nějaká jiná paní a vlastně jako člověk přesně neuměl hrát ty hry a nedokázal ten vztah ubojovat...kolem těch třiceti jsem měla pocit, že mám na všechno dost času a člověk si jako tak užíval, užíval, najednou se rozkouká a zjistí, že je čtyřicítka na krku,“⁹⁸ popsala svoji situaci Yvonne.

Respondentky deklarovaly, že absence partnera v jejich životě není důsledkem jejich vlastní záměrné volby, poněvadž všechny by si partnera ve svém životě velmi přály. Od potenciálního partnera očekávají především spolehlivost, vyzrálost a vzájemný respekt. Nalezení vhodného partnera jim brání nedostatek mužů bez závazků v požadované věkové skupině, jenž disponují určitým socioekonomickým statutem a vhodnými charakterovými vlastnostmi. Vhodné potenciální partnery často odrazuje přílišná, nejen finanční, samostatnost těchto žen. Ženám naopak může bránit v navazování partnerských vztahů zvýšená ostražitost, která je dána negativními zkušenostmi z předešlých partnerských vztahů.

⁹⁷ Rozhovor s Evou ze dne 20/11/2014, s. 129.

⁹⁸ Rozhovor s Yvonne ze dne 04/11/2014, s. 94.

3.4.3. Manželství očima respondentek

Názory respondentek na manželství se různí. Lze je obecně rozdělit do tří skupin. Pro první skupinu žen představuje manželství především přirozené vyústění partnerského vztahu, vyjádření vzájemné důvěry a oddanosti muže a ženy, oficiální stvrzení jejich svazku do budoucna a také nejvhodnější zázemí pro založení rodiny a pro výchovu dětí. Jak uvedla Anděla: „*Jako nevidím v tom, jak někdo říká, že je to jenom blbej papír, za mě ne. Za mě je to stvrzení toho, že to skutečně myslej vážně a já jsem jako i přesto, že jsem velmi moderní žena, tak v těhle věcech jsem velmi staromódní.*“⁹⁹ Tyto ženy jmenovaly i praktické důvody k uzavření manželství, nicméně ty pro ně nepředstavují primární motiv. Přestože si tyto respondentky přejí manželství s vhodným partnerem uzavřít, přiznaly, že pokud by si jejich partner do manželství nepřál vstoupit, byly by pravděpodobně ochotny s partnerem založit rodinu i bez manželství. Nepovažují to však za ideální stav.

Další skupina respondentek přiznala, že instituce manželství má v dnešní společnosti stále svoje místo, a proto nepopírá jeho význam. Manželství nepovažuje za bezvýznamnou a přežitou instituci. Nicméně tyto respondentky přiznaly, že samy bezpodmínečně netouží do manželství vstoupit jen proto, aby tak oficiálně potvrdily svůj partnerský vztah. Tyto ženy ve svých výpovědích opakovaně uváděly, že manželství není automaticky zárukou šťastného vztahu. Motivem pro uzavření manželství by pro ně byly především praktické důvody, a to zejména založení rodiny. I ony pokládají manželství za nejvhodnější prostředí pro výchovu dětí. Vysvětlují to tím, že společnost je tímto způsobem stále nastavena. I tyto ženy by byly pravděpodobně ochotny založit rodinu s partnerem, jenž by si nepřál uzavřít manželství. Avšak ani tyto ženy by takovou situaci nepokládaly za žádoucí.

Dle názoru třetí skupiny žen, manželství v dnešní společnosti ztratilo svůj význam. Zoe na otázku, co pro ni znamená manželství, odpověděla: „*Mě je to jedno jestli manželství nebo partnerství. Je to úplně to samý.*“¹⁰⁰ Pro tyto ženy je nejdůležitější najít vhodného životního partnera a budovat s ním fungující vztah. Tento fungující vztah by pak pro ně představoval nejvhodnější zázemí pro založení rodiny a výchovu dětí. Tyto ženy, stejně jako ženy z druhé

⁹⁹ Rozhovor s Andělou ze dne 24/10/2014, s. 62.

¹⁰⁰ Rozhovor se Zoe ze dne 31/10/2014, s. 77.

skupiny, v souvislosti s manželstvím projevily obavy ze ztráty své osobní svobody a nezávislosti. Tyto obavy nejsilněji zaznívaly u Evy (43 let), která je částečně spojovala s negativními zkušenostmi z předchozích vztahů.

Většina respondentek nepokládá instituci manželství za přežitek. Společně v něm spatřují především praktický význam. Pokládají ho za nejvhodnější prostředí pro založení rodiny. Pouze pro část z nich však manželství stále představuje primárně oficiální stvrzení partnerského svazku a projev vzájemné vůle spolu setrvat v budoucnu. Malá část žen uvedla, že v manželství nespatřuje žádný význam, poněvadž nejdůležitější je především fungující partnerský vztah. Některé ženy také v souvislosti s manželstvím projevily určité obavy ze ztráty svobody a nezávislosti. Obecně se zde neprojevila souvislost mezi názory jednotlivých žen na manželství a skutečností, zda tyto ženy vyrůstaly v úplné či rozvedené rodině. Některé ženy z rozvedených rodin připisují hodnotě manželství vyšší význam než ženy, které vyrůstaly v úplné rodině s oběma rodiči.

3.4.4. Mateřství očima respondentek

Pro respondentky tohoto výzkumu nepředstavuje v současnosti mateřství ústřední téma jejich života, poněvadž všechny ženy případné mateřství podmiňují fungujícím partnerským vztahem nebo manželstvím, a ty se momentálně v jejich životech nevyskytují.

Většina žen deklarovala, že má kladný vztah k dětem. Přesto by se žádná z nich neoznačila za typicky „mateřský typ“. Přiznaly, že nijak aktivně kontakt s dětmi nevyhledávají. Pouze Emma a Yvonne tráví pravidelně čas s dětmi svých starších sourozenců, kteří žijí v Praze. Emma navštěvuje děti svého bratra většinou dvakrát měsíčně, zatímco Yvonne s dětmi svého bratra ráda podniká nejrůznější výlety, navštěvuje s nimi různé kulturní a sportovní akce, a to dvakrát až čtyřikrát do měsíce. Anděla a Bára zmínily, že si příležitostně také užívají role tety dětí svých kamarádek. Takto svůj vztah k dětem popsala Anděla: „...jako mě [děti] bavěj, protože vím, že až mě nebudou bavit, tak je vrátím. Což znamená v okamžiku, kdy začnou kňourat a vztekat se, že jo? A děti mě maj rády, páč jsem ta teta, která si je veme i k sobě na

víkend a dělaj se s tetou lumpárny, jo? A u tety se může všechno, i když paradoxně kolikrát u tety poslouchaj víc než doma, protože prostě teta je nekompromisní a u tety se nekňourá... ”.¹⁰¹

Svou bezdětnost tyto ženy shodně vysvětlily tím, že v jejich životech zatím nenastal správný okamžik a okolnosti, které by vyústily v založení vlastní rodiny. Jako stěžejní důvod uvedly absenci vhodného životního partnera. Většina žen také přiznala, že nezanedbatelným faktorem jejich bezdětnosti je pravděpodobně skutečnost, že zatím ani nepocítily silnou touhu po vlastním dítěti. Přiznaly ale, že v životě dospěly do fáze, kdy se tématem vlastního mateřství intenzivně ve své mysli zabývaly, popřípadě stále zabývají. Impulsem k hledání odpovědí na otázky týkajících se vlastního mateřství však nebyla či není ani tak silná vnitřní touha po dítěti, jako spíše vnější společenské tlaky a normy, a dále uvědomění si fyzických limitů a časového omezení vlastních reprodukčních schopností, které se s přibývajícím věkem snižují. „*Jako je mi 35 let a podle všech by mi měly už ty biologické hodiny odbít o sto šest a furt nějak u mě nic. Jako dospěla jsem do stádia, kdy si zcela pragmaticky říkám, tak je ti kolik ti je, je na čase udělat rozhodnutí, jestli ty vlastní děti chceš nebo ne. Protože je nejvyšší čas. Prostě je to u mě spíš takové rozumové rozhodnutí, které vím, že bych měla udělat,*“¹⁰² přiznala svoje pocity spojené s mateřstvím Valerie.

Některé ženy také projevíly obavy z mateřství, poněvadž si uvědomují vysokou míru zodpovědnosti a odevzdanosti, která se s mateřstvím pojí, a dále obavy z neschopnosti dostat potenciálním mateřským povinnostem na sto procent, zejména v oblasti potlačení vlastních potřeb ve prospěch dítěte.

Respondentky do třiceti pěti let věku o mateřství přemýšlejí a přesto, že touha po dítěti u většiny z nich není nijak silná, žádná z nich neuvvedla, že by se dobrovolně rozhodla zůstat celoživotně bezdětná. Toto životní téma ponechávají do budoucna otevřené a jeho realizaci spojují s nalezením vhodného životního partnera. Pouze Emma a Báthory uvedly, že si jednoznačně přejí stát se matkou, a to v co nejkratším časovém horizontu. Zatímco Emma si tímto krokem přeje splnit si sen o fungující rodině, kterou sama nikdy nepoznala, Báthory své

¹⁰¹ Rozhovor s Andělou ze dne 24/10/2015, s. 63.

¹⁰² Rozhovor s Valerií ze dne 04/12/2015, s. 162.

přání stát se matkou vysvětlila částečně tím, že by ji případné mateřství zbavilo tíhy pracovních povinností v kolektivu lidí, ve kterém momentálně není spokojená.

U respondentek nad třicet osm let věku však dochází ke zlomu v pohledu na vlastní mateřství. Ženy z této věkové skupiny přiznaly, že o své bezdětnosti začíná přemýšlet jako o celoživotním stavu. *„Teď jako těch devětatřicet, musím říct, že přijdou chvíle, kdy se více méně smírju s myšlenkou, že ty děcka nebudu mít, protože si na to připadám stará, jo?“*¹⁰³ konstatovala Yvonne. Podobně své pocity ohledně mateřství popsala i Anděla: *„Jako už si nejsem jistá, jestli úplně nutně chci děti, že to už jako možná jakoby, když si vezmu, že je mi vosmatřicet, dřív jak ve čtyřiceti to nestihnu a už mám pocit, jakože asi by jsem na to byla stará a možná trošku sobeckosti v tom je, že jsem jakoby zvyklá na nějaký svůj život a vím, co ty děti jako jsou za dardu. Ne finanční, ale na energii a na všechno.“*¹⁰⁴ Tyto ženy také shodně uvedly, že se v budoucnu nebrání adopci cizího dítěte, takový krok by však učinily opět pouze s vhodným životním partnerem, nikoliv samostatně. Také by se nezdřáhaly vstoupit do vztahu s partnerem, který by měl již děti z předchozího vztahu. Deklarovaly, že by jim nečinilo problém tyto děti přijmout za vlastní a poskytnout jim potřebnou lásku a péči. Z výpovědí těchto žen tedy vyplývá, že jejich bezdětnost není zcela dobrovolná.

Všechny respondentky spojují případné mateřství s funkčním partnerským vztahem. I když většina žen se nepovažuje za typicky „mateřský typ“, žádná z nich nevedla, že by se definitivně rozhodla pro dobrovolnou celoživotní bezdětnost. Ženy do třiceti pěti let věku tento stav vnímají jako přechodný a vysvětlují ho tím, že zatím nenastaly vhodné podmínky pro realizaci vlastního mateřství, i když si jsou vědomy zdravotních rizik, se kterými se mateřství ve vyšším věku pojí. Ženy, jež se blíží věkové hranici čtyřiceti let, již začínají své nenaplněné biologické rodičovství vnímat jako celoživotní. Tyto ženy však přiznaly, že se v budoucnu nebrání případné adopci cizího dítěte s vhodným partnerem, anebo by přijaly za vlastní děti partnera z předchozího vztahu.

¹⁰³ Rozhovor s Yvonne ze dne 04/11/2015, s. 95.

¹⁰⁴ Rozhovor s Andělou ze dne 24/10/2015, s. 64.

3.4.5. Reflexe společenských norem: konfrontace s většinovou společností

Všechny ženy v rozhovorech uvedly, že jejich svobodný, bezdětný stav nezůstává bez odezvy ze strany jejich okolí, zejména rodiny, přátel a známých. Přiznaly, že cítí určité tlaky společnosti, která jim dává najevo, že se svým způsobem života odchylojí od standardů většinové společnosti. Srovnávací šetření postojů a názorů na reprodukční chování a opatření populační politiky (PPA2), která proběhla v České republice v roce 2001, také potvrdila, že i přes výrazné změny v demografickém chování české populace po roce 1989, lidé připisují rodičovství stále vysokou hodnotu a obecně u nich přetrvává představa, že bezdětní lidé nemohou být v životě šťastni. Většina respondentů těchto šetření, a to i v mladších věkových skupinách, souhlasila s tvrzením, že „jediné místo, kde se člověk cítí úplně šťasten a spokojen, je doma se svými dětmi“ (Sobotka 2006, s. 67). V rozhovorech respondentky samy sebe definovaly jako „odchylku“ od společenských norem.

Ze strany rodiny jsou tyto ženy konfrontovány zejména svou matkou, která jim dává nejčastěji najevo svůj nesouhlas s jejich životním stylem. Respondentky uvedly, že psychický nátlak ze strany matky je pro ně velmi stresující, poněvadž je zdrojem napětí ve výchozí rodině. Ženy přiznaly, že argumenty jejich matek, zejména ty, jež se týkají nižší plodnosti a zdravotních komplikací souvisejících s mateřstvím ve vyšším věku, jsou validní, a tím nátlak svých matek částečně ospravedlňují. Přesto se respondentky cítí ze strany svých matek nepochopeny. Toto nepochopení přičítají ženám jiným společenským a kulturním podmínkám, v nichž jejich matky vstupovaly do manželství a zakládaly rodiny, a které se radikálně změnily po polickém převratu v roce 1989. *„Rodiče si našli prostě vztahy relativně brzo, vždycky všichni nejpozději na vejšce a vzali se a okamžitě, a okamžitě po vejšce vlastně měli ty děti. A najednou todle to se změnilo...já jsem po bakaláři šla studovat do zahraničí a pak jsem se vrátila a začala jsem pracovat na plný úvazek v bankovníctví, že jo?...prostě člověk se do tý, nechtělo se mu do tý rodiny, no,“*¹⁰⁵ uvedla Yvonne.

Ženy tyto společenské tlaky vnímají velmi intenzivně i mimo svou výchozí rodinu, zejména od svých vrstevníků, kteří na rozdíl od nich, již vstoupili do manželství a stali se rodiči. Přiznaly, že jsou často terčem ironických poznámek nebo i velmi nevybíravých

¹⁰⁵ Rozhovor s Yvonne ze dne 04/11/2015, s. 89.

komentářů, a to převážně ze strany ostatních žen, které jim často vnucují představu, že je jejich život bez manžela a dětí neplnohodnotný a nenaplněný. Jak uvedla Anděla: „...*ty kamarádky prostě koukaj na tebe přes prsty, najednou seš jako úplnej, do určitýho věku jako jasně, v pohodě, a vod nějaký ty pětatřicítky a čím více se blížíš k tý čtyřicítce, tak najednou prostě úplně zlý lidi na tebou jsou, jo? Protože jako najednou „ty nemáš děti a teďkom, co budeš jako dělat? Zůstaneš sama?“...Že mi vadí tohle, tenhle ten jakoby pohled, že jako nemáš dítě, tak seš poloviční žena.*“¹⁰⁶

Ženy také projevily lítost nad skutečností, že i přesto, že jsou pracovité, samostatné a finančně nezávislé, nabývají mnohdy dojmu, že na ně společnost nahlíží s despektem a nedůvěrou, a nedostává se jim zdaleka tolik společenského uznání jako jejich svobodným, pracovně úspěšným mužským protějškům. Takto popsala reakce svého okolí Emma: „...*tak i to jako nějaký moje okolí...se mě jako ptaj, že prostě jako nejsem normální. Jako jo, jako mám tu nálepku, nálepku toho, že se mnou není něco v pořádku. Že já jako usiluju o to, že bych chtěla bejt single, nezávislá, kariéristická....*“¹⁰⁷

Nejsilnější společenský tlak a negativní reakce okolí zachytily ve svých vyprávěních respondentky ve věkové skupině 35 až 38 let. Zatímco u žen kolem třiceti pěti let vrcholí nátlak jejich původní rodiny, zejména matky, u žen blížících se věkové hranici čtyřiceti let již toto napětí mezi matkou a respondentkou částečně opadlo, a to většinou poté, co tyto respondentky své matky konfrontovaly se svou životní realitou. Nejmladší respondentka Zoe (32 let) je sice také objektem nepříjemných poznámek týkajících se jejího svobodného, bezdětného stavu, a to ze strany matky i přátel, nicméně tento tlak ji netrápí, což je pravděpodobně dáno jejím relativně nízkým věkem a stále vysokým počtem přátel a známých, kteří jsou ve stejném věku také stále svobodní a bezdětní. Nejstarší účastnice výzkumu Eva (43 let) uvedla, že i ona byla vystavena silnému společenskému tlaku, který ale po dosažení čtyřicátého roku věku začal odeznívat. „*Bylo to hodně. A teď prostě po tý čtyřicítce cítím jakoby takový uvolnění, že už spousta jakoby nejenom já, já už jsem se s tím smířila dávno,*

¹⁰⁶ Rozhovor s Andělou ze dne 24/10/2014, s. 64.

¹⁰⁷ Rozhovor s Emmou ze dne 10/10/2014, s. 46.

jinak bych nebyla schopna fungovat, ale i to okolí. I to okolí se s s tím jakoby smířilo...,¹⁰⁸
popsala své zkušenosti Eva.

Zdá se tedy, že nejmladší respondentka tyto společenské tlaky zatím přehlíží, poněvadž u ní nedošlo k internalizaci těchto tlaků, zatímco respondentky mezi třicátým pátým až třicátým osmým rokem věku se s těmito společenskými tlaky osobně ztotožnily, tudíž je intenzivně vnitřně prožívají. Naopak u nejstarší účastnice výzkumu již došlo nejen k vnitřnímu smíření se s danou situací, ale také k útlumu nátlaku ze strany rodiny a okolí. Tato respondentka to částečně vysvětluje tím, že má ve svém okolí mnoho stejně starých žen, jejichž manželství skončilo nepříjemným rozvodem, díky němuž se některé z nich dokonce dostaly do existenčních potíží.

Všechny respondentky uvedly, že jejich bezdětnost a svobodný stav vzbuzuje ve společnosti obecně negativní reakce. Často musí čelit nátlaku nejen ze strany své rodiny, ale i přátel a známých, kteří již uzavřeli manželství a založili rodinu. Jsou terčem kritických poznámek především ostatních žen. Respondentky jsou těmito negativními poznámkami a tlaky přesvědčovány o své jinakosti, se kterou se po dosažení věkové hranice 35 let začínají vnitřně ztotožňovat.

3.4.6. Shrnutí

Respondentky obecně netrpí pocitem, že by disponovaly nedostatkem volného času, ten se však někdy prolíná s jejich pracovními aktivitami. Nejraději jej tráví v okruhu svých přátel, rodiny nebo o samotě. Kvůli svému náročnému, stresujícímu zaměstnání nevyhledávají rušné společenské akce, což může částečně eliminovat možnosti k seznámení se s vhodným potenciálním partnerem, po kterém všechny respondentky touží. Ženy shodně uvedly, že je obtížné potkat partnera, jenž by odpovídal jejich požadavkům, přestože si respondentky myslí, že jejich požadavky na partnera nejsou příliš vysoké. Od partnera požadují přiměřený socioekonomický status a určité charakterové vlastnosti jako je spolehlivost a osobnostní vyzrálost. Většina žen by také ráda s vhodným partnerem vstoupila do manželství a založila

¹⁰⁸ Rozhovor s Evou ze dne 20/11/2014, s. 141.

by rodinu, i když se většina z nich neztotožnila s označením „mateřský typ“. Zatímco respondentky do 38 let věku nahlíží na svou bezdětnost spíše jako na dočasný stav, ženy nad touto věkovou hranicí začínají o své biologické bezdětnosti uvažovat jako o celoživotní, proto by se nebránily vztahu s partnerem, jenž by měl již děti z předchozího vztahu, popřípadě by s vhodným partnerem uvažovaly o adopci cizího dítěte. Kvůli svému způsobu života jsou často vystaveny společenským tlakům ze strany rodiny, známých a společnosti, které jim připomínají, že se odchyľují od společenských norem. Nejsilněji tento tlak vnímají ženy ve věku 35 až 38 let, u kterých došlo k internalizaci pocitů vlastní odlišnosti od společenských norem.

3.5. Celková deklarovaná životní spokojenost; představy a sny o budoucnosti

3.5.1. Výhody a nevýhody života úspěšných single žen očima respondentek

Na otázku, jaký je život pracovně úspěšných, svobodných žen starších třiceti let, respondentky současně uváděly výhody i nevýhody spojené s tímto životním stylem, a to ve vzájemné souvislosti. Jako hlavní výhody uváděly svou osobní svobodu, nezávislost, možnost dělat si věci po svém, nemuset se nikomu zodpovídat a nemuset dělat kompromisy. Tyto ženy si jsou vědomy své finanční nezávislosti a nadprůměrné životní úrovně, která jim umožňuje realizovat některá jejich přání, zejména materiální povahy, a to například v podobě vlastního bydlení, automobilů, cestování nebo nákupů luxusního zboží, jako v případě Yvonne: *„My jsme litali, že jo, tu jsme si letěli do Milána koupit věci, já jsem byla schopná fakt jako utratit neskutečný peníze jako za voblečení. I teď jsem schopná dvakrát ročně jet na nákup a za ten utratím dva tisíce Euro, jen to hvízdne, člověk to neřeší, jo.“*¹⁰⁹

Na druhou stranu si však tyto ženy velice dobře uvědomují, že jejich svoboda je vykoupena absolutní zodpovědností za svůj vlastní život a absencí rodinného zázemí. Nemohou se spolehnout na materiální ani emoční pomoc životního partnera. Jak uvedla Eva: *„...vždycky se říká, že vono to má obě dvě ty stránky, rub a líc. Prostě je to fajn a taky je to děsně těžký. Je to*

¹⁰⁹ Rozhovor s Yvonne ze dne 04/11/2014, s. 92.

*fajn, že vlastně opravdu si rozhoduju o tom životě sama. Je to těžký, že za každé své rozhodnutí můžu potom jakoby platit.*¹¹⁰

Většina žen ve své výpovědi zdůraznila, že si status svobodné, bezdětné ženy ne zvolila úmyslně a dobrovolně, ale že je jejich současná životní situace výsledkem působení vnějších faktorů, zejména absencí vhodných potenciálních životních partnerů. Dále deklarovaly, že by byly ochotny se současných výhod spojených s životem svobodné ženy částečně nebo zcela vzdát ve prospěch fungujícího partnerského vztahu. Zejména Báthory a Emma projevily silnou vůli svůj životní styl zcela změnit, pokud by našly vhodného partnera, s nímž by založily rodinu. „*Já nemám co, já nemám co ztratit. Já můžu jenom získat,*“¹¹¹ konstatovala na toto téma Emma. Žádná respondentka naopak ne uvedla, že by pro ni byl její stávající životní styl natolik výjimečný a uspokojivý, že by kvůli němu vědomě odmítala soužití s potenciálním partnerem.

Všechny ženy uvedly, že si jsou vědomy všech pozitivních aspektů, které jim život pracovně úspěšné, svobodné ženy nabízí. Zároveň však přiznaly, že za svou svobodu a nezávislost platí daň v podobě chybějícího vlastního rodinného zázemí. Svůj svobodný status nevnímají jako výsledek vlastní vědomé, svobodné volby, ale jako důsledek absence vhodných potenciálních partnerů.

3.5.2. Celková deklarovaná životní spokojenost respondentek

Všechny respondentky na otázku, jak si představují svou budoucnost v časovém horizontu deseti let, ve své odpovědi vždy vycházely ze své současné životní situace. Tu všechny, kromě Emmy (35 let) a Báthory (34 let), označily za velmi uspokojivou. Jejich životní spokojenost vychází především z naplněných kariérních aspirací, z vybudovaného materiálního zázemí a také ze sociálního zázemí, jež tvoří stabilní síť přátel, která zahrnuje nejen svobodné a bezdětné osoby, ale i osoby, jež žijí v manželství a mají děti. Většina žen udržuje dobré vztahy se svou výchozí rodinou, které se postupně stabilizovaly a upevnily, zejména vztahy s rodiči či

¹¹⁰ Rozhovor s Evou ze dne 20/11/2014, s. 123.

¹¹¹ Rozhovor s Emmou ze dne 10/10/2014, s. 45.

sourozenci. Respondentky také často hovořily o tom, že došly poznání, že pocit štěstí a naplnění si musí budovat zejména samy v sobě, a proto svůj osobní pocit štěstí neváží na vnější okolnosti, které nemohou samy nijak ovlivnit. Jak uvedla Romana: „...*co se chci naučit, ne to co, jak ten svět vnímat, jako nescházet si ten pocit štěstí a té vnitřní vyrovnanosti, že to bude za určitých podmínek, protože ty podmínky prostě jsou vytvářeny jinými podmínkami, a to jsou věci, který já nedokážu ovlivnit, takže prostě i ten sebelepší chlap, prostě ho může za rok začít zajímat nějaká jiná slečna, a to prostě ve chvíli, kdy je to moje štěstí s tímle tím svázaný, tak nemusí mít jako trvalýho trvání...nějakým způsobem se nechci připoutávat k představám o ideální budoucnosti, protože ta pomíjivost ta tady, ta tady ta vrtkavost těch všech věcí je...*“¹¹²

Ženy tedy dospěly do životní fáze, kdy cítí určité naplnění svých kariérních ambicí. Podařilo se jim vybudovat si pracovní pozice, jež jsou zdrojem jejich materiálního zabezpečení a osobního naplnění. Přestože je práce nedílnou součástí jejich života, již jí nevěnují veškerý svůj čas, který přesouvají ve prospěch osobního života, v němž se věnují realizaci svých koníčků a zálib, a užívají si výhod, jež jim život svobodné, bezdětné, finančně zajištěné ženy nabízí. Ženy občas trápí předsudky většinové společnosti vztahující se k jejich životnímu stylu, pro který jsou často označovány nálepkami „kariéristka“, „divná“, „vadná“, „čarodějnice“. Paradoxně s přibývajícím věkem konfrontace s většinou společností také životní spokojenost těchto žen posiluje. Respondentky jsou totiž často svědky rozpadajících se manželství svých vrstevnic a z nich vyplývajících, nejen finančních a materiálních, důsledků pro ženy a děti z těchto rozpadlých svazků.

Respondentky si také uvědomují, že se jim po roce 1989 otevřely nové možnosti seberealizace, které nebyly dostupné generaci jejich matek. Zatímco jejich matky vstupovaly do manželství a rodily děti ve velmi mladém věku, poněvadž jiná životní varianta se jim nenabízela, ony měly možnost studovat, realizovat své kariérní ambice a poznávat svět. Respondentky často ve svých vyprávěních reflektovaly, že manželství jejich rodičů nebyla příliš šťastná, a to i v případě, že se manželství jejich rodičů oficiálně nerozpadla. Přestože tedy jejich matky naplnily představu tehdejší společenské normy, velkou část svého života

¹¹² Rozhovor s Romanou ze dne 03/09/2014, s. 16.

prožily v nešťastném manželství. To upevňuje přesvědčení respondentek o tom, že společenská norma nemusí být vždy pro každého člověka ideální životní variantou.

Ženy tohoto výzkumu deklarovaly, že jsou obecně spokojeny se svou současnou životní situací. Přestože jim v životě chybí muž, kterého by si po svém boku velmi přály, svůj život dokáží vyplnit aktivitami, které mohou realizovat právě díky své finanční nezávislosti a svobodnému stavu. Tyto ženy jsou si totiž dobře vědomy toho, že každý životní styl má své kladné i záporné stránky.

3.5.3. Představy a sny o budoucnosti

Všechny respondentky touží v budoucnu nalézt vhodného životního partnera. Vhodným partnerstvím označily vztah, v němž budou naplněny potřeby a přání obou partnerů. „*Já, jak říkám, já nechci být vůdčí typ, ani nechci být podřízená. Já bych chtěla, abychom byli na stejné úrovni. Samozřejmě jsou období, kdy jeden druhého trochu táhne, a pak se to votočí. Ale, ale v podstatě fakt mi jde o to prostě, aby to partnerství bylo vyrovnané,*“¹¹³ popsala své představy o partnerství Zoe.

Respondentky do věku 38 let uvedly, že by s vhodným partnerem rády založily rodinu. Přestože přiznaly, že jejich momentální touha po mateřství není nijak silná, s budoucností bez vlastních dětí se (zatím) nedokáží identifikovat. „*Ted' mi ty děti úplně nechybí, ale zase úplně natvrdo si představit je nemít, to je taky divné. Takže asi by tam jedno nebo dvě děti měly figurovat,*“¹¹⁴ uvedla Valerie (35 let). Tyto ženy si uvědomují, jaké dopady by potenciální mateřství mělo na jejich profesní život. Ve svém vyprávění však nekladou svou kariéru a případné mateřství do vzájemně si konkurujících pozic. Ženy uvedly, že si dokáží představit, že by profesní kariéru musely na nějaký čas omezit nebo přerušit. Vysvětlily to tím, že jejich kariérní ambice již dosáhly určitého naplnění. Zároveň však přiznaly, že pokud by to bylo možné, nadále by se rády profesně realizovaly i při případném mateřství, ne však na úkor rodiny či dítěte. Zejména ženy, které se věnují samostatně výdělečné činnosti deklarovaly, že

¹¹³ Rozhovor se Zoe ze dne 31/10/2014, s. 80.

¹¹⁴ Rozhovor s Valerií ze dne 04/12/2014, s. 163.

mateřství nepředstavuje překážku pro jejich kariéru, a pokud by měly chuť nebo potřebu se práci dále věnovat, jsou schopny obě tyto činnosti skloubit dohromady. „Protože samozřejmě by bylo jako hezký mít partnera, kterej všechny uživí, a budeme mít jako na všechno, nebo co budeme si chtít splnit, si splníme. Já můžu jít v klidu na mateřskou, rodičovskou, ale jako nespolehám, nejsem zvyklá se na druhýho v tomhle směru spoléhat. Takže bych ráda, kdybych byla jako zajištěná sama za sebe, měla vnitřní klid, že jsem něco dosáhla..., takže i ta práce, kterou teď dělám a která mě fakt naplňuje, tak je shodou okolností i práce, která se s tím dítětem dá dělat,“¹¹⁵ uvedla Bára.

Respondentky, jež překročily věkovou hranici 38 let, ve své budoucnosti už spíše nepočítají s realizací vlastního biologického mateřství, definitivně ho však nevyklučují. Vysvětlují to tím, že si uvědomují zdravotní rizika, která jsou s těhotenstvím ve vyšším věku spojena. Dále přiznaly i mírné obavy, že by případné mateřství zásadně nabolouralo jejich zažité stereotypy. Budoucnost by si však přály strávit s vhodným partnerem. Nebrání se partnerství s mužem, který by již měl vlastní děti z předchozího vztahu. Jak uvedla také Anděla (38 let): „...ale jako pevně věřím tomu, že snad jako nějakýho jako partnera doprkvancic už jako někde potkám. Jakože partáka. Jako už si nejsem jistá, jestli úplně nutně chci děti...tenhle model si dovedu představit, že bych si našla partnera, kterej už jako má závazky z předchozího manželství...Asi si myslím, že bych jako úplně neměla problém přijmout, přilnout k cizímu dítěti.“¹¹⁶ Toto uspořádání by jim nahradilo jejich nenaplněné biologické mateřství a zároveň by jim umožnilo plynule pokračovat v profesní kariéře.

Většina respondentek si ve své budoucnosti neplánuje konkrétní, časově vymezené cíle. Výjimkou je Báthory (34 let), která si ve své blízké budoucnosti stanovila jednoznačný cíl, jenž zahrnuje nalezení životního partnera a založení rodiny. „Můj projekt je vdát se, mít děti, nakupovat v těch krámech pro ty děti a hlavně vychovávat jinak, jak než všichni vostatní...Dítě budu mít za rok a půl, to já vím. Hele, jestli si to nestanovím, tak nebude nikdy, jo? Mám potřebu si to stanovit, musím.“¹¹⁷ uvedla s trochou nadsázky Báthory. Pouze Báthory (34 let)

¹¹⁵ Rozhovor s Bárou ze dne 07/11/2014, s. 120-121.

¹¹⁶ Rozhovor s Andělou ze dne 24/10/2014, s. 65.

¹¹⁷ Rozhovor s Báthory ze dne 09/10/2014, s. 31-32.

a Bára (38 let) uvedly, že jsou při hledání potenciálního partnera aktivní. Zatímco Bára považuje za nejlepší prostředek k seznámení se, pro pracovně vytíženou ženu jejího věku, internetovou seznamku, Báhory dává přednost seznámení se s vhodným partnerem přes síť svých přátel a známých. Ostatní ženy v tomto směru nepodnikají žádné proaktivní kroky a dle jejich slov „nechávají věcem volný průběh“.

Kromě životního partnera a případných dětí, by si respondentky také přály, aby je v budoucnu neopustila chuť do práce a s ní spojená tvůrčí energie. Dále by si respondentky rády zachovaly svůj životní optimismus a potřebnou energii čelit novým životním výzvám. Ženy by si rovněž přály, aby se změnil pohled většinové společnosti na svobodné, pracovně úspěšné ženy, aby již nebyly terčem slepé kritiky a nesouhlasu, poněvadž jejich způsob života může být výsledkem nejen vlastní volby, ale i důsledkem určitých životních událostí v životě ženy. V tomto směru se respondentkám jeví česká společnost předpojatá a netolerantní.

Respondentky by si přály mít po svém boku muže, jenž by jim byl dobrým partnerem. Zatímco mladší respondentky nevylučují založení vlastní rodiny, ženy nad 38 let věku se nebrání adopci cizího dítěte nebo partnerství s mužem, který by již měl vlastní děti z předchozího vztahu.

3.5.4. Shrnutí

Většina respondentek deklarovala, že je se svým současným životem spokojena, přestože jim občas společnost dává negativním způsobem najevo, že se svým životním stylem odchylují od společenské normy. Jejich životní spokojenost vychází zejména z naplněných kariérních ambicí a vybudovaného materiálního i sociálního zázemí. Ženy dospěly do životní fáze, ve které si dokáží užívat výsledky své dosavadní práce. Naučily se rovněž nepodmiňovat svůj pocit štěstí vnějšími okolnostmi, které jsou mimo sféru jejich vlivu.

Všechny respondentky tohoto výzkumu touží nalézt vhodného životního partnera. Ženy do věku 38 let by s tímto partnerem uvažovaly o založení rodiny. Kvůli rodině by byly ochotny přerušit svou pracovní kariéru, i když přiznaly, že pokud by to bylo možné, rády by skloubily kariéru s mateřstvím. Ženy nad touto věkovou hranicí připustily, že jejich biologické mateřství

pravděpodobně již nedojde naplnění, proto by se nebránily vztahu s partnerem, který již má vlastní děti z předchozího vztahu, popřípadě by uvažovaly o adopci cizího dítěte. Respondentky si obecně přejí být v budoucnu šťastné, ať už se jim podaří nalézt životního partnera, popřípadě s ním založit rodinu, nebo zůstanou nadále bez závazků. „*Takže já si myslím, že to, co je nejdůležitější pro spokojenost, je být ve finále srovnanej prostě sám se sebou, a to, že přijde jako spokojenej vztah, je podle mě bonus. A takhle se to musí prostě brát. Jo, takže když se mi podaří spokojenej vztah, bude to supr, když se mi nepodaří, tak nic s tím nenadělám, tak holt jsem měla prostě smůlu, někde jsem něco udělala blbě, ale mě přijde, že ten život je prostě strašně krátkej a máme ho jenom jeden, a já se fakt nechci plácát ve vztahu, kterej nikam nevede...*“¹¹⁸ uvedla Yvonne.

4. Deklarované hodnoty pracovně úspěšných single žen

4.1. Rodina; spokojené partnerství; spokojené manželství; vlastní děti

Všechny respondentky tohoto výzkumu mladší 38 let označily hodnotu¹¹⁹ *rodiny a spokojeného partnerství* nejvyšší známkou 5, a to bez ohledu na skutečnost, zda pocházejí z úplných či rozvedených orientačních rodin. Zdá se, že pozitivní význam této hodnoty neovlivnily ani případné komplikované rodinné vztahy ve výchozích rodinách. Ženy v této věkové skupině, včetně těch, které uvedly, že nepocitují silnou touhu po mateřství, ale nevyklučují ho s vhodným partnerem, označily hodnotu *vlastní děti* vysokým číslem 4 nebo 5. Ty, jež v rozhovorech deklarovaly, že pro ně *manželství* je osobně důležité a nepovažují jej za přežitek, své tvrzení potvrdily přidělením nejvyšší známky této hodnotě v dotazníku. U ostatních, které deklarovaly, že institut manželství sice své místo ve společnosti stále má, ale pro ně osobně důležité není, dostalo *spokojené manželství* také nižší průměrnou známku 3.

Pro respondentky ve věkové skupině nad 38 let jsou sice *spokojené partnerství* a *rodina* stále důležitými hodnotami, ale ve srovnání s ženami do věku 38 let, průměrně hodnotily tyly

¹¹⁸ Rozhovor s Yvonne ze dne 04/11/2014, s. 102.

¹¹⁹ Vladimír Smékal definuje „hodnotu“ následovně: „*Hodnoty a hodnotové orientace vznikají interiorizací ideálů a jejich konkretizací v zásadách a přesvědčeních,*“ (2012, s. 256).

položky o bod nižší známkou, tedy průměrným číslem 4, přičemž hodnota *rodina* byla i u této věkové skupiny oznámkována lépe ženami, které v rozhovorech uváděly dobré vztahy s výchozí rodinou, zejména s matkou. Dobré vztahy s výchozí rodinou nejsou nutně podmíněny skutečností, zda manželství rodičů nadále trvá, nebo bylo v minulosti rozvedeno. Ženy, jež hovořily o manželství jako o instituci, která pro ně nemá význam, označily spokojené manželství číslem 2. Ostatní ženy, které uvedly, že manželství má stále ve společnosti své místo, ohodnotily manželství známkou 3 nebo 4. U respondentek ve věkové skupině 38 a více let zaznamenáváme výrazně nižší ohodnocení položky *vlastní děti* v porovnání s mladšími ženami tohoto výzkumu. Ženy, jež překročily věkovou hranici 38 let, přidělily této hodnotě známku 1 až 3. V rozhovorech uvedly, že si jsou vědomy svých reprodukčních limitů a začínají si připouštět možnost, že jejich biologické mateřství zůstane nenaplněno.

Deklarované hodnoty uvedené v dotazníku tedy potvrdily touhu všech respondentek po spokojeném partnerství, které by jim poskytlo pevné rodinné zázemí, a jejich různorodé postoje k manželství. Dotazník věrně kopíruje výpovědi žen v oblasti vlastního biologického mateřství. To v životech žen ve věkové skupině 38 a více let ztrácí s přibývajícím věkem hodnotu, poněvadž dochází ke snižování možnosti jeho realizace v důsledku snižujících se reprodukčních schopností a nárůstu potenciálních zdravotních rizik.

4.2. Vzdělání; úspěšná kariéra; prestižní pracovní pozice

Hodnota *vzdělání*¹²⁰ byla všemi respondentkami, kromě Anděly, ohodnocena vysokou známkou 4 až 5. I když se tedy ženy v rozhovorech označily za studentky s lepším prospěchovým průměrem, které neměly ambice stát se premiantkami třídy, uvědomují si důležitost vzdělání pro výkon svých povolání. To dokazuje i skutečnost, že řada z nich se ke studiu na vysoké škole vrátila při výkonu zaměstnání. Rozpor nacházíme pouze u Zoe, která se vždy věnovala podnikatelské činnosti a která v rozhovoru deklarovala, že jí vysoká škola nepřinesla žádný užitek, jenž by v praktickém životě zúročila. V dotazníku však hodnotu *vzdělání* označila vysokou známkou 4. Anděla, která se věnuje také podnikatelské činnosti a

¹²⁰ Vzděláním zde rozumíme systém oficiálního třístupňového vzdělání (primární, sekundární, terciární).

jediná nevystudovala vysokou školu, v rozhovoru deklarovala, že po maturitě nikdy nepocítila potřebu dalšího studia, což v dotazníku potvrdila přidělenou známkou 3.

Úspěšnou kariéru obecně považují za důležitější ve svém životě ženy nad věkovou hranicí 38 let, které ji ohodnotily průměrnou známkou 4, zatímco mladší ženy jí udělily nižší průměrnou známkou 3. Pro ženy ve věkové skupině nad 38 let je také velmi důležitá jejich *prestižní pracovní pozice*, kterou označily známkou 3 až 4. Mladší ženy obecně lpí na prestižních pracovních pozicích méně, označily je známkou 2. Je tedy zřejmé, že ženy ve věku nad 38 let, které již začínají uvažovat o své biologické bezdětnosti jako o celoživotní, přisuzují své kariéře a prestižní pracovní pozici větší hodnotu, než ženy, jež stále uvažují v budoucnu o realizaci mateřství na úkor svého profesního života.

Nesoulad se projevil u respondentky Emmy, která, přestože deklarovala, že silně touží po partnerství, manželství i mateřství, kvůli nimž by se byla ochotna vzdát své kariéry, v dotazníku ohodnotila *úspěšnou kariéru* i *prestižní pracovní pozici* vysokou známkou 4. Lze to ale chápat tak, že právě kariéra jí nabízí náhradní prostor pro seberealizaci za chybějící vlastní rodinu.

4.3. Přátelství; bohatý společenský život

Z vyprávění respondentek vyplývá, že *přátelství* připisují vysokou hodnotu. Také v dotazníku všechny označily tuto hodnotu číslem 4 nebo 5. Význam přátelství může být u těchto žen posilován skutečností, že částečně nahrazuje chybějící rodinné zázemí. *Bohatý společenský život* pro ně však není již tolik důležitý. Označily jej známkou 2 nebo 3, což se shoduje s jejich výpověďmi, ve kterých deklarovaly, že ve své profesi jsou v neustálém kontaktu s lidmi, proto ve volném čase již bohatý společenský život nevyhledávají a raději jej tráví s přáteli nebo o samotě. Respondentky ve věkové skupině 38 a více let obecně hodnotily bohatý společenský život o stupeň nižší známkou než ženy mladší. Pouze Báthory označila bohatý společenský život nejvyšší známkou 5, což se sice neshoduje s její touhou po klidném rodinném životě, na druhou stranu to ale vysvětluje její současný proaktivní přístup k hledání vhodného životního partnera, který také v rozhovoru uvedla.

4.4. Volný čas pro své koníčky; cestování; zdraví

V dotazníku označily respondentky *volný čas pro své koníčky* nejčastěji hodnotami 3 až 5, přičemž nejnižší hodnotu mu připisovaly ženy, jež se pravidelně nevěnují žádným sportovním aktivitám, a také Bára, která v rozhovoru přiznala, že momentálně veškerý svůj čas věnuje pracovnímu projektu na úkor svých volnočasových aktivit. Ostatní ženy, jež se pravidelně věnují sportovním aktivitám a v rozhovoru zmínily potřebu sportu jako protiváhy k náročnému psychickému povolání, v dotazníku tuto položku ohodnotily nejvyššími známkami 4 nebo 5.

Kromě bohatých sportovních aktivit respondentky často uváděly jako svůj koníček *cestování*. V dotazníku mu ženy přiřadily hodnotu 3 až 5. Překvapivě Báthory, která v rozhovoru uvedla, že již delší dobu nikam nevycestovala, přiřadila této položce nejvyšší známku 5, zatímco jiné respondentky, které cestují pravidelně, a to nejen do známých světových metropolí, ale i do vzdálených exotických destinací, tuto položku ohodnotily známkou 3. Lze to interpretovat tak, že u respondentek, které procestovaly značnou část světa, již byla jejich potřeba poznání nových zemí částečně uspokojena, zatímco Báthory by si přála více cestovat, ale ještě neměla možnost si toto přání splnit, poněvadž, jak uvedla v rozhovoru, cestovat by si přála s partnerem.

Respondentky v dotazníku uvedly, že *zdraví* je pro ně hodnotou, které připisují nejvyšší důležitost. Všechny ji ohodnotily nejvyšší známkou 5 kromě Romany, která se paradoxně aktivně věnuje sportu po celý svůj život a nyní jej vyučuje na Fakultě tělesné výchovy a sportu na Univerzitě Karlově. Položku zdraví označila číslem 4. Naopak Báthory a Emma, které se sportu pravidelně nevěnují a navíc holdují kouření, hodnotu zdraví označily nejvyšší známkou 5. Deklarovaná hodnota zdraví je tedy u těchto dvou respondentek v rozporu s jejich žitou realitou. Ostatní respondentky dbají na zdravý životní styl a pravidelně provozují různé sportovní aktivity, které jim pomáhají zbavit se napětí a stresu z psychicky náročných zaměstnání, jak deklarovaly v rozhovorech. Označení hodnoty *zdraví* nejvyšší známkou je tedy u většiny respondentek v souladu s výpověďmi, jež poskytly v rozhovorech.

4.5. Finanční nezávislost; vlastní byt/dům; luxusní statky/služby; reprezentativní vůz

Finanční nezávislost je pro respondentky velice důležitá, jak vyplývá z rozhovorů, ve kterých ženy často zdůrazňovaly svou samostatnost a nezávislost. V dotazníku ohodnotily tuto položku nejvyššími známkami 4 nebo 5. Takto vysokou důležitost přikládaly finanční nezávislosti i ženy, které v rozhovoru deklarovaly, že by v případě potřeby byly ochotny se alespoň dočasně své pracovní kariéry vzdát ve prospěch mateřství. Lze to vysvětlit tím, že ženy hodnotily svou současnou životní situaci, pro kterou je finanční nezávislost klíčová. Pouze Báthory, která touží po rodinném životě, označila tuto položku číslem 2.

Všechny respondentky, jež jsou majitelkami bytů, dávají obecně přednost *vlastnictví bytu* před *vlastnictvím domu*, kromě Emmy a Báthory, které jediné vyjádřily explicitní přání vdát se a mít děti. Rodinný život by raději realizovaly v rodinném domě. Bára, jediná majitelka domu, svou preferenci života v rodinném domě potvrdila i v dotazníku. Vlastnictví nemovitosti respondentky ohodnotily vysokými známkami 3 až 5.

Luxusní statky a služby se umístily v žebříčku hodnot nejnižší, respondentky je v dotazníku ohodnotily známkami 1 až 3. Toto hodnocení se shodovalo s jejich výpověďmi v rozhovorech. Například Anděla, která v rozhovoru doslovně uvedla, že nelpí na věcech, označila tuto položku číslem 1, zatímco Yvonne, jež ráda nakupuje značkové oblečení a luxusní kabelky, označila tuto položku číslem 3. Pouze Báthory, která v rozhovoru projevila silnou vůli stát se ženou v domácnosti a touha po finanční nezávislosti je u ni nejnižší ze všech respondentek, označila položku *luxusní statky a služby* nejvyšším číslem 4. V rozhovoru uvedla, že si potrpí zejména na luxusní značkové kabelky. Deklarovaný malý význam těchto hodnot poukazuje na fakt, že dostupnost luxusních statků a služeb není pro tyto ženy významným motivem k jejich současnému životnímu stylu, ale jeho vedlejším produktem.

Přestože je většina respondentek majitelkami osobních automobilů vyšší třídy, tomuto statku připsaly v dotazníku nejčastěji nejnižší hodnotu 1. Pouze podnikatelka Zoe, majitelka několika osobních automobilů, ohodnotila tuto položku číslem 3. Zdá se, že *reprezentativní vůz* považují respondentky spíše za společenskou nutnost vyplývající z jejich pracovní profese než za hodnotu, které by vnitřně přikládaly zvláštní důležitost.

4.6. Pocit uznání; společenský status

Respondentky, které pracují v zaměstnaneckém poměru v nadnárodních firmách, v dotazníku vykazovaly vyšší potřebu *pocitu uznání*, jenž ohodnotily známkami 4 nebo 5. *Společenský status* pak ohodnotily nejčastěji o stupeň nižší známkou. Báthory, jež plánuje v brzké době vyměnit kariéru za rodinný život, překvapivě obě hodnoty označila nevyšší známkou 5, což může indikovat, že pocit uznání hledá v podobě naplněného mateřství a svůj společenský status odvozuje od rodinného stavu vdané ženy, nikoliv od vlastního profesního úspěchu. Respondentky, které samostatně podnikají, a také Romana, která pracuje ve školství, projevíly nižší potřebu *pocitu uznání*, který ohodnotily číslem 3. Hodnota *společenského statusu* je pro ně také nižší, přidělily mu průměrnou známku 2. Tyto respondentky v rozhovorech uváděly vyšší pracovní spokojenost a motivaci k práci, tudíž vnější projev uznání pro ně pravděpodobně nemá takový význam jako pro ženy pracující v nadnárodních společnostech. Vyšší potřeba společenského statusu respondentek pracujících v nadnárodních firmách může být dána také firemní organizační hierarchií, která je pro velké nadnárodní firmy typická. Zdá se, že pro respondentky, jež se nemusí žádné firemní hierarchii podřizovat, není společenský status tak důležitý.

4.7. Tolerance

*Tolerance*¹²¹ je pro všechny respondentky důležitá. V dotazníku tuto položku označily známkou 4 nebo 5. Pouze Yvonne označila tuto položku číslem 3. Velký význam, který této hodnotě ženy připisují, může souviset s jejich životním stylem, který se odchyluje od společenské normy. Ženy v rozhovorech často deklarovaly, že je většinová společnost k jejich životnímu stylu málo tolerantní a často projevuje nepochopení a nesouhlas s jejich způsobem života. Ženy mají pocit, že je společnost hodnotí pouze na základě svobodného stavu a bezdětnosti, přičemž jsou zastíněny všechny ostatní pozitivní aspekty jejich způsobu života. Respondentky musí často čelit kritickým poznámkám většinové společnosti, které, dle jejich názoru, postrádají reálný základ. Proto by si obecně přály vyšší míru tolerance ve společnosti.

¹²¹ Respektování cizího přesvědčení, cizích názorů; snášenlivost (Klimeš 1981, s. 734).

4.8. Shrnutí

Skutečnosti deklarované respondentkami v rozhovorech se obecně shodují se známkami, které uvedly u jednotlivých hodnot v dotazníku. Mezi nejvýše ceněnými hodnotami se u všech respondentek umístilo *zdraví, rodina, spokojené partnerství, přátelé a tolerance*. U respondentek do věku 38 let se na předních příčkách umístila také hodnota *vlastního biologického mateřství*, kterou ohodnotily vyšší známkou než *úspěšnou kariéru*, zatímco u žen nad touto věkovou hranicí se *úspěšná kariéra* dostala v žebříčku hodnot výše než *vlastní biologické mateřství*. Respondentky tuto skutečnost v rozhovorech vysvětlily tím, že již začínají vnímat svou bezdětnost jako pravděpodobně celoživotní. Profese jim tak poskytuje možnost seberealizace. Nepotvrdila se žádná souvislost mezi věkem respondentky a jejím postojem k *manželství*. *Pocit uznání a společenský status* je obecně důležitější pro respondentky, jež pracují v zaměstnaneckém poměru v nadnárodních firmách, než pro ženy, které provozují svou podnikatelskou činnost. Pro respondentky je také poměrně důležitý jejich *volný čas k realizaci koníčků*. Nejnižše se na žebříčku hodnot umístily *hmotné statky* vyjma *vlastního bydlení*, které spolu s *finanční nezávislostí* pokládají respondentky za základní předpoklad života svobodné, pracovně úspěšné ženy.

Deklarované hodnoty respondentek tohoto výzkumu se obecně shodují s hodnotami, jež byly zjištěny u české společnosti v roce 2014 v rámci výzkumu *Naše společnost 2014*, jenž byl realizován CVVM, Sociologickým ústavem AV ČR¹²². Na nejvyšší příčce se v tomto šetření umístilo *dobré, spokojené rodinné zázemí*. I respondentky mého výzkumu označily hodnotu *rodiny a spokojeného partnerství* za nejdůležitější. Na předních příčkách se v rámci výzkumu *Naše společnost 2014* dále umístily položky dle uvedeného pořadí: *pomáhat své rodině a přátelům, mít děti, mít přátele, se kterými si dobře rozumí, mít vlastní pěkné bydlení, žít ve zdravém životním prostředí, mít zajímavou práci*. Respondentky mého výzkumu také považují hodnotu *přátelství a vlastního bydlení* za velmi důležitou. Ženy, které začínají pohlížet na svou biologickou bezdětnost jako na definitivní, přiřadily hodnotě *úspěšné kariéry* vyšší pozici v žebříčku hodnot, než položce *mít děti*, čímž se nejvýrazněji odlišují od výsledků výzkumu hodnot z roku 2014.

¹²² Tuček, Milan. *Jaké hodnoty jsou pro nás důležité – červen 2014?* [online].[vid. 2015-05-01]. Sociologický ústav AV ČR. Dostupné z: <http://cvvm.soc.cas.cz/vztahy-a-zivotni-postoje/jake-hodnoty-jsou-pro-nas-dulezite-cerven-2014>.

5. Úroveň bydlení respondentek

Poněvadž konečné rozhodnutí o místě konání rozhovorů bylo ponecháno na jednotlivých respondentkách, metoda zúčastněného pozorování byla aplikována pouze v průběhu osobního setkání s Romanou, Andělou, Zoe a Valerií, které souhlasily s realizací rozhovoru v místě jejich bydliště. Zatímco Romana a Anděla si pořídily do osobního vlastnictví zrekonstruovaný byt 3kk v panelovém domě v širším centru Prahy, Zoe a Valerie daly přednost koupi bytu v centru města. Zoe je majitelkou rozlehlého bytu 4kk, Valerie vlastní byt 3kk. Anděla v průběhu setkání zmínila, že lokalitu svého současného bydliště vybírala s ohledem na to, aby byl umístěn v blízkosti bydliště její matky, tudíž v lokalitě, v níž vyrůstala a má k ní tedy osobní vazby. V rozhovoru uvedla, že s matkou udržuje častý a pravidelný kontakt a jejich vztahy jsou velmi dobré. Romana, která také pochází z Prahy, malou místní vzdálenost od domácnosti svých rodičů jako motiv výběru lokality neuvedla. Její současný byt se naopak nachází v poměrně velké vzdálenosti od bytu rodičů. V rozhovoru deklarovala, že její vztah s rodiči je standardní. Preference bydlení v bytě panelového domu může být u Romany a Anděly dána skutečností, že obě dvě v panelovém domě v dětství vyrůstaly. Tento typ bydlení je jim tudíž blízký.

U Zoe a Valerie, které nepocházejí z Prahy, nehrála vzdálenost místa bydliště rodičů při výběru vlastního bydlení žádnou roli. Jejich byty jsou umístěny v atraktivních pražských lokalitách v blízkosti historického centra se snadnou dostupností městské hromadné dopravy, ale zároveň se v jejich blízkosti nachází park, jenž nabízí těmto ženám místo pro sportovní aktivity, které, jak zmínily v rozhovoru, provozují ve volném čase. Pro obě tyto respondentky, které nepocházejí z Prahy, byla lokalita v centru Prahy důležitým kritériem při výběru jejich bytů, poněvadž chtějí požívat všech výhod, které jim bydlení v centru hlavního města nabízí. Důležitým kritériem výběru byla také prestižní adresa, která koresponduje s jejich socioekonomickým statusem.

Byty všech těchto respondentek jsou vkusně a moderně zařízeny, a splňují nejvyšší požadavky kvalitního bydlení. Respondentky upřednostňují spíše moderní, čistý design interiéru, který je však doplněn osobními prvky. Zoe například doplnila moderní styl starožitnými předměty a kusy nábytku, které, jak uvedla v průběhu setkání, sbírá. V bytě Valerie a Anděly bylo možno nalézt fotografie z cest, které podnikly do různých koutů světa.

Zatímco na fotografiích Valerie se vyskytují nejčastěji lidé, s nimiž cestovala nebo které v dané destinaci navštívila, na fotografiích Anděly jsou častěji zachyceny přímořské krajiny a přírodní scenérie.

Jádro všech bytů tvoří rozlehlé obývací pokoje, které jsou propojeny s kuchyní a jídelnou. Přestože mají všechny ženy plně funkční kuchyň vybavenou všemi dostupnými moderními spotřebiči, přiznaly, že ji plně využívají především při návštěvách přátel. V jídelně nechyběl velký stůl se 4 nebo 6 židlemi. Přestože součástí všech bytů je také pracovna, u Romany a Valerie se na jídelním stole vyskytovaly pracovní materiály. V obývacích pokojích se nachází velká pohovka pro minimálně pět osob, popřípadě i křeslo či taburet, konferenční stolek, televize a jednoduchý nábytek, většinou i knihovna. Pouze u Valerie, jež pochází ze Zlínského kraje, jsem zaznamenala v obývacím pokoji dvě rodinné fotografie, jednu s rodiči a sestrou, druhou se vzdálenější příbuznou. Tato respondentka ve svém vyprávění uvedla, že jsou pro ni dobré rodinné vztahy důležité. V obývacích pokojích se také nachází různé druhy pokojových rostlin.

Součástí bytů všech respondentek je plně vybavená pracovna, přestože tyto ženy, kromě Anděly, svou hlavní pracovní činnost vykonávají mimo domov. Součástí pracovny je velký pracovní stůl se stolním počítačem nebo notebookem, popřípadě obojím. Na pracovním stole se v době mé návštěvy vyskytovaly různé papíry, knihy, popřípadě poštovní korespondence. Dále respondentky do pracovny umístily knihovnu a pohovku. Všechny ženy uvedly, že jejich pracovna občas slouží jako pokoj pro hosty v případě návštěvy přátel nebo rodiny. Pouze Zoe má navíc samostatný pokoj pro hosty, který ještě není plně zařízen. U Romany v pracovně se také nachází rotoped a drobné posilovací pomůcky. Také v pracovně Zoe jsem zaznamenala in-line brusle a sadu golfových holí. Obě tyto respondentky uvedly v rozhovoru sport jako svůj koníček.

Nejosobnějším prostorem celého bytu je ložnice respondentek, která pravděpodobně nejvíce odráží osobnost a vkus majitelky bytu. Zatímco Anděla zvolila styl, jenž je velmi ženský a romantický, Romana upřednostnila spíše strohý, praktický design, který koresponduje s její sportovní povahou. Valerie a Zoe zvolily moderní, avšak útulný styl s prvky luxusu. Součástí všech ložnic je rozlehlá postel pro dvě osoby a vestavěné šatní skříně, v případě Zoe samostatná, oddělená šatna. V žádné ložnici se naopak nevyskytuje elektronika

ani jiné vybavení, které by se vztahovalo k práci. Ve všech bytech byla v době mé návštěvy čistota a pořádek. Valerie a Zoe přiznaly, že kvůli svému vysokému pracovnímu vytížení pravidelně využívají placených úklidových služeb, poněvadž svůj volný čas nechtějí obětovat domácím pracím. Raději jej tráví s přáteli nebo sportují.

5.1. Shrnutí

Respondentky, s nimiž jsem měla možnost uskutečnit rozhovor v jejich domácnosti, preferují moderní design interiéru ve vyšším standardu, který odpovídá jejich finančním možnostem. Zatímco Romana a Anděla se spokojí s bydlením v rekonstruovaném panelovém domě v širším centru Prahy, Zoe s Valerií dávají přednost prestižní lokalitě v centru města. Tyto skutečnosti se shodují s hodnotami uvedenými v dotazníkovém šetření, ve kterém ženy bydlící v panelovém domě ohodnotily potřebu luxusních statků nejnižší známkou 1, zatímco zbylé dvě respondentky ji označily známkou 3. Pro Andělu byla při výběru lokality bydliště důležitější malá místní vzdálenosti mezi ní a matkou, než umístění bytu v centru Prahy. Hodnotu rodiny označila v dotazníku nejvyšším číslem 5. Přestože jsou ženy jedinými obyvatelkami bytu, upřednostňují byt větší rozlohy, ve kterém se kromě plně vybavené moderní kuchyně, jídelny, obývacího pokoje a ložnice vyskytuje také pracovna, a to i navzdory skutečnosti, že tři z nich vykonávají hlavní pracovní činnost mimo domov. Pracovna slouží zároveň jako pokoj pro hosty v případě návštěvy přátel. Ti hrají v životě respondentek důležitou úlohu, jak vypověděly v rozhovorech a dále potvrdily v dotazníku udělením nejvyšších známek hodnotě přátelství. V bytě Valerie a Anděly se nacházejí fotografie, které pořídily během svých cest. Cestování v rozhovoru uvedly jako svůj koníček. Pouze v bytě Valerie se však nachází fotografie výchozí rodiny, která, jak deklarovala v rozhovoru, je pro ni velmi důležitá. V dotazníku ji ohodnotila nejvyšší známkou 5. U ostatních respondentek, se kterými se rozhovor uskutečnil mimo místo jejich bydliště, bohužel nebylo možné touto metodou ověřit údaje získané prostřednictvím rozhovorů a dotazníkového šetření.

6. Závěr: Životní příběhy pracovně úspěšných single žen žijících v Praze. Rodina nebo pracovní kariéra?

V tomto výzkumu jsem se snažila nalézt důvody a motivace, které vedly pracovně úspěšné single ženy žijící v Praze, jež překročily věkovou hranici třiceti let, k jejich současnému životnímu stylu. Zajímalo mě, zda se v minulosti těchto žen vyskytují nějaké společné faktory a události, které je mohly předit k současnému způsobu života. Tyto společné faktory jsem se snažila odhalit prostřednictvím jejich subjektivní reflexe vlastní minulosti, a to od dětství až do současnosti. Zajímalo mě, jakou hodnotu připisují tyto ženy manželství a mateřství, a zda svůj single status vnímají jako přechodnou životní etapu nebo záměrnou životní strategii.

Respondentky tohoto výzkumu pocházejí z různých krajů České republiky, vyrůstaly v rodinách s různým socioekonomickým statusem, v rodinách úplných i rozvedených, jako starší či mladší sourozenci, nebo dokonce jedináčci. Respondentky při vzpomínkách na dětství deklarovaly různé styly výchovy i rozdělení rolí mezi členy domácnosti ve svých výchozích rodinách. Subjektivní hodnocení kvality vlastního dětství se rovněž u jednotlivých žen liší. Mezi výše uvedenými faktory tedy nenacházíme jednoznačné podobnosti, které by respondentky tohoto výzkumu spojovaly. Přesto se určité společné znaky v dětství respondentek objevují. Respondentky v rozhovorech často uváděly, že je rodiče učili znát hodnotu věcí a význam peněz, se kterými je od útlého věku učili hospodařit. Peníze byly často diskutovaným tématem ve výchozích rodinách těchto žen. Respondentky také v souvislosti s dětstvím často hovořily o své samostatnosti, zodpovědnosti, respektu k pravidlům a disciplíně. Již v dětství se u většiny respondentek objevila svéhlavost. Přestože není možné prostřednictvím tohoto výzkumu přesně určit, do jaké míry byly tyto vlastnosti vrozené, či získané výchovou, lze je označit za společný prvek, který respondentky tohoto výzkumu spojuje.

V období dospívání u respondentek výrazně rostla touha osamostatnit se, a to i finančně. Respondentky si ze své iniciativy opatřily brigády, jež se staly zdrojem jejich prvních finančních příjmů a pracovních zkušeností. Tyto ženy se označily za studentky s dobrým nebo nadprůměrným studijním prospěchem. Ve svých vyprávěních deklarovaly, že cítily zodpovědnost za své studijní výsledky, poněvadž si uvědomovaly dopad těchto výsledků na

budoucí život. Objevila se první milostná vzplanutí, která však neměla na další milostný život zásadní dopad. Ženy při obecné charakteristice svého dospívání hovořily nejčastěji o sportu, volnočasových aktivitách, škole, brigádách a zejména velké touze „dělat si věci po svém“. Na intenzitě nabírá jejich urputnost a svéhlavost.

V době dospívání považovaly respondentky budoucí vstup do manželství a následné mateřství za přirozenou životní etapu, i když většina z nich ji neplánovala realizovat v brzké budoucnosti. Většina žen také v období dospívání neplánovala v budoucnu zasvětit svůj život úspěšné pracovní kariéře. Pouze tři respondentky uvedly, že již v té době snily o tom, že budou úspěšné v práci a budou si užívat všech výhod z tohoto způsobu života plynoucí. Dvě z nich dokonce připustily, že si v období dospívání dokázaly představit svou budoucnost bez dětí. Avšak pouze jedna z nich deklarovala, že si v té době přála zůstat celoživotně svobodná. Z tohoto výzkumu tedy nevyplývá, že by respondentky v období dospívání toužily po úspěšné pracovní kariéře. Naopak manželství a mateřství pokládaly za samozřejmou součást svého budoucího života.

Respondentky vysokoškolsky vzdělaných rodičů pokračovaly po ukončení střední školy ve studiu na vysoké škole, poněvadž to pokládaly za přirozený další životní krok. Většina respondentek, jejichž rodiče nedosáhli vysokoškolského vzdělání, nastoupily do prvních zaměstnání. V průběhu profesního života nicméně dospěly do fáze, kdy měly pocit, že jim absence vysokoškolského titulu brání v dalším kariérním růstu, proto se rozhodly absolvovat vysokoškolské studium při zaměstnání. Pro většinu respondentek, včetně těch, jež pokračovaly ve studiu, znamenalo ukončení střední školy výrazný mezník v jejich životech, poněvadž se odstěhovaly z domácnosti rodičů a částečně nebo zcela se finančně osamostatnily. Touha osamostatnit se zaznívala jako nejčastější motiv k odchodu na vysokou školu i do prvních zaměstnání. Respondentky deklarovaly, že po ukončení střední školy neměly jasnou představu o svém budoucím profesním životě.

Kariérní dráha respondentek, jež vystudovaly vysokou školu ihned po ukončení školy střední, se vyvíjela vcelku konzistentně. Tyto respondentky zahájily svou kariéru u nadnárodních finančních institucí, které je přitahovaly svým dynamickým pracovním prostředím, možností profesního růstu a zajímavým finančním ohodnocením. Respondentky zde mohly nejlépe uplatnit své nabyté znalosti i jazykové dovednosti. Pracovní dráha

respondentek, jež nastoupily po střední škole do pracovního procesu, byla více variabilní. Všechny respondentky uvedly, že v jejich profesním životě hrál důležitou úlohu i faktor náhody, a obor, ve kterém pracují, nebyl vždy jejich vysněným oborem. Při výběru zaměstnání byl pro respondentky důležitý faktor finančního ohodnocení, dynamické pracovní prostředí, možnost dalšího profesního růstu, uspokojení z práce a dobrý pracovní kolektiv.

Všechny ženy deklarovaly, že pro ně jejich kariéra na prvním místě představuje hlavní zdroj jejich finančních příjmů a materiálního zabezpečení, poněvadž jsou odkázány samy na sebe a nemohou se spoléhat na případnou finanční podporu partnera. Zároveň však přiznaly, že jim poskytuje prostor pro seberealizaci a osobní naplnění. Pro některé z nich úspěšná kariéra částečně představuje prostředek, jehož prostřednictvím mohou své výchozí rodině potvrdit své schopnosti a dovednosti, které dle jejich názoru, byly a stále jsou přehlíženy. Vyšší míru motivace a uspokojení z práce popsaly respondentky, které vykonávají samostatnou podnikatelskou činnost. Ženy, jež jsou zaměstnankyněmi nadnárodních firem, disponují menší mírou pracovní samostatnosti, než by si přály.

Přestože se denní rozvrh respondentek podřizuje pracovním aktivitám, všechny deklarovaly, že volný čas je pro ně důležitý k obnově energie nutné do dalšího pracovního procesu. Přiznaly, že v minulosti energii čerpaly právě z pocitu dobře vykonané práce, což bylo dáno neukojenými pracovními ambicemi. V současnosti však tráví volný čas nejraději sportem a setkáváním s přáteli nebo o samotě. Již tolik nevyhledávají rušné společenské a kulturní akce, poněvadž jsou neustále v kontaktu s lidmi při výkonu své práce. Zároveň připustily, že jejich neochota navštěvovat společenské akce může snižovat jejich šance k nalezení vhodného životního partnera, kterého by si všechny respondentky ve svém životě velmi přály.

Největší překážku k realizaci partnerského života vidí tyto ženy v nedostatku mužů s preferovanými charakterovými vlastnostmi a socioekonomickým statutem v požadované věkové skupině, kteří by byli stále nezadaní. Tyto ženy také uvedly, že za absencí partnera v jejich životech mohou rovněž stát jejich povahové vlastnosti, zejména vysoká míra samostatnosti, která jim byla partnery v minulých vztazích vyčítána, a dále jejich zvýšená obezřetnost vůči mužům, která je dána nevydařenými vztahy v minulosti. Partnerské vztahy respondentek se v rané dospělosti rozpadaly zejména kvůli jejich touze po nových

zkušenostech a rozdílným představám o partnerství, v pozdějším věku byla hlavní příčinou ukončení vztahu partnerova nevěra nebo jeho neochota postoupit ve vztahu dál.

Všechny ženy deklarovaly, že si po svém boku přejí partnera, který bude osobnostně vyzrálý a spolehlivý. Většina těchto žen by se také nebránila sňatku s vhodným partnerem. V manželství však tyto ženy nehledají socioekonomický vzestup či materiální zabezpečení, poněvadž ty jsou si schopny zajistit si prostřednictvím své pracovní kariéry. Manželství neupírají jeho praktický význam, zejména v případě založení rodiny. Některé respondentky připisují manželství vysokou symbolickou hodnotu. Na zkoumaném vzorku žen se tedy nepotvrdilo tvrzení, že by manželství pro pracovně úspěšné ženy zcela ztratilo hodnotu, i když u některých žen došlo k jejímu oslabení, a to v důsledku změny motivací těchto žen pro vstup do manželství.

Přestože se žádná z žen neoznačila za „mateřský typ“, respondentky mateřství s vhodným partnerem nevyklučují. Ženy do věku 38 let o své bezdětnosti hovoří jako o dočasném stavu. Vysvětlují ji tím, že ještě neměly možnost mateřství realizovat, a jako hlavní překážku uváděly absenci vhodného životního partnera. Ženy nad touto věkovou hranicí připustily, že jejich biologické mateřství pravděpodobně již nebude naplněno, poněvadž si jsou vědomy svým biologických reprodukčních limitů a zdravotních rizik, která se s těhotenstvím ve vyšším věku pojí. I tyto ženy svou bezdětnost vysvětlovaly tím, že v průběhu života nepotkaly partnera, s nímž by mohly mateřství realizovat. Proto by se v budoucnu nebránily vztahu s partnerem, jenž by měl dítě z předchozího vztahu. S vhodným životním partnerem by také uvažovaly o možnosti adopce cizího dítěte. Tento výzkum tedy potvrdil, že hodnotě mateřství, zejména v rané dospělosti žen, výrazně konkurují jiné možnosti seberealizace díky dostupnému vzdělání a následným možnostem kariérního uplatnění. Nelze však potvrdit, že by mateřství ztratilo pro vzdělanou, ekonomicky nezávislou ženu hodnotu. Dochází pouze k posunu realizace mateřství do vyššího věku. Pro tyto vzdělané, profesně úspěšné ženy se však s přibývajícím věkem výrazně snižuje počet vhodných potenciálních partnerů, tudíž se jejich odkládaná mateřství mohou proměnit v nedobrovolnou bezdětnost, jak potvrdil i tento výzkum.

Všechny ženy deklarovaly, že jejich svobodný a bezdětný stav není výsledkem jejich záměrné volby, ale výsledkem souhry okolností, které se v jejich životech odehrály, zejména

v oblasti partnerských vztahů. Tyto ženy velice citlivě vnímají okolní tlak většinové společnosti, která jim svým chováním či poznámkami dává často najevo jejich vychýlení od společenské normy. Tento společenský tlak na ně vyvíjí zejména ostatní ženy, které tak projevují svůj nesouhlas s jejich životním stylem. Nejsilnější tlak popisovaly ženy ve věkové skupině 35 až 38 let, u kterých došlo k částečné internalizaci této jinakosti, zatímco mladší ženy se s ní zatím vnitřně neztotožnily. U žen kolem čtyřiceti let věku tento tlak opadá, poněvadž ženy i jejich okolí postupně akceptují tento stav jako již neměnný.

Respondentky obecně vnímají, že většinová společnost nahlíží na single, bezdětné, pracovně úspěšné ženy jejich věku s despektem, že je vnímá jako bezcitné, společensky nezodpovědné, sobecké „kariéristky“, které zaprodaly své mateřské poslání úspěšné kariéře. Ony naopak vysvětlují svou bezdětnost svou vysokou mírou zodpovědnosti, kterou s mateřstvím spojují. Tyto ženy shodně uváděly, že by nebylo správné přivést na svět dítě do nefunkčního partnerského vztahu. Stejně tak odmítají realizovat mateřství bez partnera, poněvadž otcovské úloze v životě dítěte připisují stejnou důležitost jako úloze mateřské.

I navzdory společenským tlakům respondentky deklarovaly, že jsou se svým stylem života spokojeny. K jejich spokojenosti přispívají naplněné kariérní ambice, spolu s vybudovaným materiálním a sociálním zázemím. Přestože by respondentky preferovaly společný život s partnerem, v současnosti si užívají život svobodné, bezdětné, finančně nezávislé ženy se všemi výhodami, které jim tento životní styl nabízí. Jsou si vědomy skutečnosti, že každý životní styl má své světlé i stinné stránky. Do budoucna by si všechny ženy tohoto výzkumu přály potkat vhodného životního partnera.

Z výpovědí respondentek tedy jednoznačně vyplývá, že si svůj současný single životní styl nevybraly záměrně a vnímají jej jako přechodnou životní etapu. Ženy deklarovaly, že by preferovaly život s vhodným partnerem, popřípadě manželem. Také připustily, že absence partnera v jejich životě může posilovat jejich inklinaci k profesnímu životu, který jim v současnosti poskytuje určitou míru životní stability v oblasti materiální i sociální.

7. Seznam použité literatury

BAUMAN, Zygmunt. *Individualizovaná společnost*. Praha: Mladá Fronta, 2004. ISBN – 80-204-1195-X.

BECK, Ulrich. *Riziková společnost*. Praha: Slon, 2004. ISBN 80-86429-32-6.

ČERYCH, L., KOUCKÝ, J., MATĚJŮ, P. „Školský systém a rozvoj vzdělání“. In. Večerník, J., Matějů, P. *Zpráva o vývoji české společnosti 1989 – 1998*. Praha: Academia Praha, 1998. ISBN 80-200-0703-2.

FIALOVÁ, L., KUČERA, M., MAUR, E. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha: Mladá Fronta, 1996. ISBN 80-204-0383-7.

GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.

HAŠKOVÁ, Hana. *Fenomén bezdětnosti*. Praha: Slon, 2009. ISBN 978-80-7419-020-9.

HAYES, Nicky. *Základy sociální psychologie*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-198-3.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

HROCH, Miroslav, et al. *Úvod do studia dějepisu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985.

JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-535-0.

JANDOUREK, Jan. *Úvod do sociologie*. 2. Vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-644-5.

KLIMEŠ, Lumír. *Slovník cizích slov*. 1. Vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981.

KUČERA, M., FIALOVÁ, L., HAMPLOVÁ, D., VYMĚTALOVÁ, S. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Slon, 2000. ISBN 80-85850-87-7.

KUCHAŘOVÁ, Věra. „Změny v rodině po roce 1989 (demografické charakteristiky a postoje)“. In Tuček, M. et al. *Česká rodina v transformaci – Stratifikace, dělba rolí a hodnotové orientace*. Edice „working papers“ WP 98:3. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1998. ISNB 80-85950-45-6.

MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. *Demografie (nejen) pro demografy*. Praha: Slon, 1998. ISBN 80-85850-30-3.

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Slon, 2003. ISNB 80-86429-19-9.

MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Praha: Slon, 1999. ISBN 80-85850-75-3.

MOŽNÝ, Ivo. *Česká společnost*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-624-1.

MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a česká společnost*. 2. Vyd. Praha: Slon, 2008. ISBN 978-80-86429-87-8.

PÁVKOVÁ, Jiřina., et. al. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 1999. ISNB 80-7178-295-5.

PETRUSEK, Miloslav, et. al. *Velký sociologický slovník; Díl 1 a 2*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-311-3.

RABUŠIC, Ladislav. *Kde ty všechny děti jsou?* Praha: Slon, 2001. ISBN 80-86429-01-6.

RADIMSKÁ, R., TOMÁŠEK, M. „Singles – nový životní styl a jeho genderová specifika v České republice.“ Pp. 9 – 11. In *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 1 - 2. 2003.

RENZETTI, C. M., CURRAN, D. J. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0525-2.

SINGLY, Francois. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-249-1.

SMÉKAL, Vladimír. *Pozvání do psychologie osobnosti: člověk v zrcadle vědomí a jednání*. Brno: Barrister & Principal, 2012. ISBN 978-80-87029-62-6.

SOBOTKA, Tomáš. „Bezdětnost v České republice“. Pp 60-78, In Hamplová, D., Šalamounová, P., Šamanová, G. (eds). *Životní cyklus: Sociologické a demografické perspektivy*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006. ISBN 80-7330-082-6.

TOMÁŠEK, Marcel. „Singles ve světle měnících se typologií a definic: K aktuálně probíhajícímu výzkumu“. Pp 225 – 232. In. Mareš, P., Potočný, T. (eds). *Modernizace a česká rodina*. Brno: Barrister a Principál, 2003. ISBN 80-86598-61-6.

TOMÁŠEK, Marcel. *Singles a jejich vztahy; kvalitativní pohled na nesezdané a nekohabituující jednotlivce v České republice*. Pp 81 – 106. In *Sociologický časopis*. Vol. 42. No. 1. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006.

Internetové zdroje

Biograf <http://www.biograf.org>

Česká národopisná společnost <http://www.narodopisnaspolecnost.cz>

Český statistický úřad <https://www.czso.cz>

Sociologický ústav AV ČR <http://cvvm.soc.cas.cz>

Socioweb <http://www.socioweb.cz>